

ÚJ FORRÁS 2020.10

Michael Bad Hand: A Kutya Emberek (próza) 3
Csendes Toll: A fák testvére. Avagy a rejtőzködő indián
(Indiános tematikák Hamvas Béla életművében) 7
Sherman Alexie: Bálványimádás, Az emberi színjáték (kisprózák) 20

Asbóth Balázs: Kiribati (próza) 22
Tábor Ádám versei 29
Osgyán Edina: Szenvedély (próza) 31
Lackfi János: És a borostyán énekel (vers) 38
Szilágyi-Nagy Ildikó: Keleti (próza) 39
Izsó Zita versei 42

Murzsa Tímea: Predesztináció és szabad akarat kérdései
Szabó Magda prózájában (tanulmány) 45
Fráter Zoltán: Kiállítom Mikszáthot (esszé) 59
Hocza-Szabó Marcell: Térkép és iránytű
(Fráter Zoltán: *Alvajáró emberek*) 65

Claudio Lagomarsini: Dobozok (próza) 69
Reinaldo Arenas: A Halley-üstökös (próza) 79

Hegedűs Gyöngyi versei 90
Dukay Barnabás: A 9. angyali rend (vers) 94

A borítón és a lapzárókon található fotók Michael Bad Hand könyvéből származnak. (Köszönet érte Dudich Ákosnak!)

E számunk szerzői:

Alexie, Sherman költő író (Wellpinit), Arenas, Reinaldo kubai író, költő (1943–1990), Asbóth Balázs író (Debrecen), Bad Hand, Michael író (Oregon), Csendes Toll kultúrindián (Gerecse), Dukay Barnabás zeneszerző (Bp.), Fráter Zoltán irodalomtörténész (Bp.), Hegedűs Gyöngyi költő (Bp.), Hocza-Szabó Marcell kritikus (Bp.), Izsó Zita költő (Bp.), Lackfi János költő (Zsámbék), Lagomarsini, Claudio író (Firenze), Murzsa Tímea irodalomtörténész (Bp.), Dr. Nagy Imre (Szeged-Táppé), Osgyán Edina író (Érd), Sokcsevits Judit Ráhel fordító (Balassagyarmat), Szilágyi Mihály műfordító (Bp.), Szilágyi-Nagy Ildikó író (Bp.), Szűcs Balázs Péter író, fordító (Bp.), Tábor Ádám költő (Bp.)

1837-ben, mialatt a saját Íjhúr társaság 48 tagú harci vállalkozása a Red-folyó északi ága mentén a kajova méneseket kereste, a kajovák észrevették őket, bekerítették a teljes csapatot és az utolsó emberig lemészárolták a komancsok segítségével.

Porcupine Bear, a Kutya Emberek (avagy Kutya Katonák) főnöke vállalta magára, hogy körbehor-dozza a harci pipát az egyes saját és arapahó

Michael Bad Hand* 3

A KUTYA EMBEREK

táborokban, hogy kellő nagyságú harci vállalkozást toborozzon a bosszú-hadjárához. Mikor az Ohmésehese csoport táborában voltak, egy csapat mexikói kereskedő váratlan érkezése miatt az egész falu lerészegedett. Az ezt követő duhajkodásban Porcupine Bear két unokatestvére, Little Creek és Around verekedni kezdett, és a szintén részeg Porcupine Bear ledöfte Little Creeket.

A saját férfitársaságokat vezérlő elvek szerint azt a férfit, aki meggyilkolta vagy véletlenül megölte egy törzsbéli társát, azonnal kiközösítették, vagyis számkivetetté vált. Így történt ez Porcupine Bear esetében is, akit a Kutya Emberek kizártak soraikból, de nemcsak őt, hanem teljes rokonságát is, így kénytelenek voltak a törzs nagyobbik részétől külön táborozni. Persze a Kutya Embereket is szégyenbe hozta Porcupine Bear tette, és így lehetlenné vált, hogy ők vezessék a kajovák elleni háborút. Yellow Wolf főnök ekkor újraszervezte az Íjhúr társaságot és a kajovák elleni háború vezetésének terhe is rájuk hárult.

Igaz ugyan, hogy Porcupine Bear a saját törzs nagyobbik része kita-gadta és kiközösítette, azonban a Kutya Emberek továbbra is főnökükként tekintettek rá, ami szembement a saját szokásjoggal. Porcupine Bear vezette csatába a Kutya Embereket a kajovák és komancsok ellen 1838-ban a Wolf-pataknál, és ők ütköztek meg elsőként az ellenséggel. Azonban kiközösített státuszuk miatt a törzs nem ismerte el jogukat a csatában elsőként szerzett tettekre. Porcupine Bear és rokonai kitagadása a Kutya Emberek férfitársaságának átalakulását is maga után vonta: az egyik katonai jellegű társaságból átformálódtak a törzs egyik önálló csoportjává. Amint eljöttek a háborús évek, a Kutya Emberek komoly vezető szerepet kezdtek játszani a fehérekkel vívott ütközetekben, és a törzs többi része egyre inkább tisztelettel tekintett rájuk, nem pedig kítaszítottakként.

Némiképp ironikus, hogy ezeknek a fejleményeknek a következménye-képpen maga a saját nemzetiségi rendszer is átalakult. Korábban az volt az általános szabály, hogy házasságkötés esetén a férj költözött a feleség családjának táborkörébe. Az új körülmények között a Kutya Emberek azonban

figyelmén kívül hagyták ezt a szabályt, és feleségeiket a saját táborukba hozták a házasságkötést követően, amivel új szokást honosítottak meg.

4 A Kutya Emberek a Republican és a Smoky Hill folyók vízgyűjtőterületét tekintették vadászterületüknek délkelet Nebraskában, észak-Kansasban és a Colorado Territory északkeleti régiójában. Baráti viszonyt ápoltak a lakotákkal, akik gyakran ugyanezek a területeken vadásztak, ezért nagy számban fordultak elő közöttük lakota-sájen vegyes házasságok is. Ráadásul sok Kutya Ember eleve félig lakota származású volt, közejük tartozott a társaság vezető főnöke, Tall Bull is. Annak ellenére, hogy a Kutya Emberek és a Főnökök társaságának tagjai között komoly feszültségek voltak, a csoportot nem tekintették a déli sájen törzs részének. Valójában inkább a sájen törzs harmadik divíziójaként gondoltak rájuk, akik a Platte folyótól északra tanyázó északi sájenek és az Arkansas-folyótól délre élő déli sájenek között voltak az összekötő kapocs. A Kutya Embereknek hozzávetőleg 100 tipije lehetett (ez nagyjából 1000 fős közösséget jelent). A sájen félvér George Bent is arról tudósított, hogy a Solomon, a Smokey Hill és a Republican folyók vidékén táboroztak.

1867 tavaszán a Kutya Emberek északnak indultak, hogy csatlakozzanak Red Cloud oglaláihoz a Powder-folyó vidékén. Eugene Carr tábornok azonban rájuk támadt, és ahelyett hogy tovább mentek volna északra, boszszúból fosztogatni kezdték a Smokey Hill folyó menti fehér településeket. Ezt követően a Kutya Emberek Coloradóba húzódtak vissza. Amikor már biztonságban érezték magukat és lazítottak a táboruk őrzésén, akkor támadt rájuk Carr tábornok nyolc egységnyi lovasságával, amelyet egy 150 fős pauni felderítő különítmény egészített ki. Bár manapság azt gondolhatnánk, hogy a síksági háborúk idején nem volt nehéz egy indián falut váratlan támadással meglepni, Luther North (1846–1935) százados – a pauni nyomkereső különítmény egyik vezetője – személyes tapasztalatai alapján a következőket írta nagy általánosságban az indiánokról: „Amikor tisztában voltak vele, hogy az ellenség a nyomukban van, lehetetlen volt váratlanul rajtuk ütni, de ha el tudtak érni, hogy azt gondolják, biztonságban vannak, no akkor ők voltak a földkerekség legóvatlanabb teremtményei.”

A coloradói Summit Springsnél a Kutya Katonák tábora elleni támadásban maga a főnök, Tall Bull is elesett. A faluban vívott tényleges csata hozzávetőleg húsz percig tarthatott. Mikor a lövöldözés véget ért, 52 halott harcost számoltak össze. Hivatalosan csupán egyetlen katona kapott sebet, „súrolta egy nyílveendő”. Megdöbbenő, hogy egy ilyen fegyveres konfliktus során ennyire eltérő legyen a veszteséglista. Carr tábornok azt írta jelentésében, hogy egyetlen lovat lőttek le az ütközet közben, de 12 másik lovat halálra hajszoltak a menekülő indiánok több kilométeres üldözése során. Egy indián férfit a faluban fogtak el, aki takarót húzva a fejére, magát asszonynak

álcazva próbált átcsúszni a katonák között, de amikor azok leleplezték, tört angolsággal azt mondta: „Lenni jó indián, beszélni sokat.” Ennek a mentegőzésnek azonban nem sok foganatja volt, villámgyorsan megölték.

A félvér George Bent leveleiben azt írta, hogy a sájen résztvevők visszaemlékezési szerint Susanna Springsnél a pauni felderítők sokkal hatékonyabb szerepet játszottak a csatában, mint a katonák. Az ő számlájukra lehet írni a sájen halottakat és a falu lovainak elhajtását is. Bent így fogalmaz: „Ennek a nagy veszteségnek az oka nem a parancsnok rátermettsége volt, mondják a sájenek, hanem a pauni felderítők jelenléte. Mindenhol elsőként bukkantak fel, amire a sájenek azt hitték, hogy baráti harcosok érkeztek.”

Wolf with Plenty of Hair volt az utolsó kutyakötél-viselő, aki lecövekelte magát, vagyis letűzte a vállszalagot, ami azt jelentette, hogy nem hátrálhatott meg a csatában. 1869-ben esett el ötvenkettő magával, és velük együtt a sájenek elvesztették majdnem az összes lovukat és öszvérüket. A hivatalos jelentés csupán annyit ír, hogy 52-en „estek el ütközetben”, de nem pontosítja, ebből hányan voltak férfiak, nők vagy gyerekek. Ugyanakkor 17 asszonyt és gyermeket foglyul ejtettek a katonák. Carr tábornok jelentése azonban további részleteket árul el a csatamezőn heverő halottakról. Az ütközet utáni napon a következőket vetette papírra:

„Louis Tesson felcserrel végigsétáltam a csatamezőn, hogy átnézzük a holttesteket. Szerettem volna egy koponyát küldeni a Smithsonian gyűjteményébe, de a paunik minden halottnak bezúrták a fejét. Láttam, hogy csak néhány asszony esett el, és azt is, hogy kisgyerek nem volt a halottak között. Észrevettünk egy holttestet, ami úgy tűnt, egy nagyon magas harcos háton fekvő maradványa. Mindkét oldalán feküdt egy-egy kisebb holttest. A doktor megvizsgálta, és kiderült, hogy egy meglehetősen világos bőrű asszony holtteste. Egyik oldalán egy 13 év körüli, nagyon sötét bőrű leány feküdt, a másik oldalán egy 10 év körüli fiú. A pauni felderítők azt mesélték, az asszony próbált a két gyermekkel elmene-külni, de amikor rájött, hogy ez nem fog nekik sikerülni, megállt és késével megölte mindkét gyermeket. Ezt követően a paunik őt is megölték.”

Amennyiben Carr szavahihető, a falu lerohanása során fegyvertelenek is estek el, de ezek száma minimális volt, és ahogy Carr és Bent is írja, ezekért a halálesetekért a pauni felderítők voltak felelősek. Évekkel később a sájen Two Crows, aki a Kutya Katonák egyike volt ebben a csatában és mindent megtett, hogy a menekülő asszonyokat és gyermekeket megvédje, sajnálkozva idézte fel, hogy „oly sok szíu és sájen asszonyt, valamint gyereket nem tudtunk megmenteni a pauniktól”. George B. Grinnell (1849–1938), a sájen történelem és kultúra kutatója azt írja, hogy hét indián asszony és négy gyermek

halt meg az ütközetben, akiket kétségbeesett menekülésük során öltek meg a paunik. Tekintettel a paunik és a sájenek közötti ősi ellentétre, nem csoda, hogy a paunik követték el a fegyvertelen nőekkel és gyerekekkel szembeni atrocitásokat Susanna Springsnél. Egy másik Kutya Katona elbeszélése szerint a paunik már a támadás legelején megöltek két indián asszonyt és egy fiatal lányt.

Nehéz elítélni a paunikat azért, mert nőket és gyerekeket gyilkoltak, mivel emberemlékezet óta a sájenek és szíúk is lemészároltak minden pauni férfit, nőt vagy gyermeket, ha velük csatáztak. Halálosan gyűlölték egymást és ez totális háborút eredményezett közöttük.

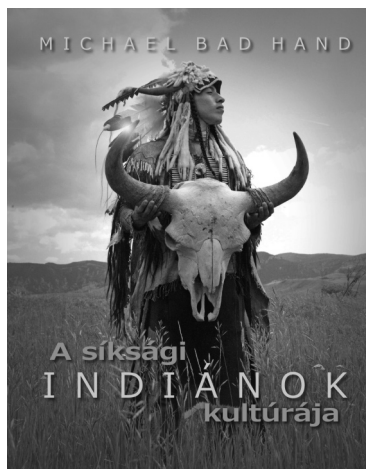
Az ütközetet követően közel 10 tonna indiánok által készített és használt holmit semmisítettek meg a máglyák tüzeiben, köztük 690 bölénybőrt, 361 nyerges, 84 sátrat teljes berendezésével, 4220 kg szárított húst. Zsákmányoltak 274 lovat és 144 öszvért, és visszaszereztek 1500 dollárt aranyérmékben és bankjegyekben.

A Kutya Emberek társaságának megmenekült tagjai délre vonultak a déli sájenekhez a Canadian-folyó déli ágának folyása mentén. Hatalmuk és harci szellemük megtört, és csatlakoztak azon vesztes harcosok és vesztes nemzetek hosszú sorához, akik a történelemben legyőzőik akaratának elszenvedői lettek.

A sájen Kutya Embereket, vagy más néven Kutya Katonákat nagyon agresszív harcosoknak tartották. Hagyományaik szerint volt négy kiválasztott bátor harcosuk, akiket évente választottak arra, hogy a Kutya Katona vállszalagot, vagy más néven kutyakötelet viseljék a csatákban. Ezekkel az ütközet kritikus pillanatában lecövekelhették magukat a harcmező kiválasztott pontján, hogy ezzel ellentámadásra készítsék társaikat, de ők maguk semmiféleképpen sem hátrálhattak meg. Ezt a vállszalagot nevezik „Kutya Katona vállszalagnak”, vagy „Nem Hátráló vállszalagnak” is. A lecövekeléshez a harcos használhatott kést, lándzsát vagy azt a 13-18 cm-es facöveket, mely esetenként a vállszalag végéhez volt erősítve egy bőrszíjjal. A vállszalag alsó végén volt egy kis hasíték vagy lyuk erre a célra.

Dr. Nagy Imre fordítása

* Részlet *A síksági indiánok kultúrája* című könyvből, amely a Konkrét Kiadónál jelenik meg 2022 végén. (A Szerk.)

„Ki az erdőben él és hal,
ismeri a fák titkos életét.”
(Dan George törzsfőnök)

Csendes Toll 7

„AZ ANGYAL ÉLETÉBEN
EGYSZER mindenkinek
megjelenik...” – mondja
Hamvas, és nyilvánvalóan
kedvenc Rilke-elégijából
veszi át, és bizonyosan
így van, de nem azért,
mert ők mondják. Kérdés
lehet az is, hogy vele ma-
rad-e vagy otthagyja őt
egyedül a találkozás után.

(Amennyiben őrzőangyal, vele maradhat mindig. És talán nem is csak egyszer jelenik meg, csupán lehet, hogy egyszerően nem vesszük észre a jelenlétét.) Egy ilyen tollas, tolldíszes angyal számomra Hamvas Béla is. Aki tollait leginkább rejtve, mellényzsebében hordta, töltőtollnak álcázva. Ránézésre persze sokkal inkább sápadtarcúnak tűnik, de ne tévesszen meg minket az álcája, a maszk, ezt akár tőle is megtanulhatjuk. (Gondoljunk csak munkásruhás-micisapkás portréira, vagy a *Karneval* című regényére, amelynek épp a maszk-cserélgetés a fő témája, tétje.) Az se tévesszen meg minket, hogy indiánnak itt Magyarországon, de akár Európában is a síksági, az észak-amerikai indiánokat tartják, ők az igazán EU-kompatibilisek százötven éve. És ezt nyilvánvalóan leginkább a róluk szóló romantikus kalandregényeknek, majd az azokból készült kalandfilmeknek köszönhetik. Vagyis a művészetnek mégis van hatása az életre, akár olyan formában is, hogy megváltoztatja azt. Ahogy a dunai (Baktayék), illetve a bakonyi indiánok (Cseh Tamásék) esetében is láthattuk. Remélem, ez a gondolatmenet tetszene Hamvasnak, nem véletlenül válaszolta arra a kérdésre, hogy milyen művet fordítana le szívesen, ha szabadon választhatna, hogy a Winnetou-regényeket.¹ Bizonyára viccnek is szánta, de mint mindig, komoly tartalommal, hiszen hozzátette, hogy azért, mert szerinte az egyik legfontosabb könyv a barátságáról. Ezzel rögtön súlyt is adott humorának. (Mint mindig.) És talán az se véletlen, hogy ő nem csupán romantikus módon, szinte díszletként látta a fejdíszes indiánokat, hanem szellemiségükre volt kíváncsi. Nem is nagyon írt a síksági indiánokról, inkább a közép-amerikai vagy a dél-amerikai indiánokról, az ottani kultúrákról, hagyományokról értekezett. (Gondoljunk csak az *Arkhai* kötet indián blokkjára, vagy a *Scientia Sacra* kosárfonós indián meséjére.) Mégis

A FÁK TESTVÉRE. AVAGY A REJTŐZKÖDŐ INDIÁN

Indiános tematikák

Hamvas Béla életművében

azt állítanám, hogy lelkében síksági indián volt, egy rejtőzködő, jól titkolt indián. Ezt leginkább a szemléletmódjával tudom alátámasztani, a természetről szóló esszéivel, vagy akár az élettörténetével, például, hogy egy szentendrei tipiben írta meg életének jelentős műveit, köztük a *Karnevált*. (Benne a nyelvileg zseniális inka-paródia fejezettel.)² Vagy hogy élete utolsó periódusában ipari rezervátumokban tengődött raktárosnak álcázva magát. Persze, tudjuk, hogy neki akkor már mindegy volt, az árokparton is megírta volna az életművét. Ahogy meg is írta egy otthonos-indiános árokparton heverészve (a már említett fényképek tanulsága szerint), mivel pontosan azt az ideális környezetet biztosította számára, ami nyitott terű, derűs, kozmikus, természeti szabadságával még ösztönözte is őt.

A TERMÉSZET EGY OLYAN univerzális analógia, ami nemcsak pozitív irányban működtethető, hanem ellenkezőleg is, egyaránt modellezhető az indiánok erőszakos elpusztítására való törekvéssel, vagy akár Hamvas világválság-elméletével, amelyet végül önmagához vezetett vissza, metaforikusan és konkrétan, de a születés-virágzás-pusztulás körforgásaként az indiánok rezervátumba kényszerítését és annak túlélését is modellezhetjük vele. Azzal együtt, hogy a kultúrájukat megőrizték, őrzik és ápolják a mai napig egyre eredményesebben, még akkor is, ha nem értik a sápadtarcúak romantikus rajongását ősi rítusaik iránt.

Joseph Epes Brown történész az észak-amerikai indián hagyományok kapcsán írja egy magánlevelében,³ hogy annak, aki kívülről, a racionalitás felől akarja megérteni az indián népek természethez való viszonyát, nehéz dolga lesz. A természeti jelenségek nem önmagukat jelentik csupán, hanem a való világ halvány árnyékai. Másolatok. Ebből következően viszont minden földi dolog is szent számukra. Így minden, ami személy szerinti létezése előtt már megvolt, tiszteletet érdemel. Minden teremtett dolog és teremtmény mellett mégis egyedül az embernek „engedett meg”, hogy a Nagy Szellemről tudjon. Ennek a természetfeletti tudásnak szimbóluma a szent pipa. Frithjof Schuon szerint⁴ a békepipa rítusainak vizsgálata egyet jelent az indiánok bölcsességének megismerésével. (Erről szól J. E. Brown alapvető könyve, a *Szent pipa*, amelyet a szíű Fekete Jávorszarvas tanításai alapján jegyzett le.) A pipa rítusa szerint az indián üdvözlí az eget, a földet és a négy égtájat, a pipát irányba fordítva, a füstöt pedig a tábortűz felé fújva. És hogy profanizáljam, hitelesítsem a témát, Füst A Szemében (Cseh Tamás) is folyton fújta a füstöt, láncdohányosként, indián táboron kívül is cigaretta formájában, és azt gondolom (nem dohányosként), hogy Hamvas számára a cigaretázás is valami hasonló meditációs-spirituális gesztussal bírt, mint az indiánok szakrális pipa-szertartása.

Nálunk, Európában az indiánokat természetben szépelgő, romantikus lelkeknek, vagy pedig primitív vadembereknek szokás tartani, egyfelől. Másfelől, a legtöbb sápadtarcú indiánozó viszont egyedülálló és univerzális kultúrájuk és szellemiségük nagy csodálója. („A pogány és »civilizálatlan« népek netovábbja az észak-amerikai indiánok voltak. Nemcsak kiemelkedő fizikai adottságuk által, hanem figyelemre méltó intellektusuk miatt is.” Állítja az indián származású Charles Alexander Eastman, törzsi nevén Ohiyesa.)⁵ Hamvas Béla is ilyen volt, ő az ősi kultúrát, szellemiséget kereste az indiánoknál, miképpen a görög-római kultúrában is hasonlóképpen. Fritjhof Schuon szerint a primitív népek egyike sem keltett olyan élénk és maradandó érdeklődést, mint a rézbőrű indiánok, és hogy helytelen lenne őket gyermekdednek nevezni... Joseph Epes Brown, az indián hagyományokat kutató amerikai tudós is megnyugtat, hogy nem olyan elrugaszkodott dolog Hamvast indiánná avatni, ugyanis ő Szent Bernát idézetét mutatja be indián-perspektívából: „Amit a szent tudományokról és a Szentírásról tudok, azt erdőn és mezőn tanultam. Nem voltak más mestereim, mint a bükkök és a tölgyek. Hallgass egy tapasztalt férfiúra: többet tanulsz majd az erdőkben, mint a könyvekben. A fák és kövek többet tanítanak neked, mint amit egy mágiszter szájából hallhatsz.”⁶

Seattle duvamis törzsfőnök 1855-ben az Amerikai Egyesült Államok elnökének felszólítására, hogy a földjeiket adják át a fehér telepeseknek, ők pedig vonuljanak rezervátumba, többek között az alábbiakat válaszolta hosszabb beszédében: „Részei vagyunk a földnek, és a föld része mindannyiunknak. Nővérünk minden illatozó virág, és fivérünk az őz, a ló és a nagy szirti sas.”⁷ És valóban akár Assisi Szent Ferenc naphimnuszát is emlegethetnénk párhuzamként. A Föld bolygó pedig, mint élőlény az indiánok számára evidencia, miként a modern kori Gaia-elmélet kutatója, James Lovelock számára is: „mi és minden más élőlény egy hatalmas lény részei vagyunk, és ez az élőlény a maga teljességében képes bolygónkat az élet számára megfelelő és kellemes lakóhelyként fenntartani.”⁸ De írhatta volna ezt az indián viselkedését kutató tudós, John Epes Brown Black Elk, Fekete Jávorszarvas tanításai nyomán, ám ő így mesélt ugyanerről a meggyőződéséről: „Nem egyedülálló, hogy az indiánok minden őket körülvevő természeti formát szentnek tartottak, hiszen más tradíciók (például a japán shinto) szintén isteni megnyilvánulásokként tisztelték a teremtett formákat. Ám az indiánok attitűdjében csaknem egyedülálló az, hogy a természet és az élet tisztelete vallásuk középpontjában áll...”⁹

És ha már a japán irány és Szent Ferenc is szóba került, ugyanezt tudja a 20. század egyik remetéje is (Akira Kuroszava filmjéből), Derszu Uzala, gyerekkorom egyik fontos „indián” ikonja: „A legfontosabb ember a Nap.” Vagy:

Új Forrás 2022/10 – Csendes Tóth: A fák testvére. Avagy a rejtezőkódú indián – Indiános tematikák Hamvas Béla életművében

„Annyit vegyél el a természettől, amennyire szükséged van, ne többet. Amire szükséged van, azt nyugodt lelkiismerettel elveheted, mert az érted van.”
 És hozzátelhetném még, hogy lassan az idézetek és nevek már majdnem felcserélhetőek lesznek. És biztos vagyok benne, hogy ebben a névtelen
 10 bölcsességben szívesen tüntetné el a saját nevét Hamvas Béla is.

Vagyis bármely korban meglévő aktuális tudás, hogy az igazi tanítómester maga a természet. Így a vissza a természetbe-projekt több száz éves program, filozófiai vagy konkrét szinten, földrészekről függetlenül, hívják bár a visszavonulót Szent Bernátnak vagy Ferencnek, Rousseau-nak vagy Thoreau-nak, Baktaynak vagy Cseh Tamásnak, talán ez az egyik legmagasabb rendű tanítás, ha meg akarjuk érteni.

Hamvas Béla fiatalkorában szülei értelmiségi, polgári létében (Eperjes, Pozsony) nem tapasztalja meg a természettel, földdel való konkrét találkozást, később, a sorsszerű életmódváltozással fel-, ki- és megtalálja magának a természetet, amit egyfajta (indián) romantikával idealizálni kezd, ebből születnek a remek kisesszék a kertről, gyümölcsökről, rántott levesről. A kényszerűségből kovácsol erényt, tanulja meg a természeti, természetes, egyszerű dolgok szeretetét.

AZ IGAZI INDIÁNOKRÓL többször írtam már,¹⁰ vagyis a dunai, a Baktayék-féle és a bakonyi, a Cseh Tamásék-féle indiántáborozásokról, arra koncentrálva, hogyan lettek végül kultúrindiánokból igazi indiánokká. Kultúrindiánnak tekintek mindenkit, aki sápadtarcú létére indiánozással vagy indiánokkal foglalkozik, esetleg erősebben tud azonosulni is velük elméleti szinten, főleg, ha Cooper vagy Karl May köpenyegéből bújt elő, vagyis nem néprajzi vagy tudományos ihletésből, hanem szépirodalmi olvasmányai nyomán szimpatizál a rézbőrű szellemiséggel. Nemcsak a szocializmus alatt – és nemcsak a szocialista blokkban – voltak igen kedveltek ifjúsági regényként az előbb emlegetett írók művei és az azokból készült filmes adaptációk, hanem jóval korábban, a cserkészmozgalmak mellett kialakuló, játékos indián táborozás is nagyon népszerű volt 1910 és 1948 között.¹¹ A legismertebb képviselőjük, a Baktay Ervin nevével fémjelzett dunai indiánok a Magyarországra is ellátogató Buffalo Bill cirkuszi show-jából merítették inspirációt, fő ihletforrásuk pedig egy látszólag nem indiános témájú könyv, a *Huckleberry Finn kalandjai* volt Mark Twaintől. Ami nem meglepő, hiszen a dunai indián táborozók nagy része maga is művész vagy tudós volt, mint Baktay. Ennek ellenére maga a törzsfőnök, Heverő Bölény nagy hangsúlyt helyezett arra, hogy a legfrissebben Amerikában megjelenő indiános, komolyabbnak tűnő (szak)irodalmakat is megszerezzék és lefordítsák. Többek között Hosszú Lándzsa visszaemlékezéseit vagy Szürke Bagoly hód-történeteit.¹²

Hamvas, úgy tűnik, mindkét irányból közelített az indián témák felé. A síksági indiánok (szellemisége) felé ő is a szépirodalom felől érkezett, a már említett viccesen komoly válasza a Winnetou kapcsán is ezt tükrözi, viszont *A száz könyv*¹³ című esszéjében csak Coopert említi meg, a kínai könyvekhez és Homéroszhoz hasonlítva. „Az amerikai nép, ha Cooper puritán éthosza mellett maradt volna, a világ modern, nagy Spártáját tudta volna megalkotni. A *Bőrharisnya* törvénykönyv és eposz és morál, a nagy pionír amerikai nemzedékek számára. Ami ma odaát a süllyedő felhőkarcoló-világban még igaz, az Cooper hagyatéka.”¹⁴ Nagyon komoly szavak, nagyon komoly elismerés. 1940-ben Baktay Ervin előadást tart a rádióban a vadnyugat történetéről több ízben is, az egyik rádióesszéjében szintén Cooperről és Bőrharisnyáról mesél, érdemes szorosabb párhuzamba állítani Hamvassal, mert nagyon hasonló a véleménye, ha nem is annyira radikális: „A francia-angol háborúságok korát s a velük járó véres indiánharcokat mesteri tollal írta meg Fenimore Cooper, a mai napig is páratlan becsű *Bőrharisnya*-történetekben. Cooper hőse, Nataniel Bumpo, az indián módon élő fehér vadász, Bőrharisnya, azonban nem csak írói képzeletből született. Mintaképe valóban élt, s az amerikai angol előretörések legjelesebb, sőt hozzátehetjük, legnemesebb alakja volt. Daniel Boone volt a neve. Csaknem százesztendőss életének legnagyobb részét a vadonban élte le. Élete és küzdelmei valósággal jelképévé váltak az amerikai előretörésnek, és az Unió első terjeszkedésének.”¹⁵ Nem kevésbé komoly és elismerő szavak Cooper regényéről. (Talán még az is elképzelhető, hogy Hamvas is hallotta a rádióműsort...) Ezt a két „szavazatot” érdemes szembeállítani (és a magunkét is) egy mai friss, roppant szimpatikus véleménnyel ugyanezen művekről: „A »magas irodalom« lassan, de biztosan fogyatkozó rajongótáborának képviselői gyakran lenéző sajnálkozással legyintenek a gyermek- és ifjúsági könyvek körébe tartozó alkotásokra, naivaknak, nem eléggé mélynek tartva őket. Az indián kalandregényekkel kapcsolatban még inkább ez a helyzet: »komoly« felnőtt ember alig olvassa őket. Pedig e művek lebecsülése csak arról tanúskodik, hogy a felnőtt számára már elhalványultak azok az eszmények, amelyek a gyermeket még olyannyira lázba tudták hozni. Az »igényes szépirodalom« olvasója talán a modern regények szövevényes mélypszichológiai bonyodalmaiktól hiányolja, így aztán napestig inkább a hírmagazinok politikai, táplálkozási, nemi és egyéb perverzciókat taglaló cikkeit lapozza. De nem is annak a gyermeknek boldog mosolyával alszik el, aki egész álló nap rendkívül véres és dicső csatát vívott a huronokkal.”¹⁶ Saját meglátásom szerint a nem ifjúsági, teljes terjedelmében újrafordított indián regények már valóban nem nagyon hoztak plusz olvasókat a műfajnak, és új reneszánsz se alakult ki, mivel a megcsonkított verziók

Új Forrás 2022/10 – Csendes Tóth: A fák testvére. Avagy a rejtőzködő indián – Indiános tematikák Hamvas Béla életművében

tényleg a kevésbé izgalmas és élvezetes részeket hagyták ki, bármelyik társadalmi rendszerben is jelentették meg, vagy nyomták újra őket.

A száz könyv című katalógizáló és kategorizáló írásában Hamvas megemlíti még nagyon röviden Mexikó és Peru kapcsán is egy-egy könyvet 12 az indián istenekről és mítoszokról. Lehetne az alapján is kategorizálni az indiánokhoz való viszonyulást, hogy kinek mi fér bele az indián fogalmába, vagyis kizárólag az észak-amerikai, síksági indiánokat érti rajta, vagy a közép- és dél-amerikai őslakosok is beletartoznak. Hamvas számára, úgy tűnik, ez utóbbi volt az érvényes gyűjtőfogalom, még akkor is, ha például az 1946-ban megjelenő *Anthologia humana*¹⁷ szemelvénygyűjtemény egyetlen indián szöveget se tartalmaz, se az észak-, se a dél- vagy a közép-amerikai területekről, ötezer évnyi bölcsességből. A *Scientia Sacra*-ban (1943–1944) *Az indián meséről*¹⁸ szóló részben szintén a dél-amerikai kézműves hagyományról, a kosárfonásról értekeznek. Ahogy az *Arkhai* kötet is (1948–1950) öt esszét szentel hasonló indián témáknak (*Inka kövek, A perui vázák, Indián szöttesek, A halottasének, Az észak-amerikai petroglifák*).¹⁹ Az esszék címéből nagyjából kikövetkeztethetők Hamvas fő irányvonalai, a struktúrák, építészet, szöttesek, kosarak, és ehhez szorosan kötődve párhuzamos tematikaként, a nő mint lény, mint a női lét sajátossága az indián kultúrákban és a női művészet múlhatatlan mulandósága és dicsérete.

AZ EGYKORI MAGYAR SZIGET-LAKÓK Goethe talán legszemélyesebb írásából kiindulva tematikusan is a táj felé fordultak, Kerényi Károly mint vezérfigura előadást tart *Táj és szellem* címmel, ami aztán a második *Sziget*-kötetben meg is jelenik.²⁰ Kerényi egyfajta kölcsönös „ösztönzést” vél felfedezni a szellem és a táj kapcsolatában, és végül arra a következtetésre jut, hogy „mit talál a szellem a tájban – ha nincs szó a könyvvilágtól vagy a kereszténységtől már függő állapotról, hanem elemi helyzetről – a válasz, egyelőre egészen röviden, ez: önmagát.”²¹ A másik nagy *Sziget-lakó*, Hamvas is érdeklődik a tájfilozófia iránt, ő már a hüperióni leveleiben²² is folytonos önvizsgálatot tartott a táj szemlélése kapcsán, majd kimondottan a táj és a szellem találkozáspontjai kapcsán állította össze a már említett *Arkhai* kötetet, amelyben a görög tárgyú esszék mellett indián tematikák is szerepelnek.

Tamás Ábel Kerényi esszéje nyomán írja a tájfilozófusokról: „Közös vonásuk, hogy [...] a tájat olyan speciális médiumnak tekintik, amelyben a már eleve is a táj által prefigurált szellem önmagára ismer, illetve önmagát kiteljesíti”.²³ Hamvas azt kérdezi önmagától, mi a természet logikája, majd válaszol is: „Az a mód, ahogy a természet gondolkodik. Egyfajta rend és sorrend, amely más, mint az emberé. Nem antropomorf, hanem a lények belsejéből fakadó szükségszerűségnek és a környezetben levő kényszernek tökéletesen megoldott egyezménye...”²⁴ És újra rákérdezéssel filozofál: „Van-e különbség

nem-emberi és emberi öntudat között, hiszen az ember is alá van vetve a természetnek.”²⁵ És nagyon messzire jut a bonyolult válaszadásban, ami pontosan arról szól, mit is keres ő valójában a természetről szóló szövegein keresztül. Mit ismer fel. Azt, hogy mi már menthetetlenül elszakadtunk a természettől, ellenben az ősi kultúrákban még megtalálja az egy- 13
séges, egész-séges létezés emléknymait. Nagyjából erről szól az *Arkhai*-kötetben szereplő öt indián tematikájú esszéje is.

Az *Arkhai*-kötet indián esszéi erősen foglalkoztatják Kurucz Anikót is, aki a fenti témát így kommentálja: „A perui cserépedényt készítő őslakos és táj összetartozására utal: »A lápban élő ember sohasem választható el a láptól.« Az ember a tájból nőtt és a tájhoz tartozik. Az őslakos nép asszimiláló képessége (az őt leigázó hódítók végül mind megemész-
tődnek a leigázott népben) és a mocsárvilág magába szívó-emésztő, »nyelésre készen álló« működése szervesen illeszkedik egymáshoz, akárcsak az *Inka* kövekben a perui indián és a »lelketlen anyag«, a kő.”²⁶ Hamvas ezekben az indián esszéekben folyton párhuzamot von, majd szembeállít, nemcsak a hódítók és leigázottak tájba való beágyazottsága között, hanem a kőépületeket, kőtemplomokat építő férfiak és a szőttest, cserépedényt készítő vagy kosárfonó női művészet között is: „Az indián művészet emlékei között van egy szembetűnő nagy különbség, az ami egyik oldalon az óriási huacac, piramisok, hidak, paloták, a másikon cserépedények és a szőttesek között van. Rögtön látni, hogy az előbbi férfiművészet, az utóbbi női. Ez nem a művészet anyagából következik: a kő, amely férfi, a fonál és agyag, amely női lényhez közelebb áll.”²⁷

A tájfilozófiai témát illető legalaposabb és legösszességesebb legösszettebb elemzések az *Ars Naturae* folyóirat tematikus számaiban lelhetők fel manapság. Azonkívül Hamvassal és a Sziget-körrel kapcsolatban Kurucz Anikó is hosszan és kitűnően elemzi már említett könyvében a táj és szellem kapcsolatát. A kultúrtáj fogalmát ő is tisztázza Kogutowicz Károly *Dunántúl és Kisalföld írásban és képekben* című esszéje nyomán: „Az ember és alkotásai új tartalmat adnak a tájnak. Ezzel kezdetét veszi a táj életének második kora: *történelmi kora*. Ez eredményezi a *kultúrtájat*.”²⁸ Horváth Róbert pedig már nem is a tájban élő emberről vagy a tájban alkotásaival jelenlévő (landart?) emberről, hanem teljesen új megközelítésként a tájként élő ember eszményéről értekezik, leginkább talán Hamvas *Öt géniuszban* kifejtett gondolatai nyomán.²⁹ Ennek legtökéletesebb megvalósítását a magam részéről az egykori síksági indiánoknál látom, bár a szerző erre az aspektusra nem hivatkozik ebben az írásában, de az általa is szerkesztett orgánomok időnként előveszik az indián tematikát, elsősorban természetesen a tradicionálisra reflektálókat. Ám ezekben a periodikákban (*Pannon Front*,

Tradíció-évkönyvek, Őshagyomány, Ars Naturae) rendszeresen szerepel a táj, a szellem és ember organikus kapcsolatának megvalósulása az indiánoknál. (Főként Frithjof Schuon, Black Elk, Joseph Epes Brown és Charles Eastman írásain keresztül.)

14 Szándékosan nagyon leegyszerűsítve azt mondanám, hogy a 150 évvel ezelőtt (olvasmányaink által) élő indián példaképeink még tudták, hogy a természet nem valami rajtunk kívülről álló dolog, amit szemlélni lehet, vagy beszélni, írni róla okosakat és szépeket, hanem az életük szerves része volt, oda és vissza. Az akkori valós vagy vélt indiánok ezért nosztalgikus példák számunkra, mert ők még eleven, közvetlen kapcsolatot tartottak fenn a természettel, hiszen benne, általa éltek. Hamvas pedig pontosan ezt az ősi állapotot vágyta visszaszerezni az életrendet, életörömet, természetes életmódot taglaló esszéiben. Nemcsak az *Arkhai*-esszéikben, és nemcsak az indiános tárgyúakban.

A NAGY LÁTOMÁSNAK NEVEZI³⁰ Black Elk azt a víziót, amit kilencévesen kap, és amit részletesen el is mesél. Megbetegedett, majd lándzsás alakok jöttek érte az égből, aztán ő maga is felkerült oda egy felhő által, a nagyapjaihoz. Hosszasan leírja a beavatása során megtapasztalt mitológikus, hierarchikus világrendet. Kísérője egy beszélő ló, végigkalauzolja égtájának megfelelően a hierarchikus szinteken és megmutatja neki azt is, mi fog majd történni vele és törzsének földjeivel. A feladatot megkapta, és öregkoráig igyekezett aszerint élni, amit a szellemlények kértek-vártak tőle. (Nehéz megállni, hogy az ember ne kezdjen bele a látomás részletesebb ismertetésébe vagy idézésébe.)

A *Karneval* (világ)szerkezete mint rendszer számomra nagyon is hasonló módon épül fel, mint Black Elk hierarchikus szinteket, világokat bemutató látomásmeséje. És ezzel nem Fekete Jávorszarvas amúgy is elévülhetetlen érdemeit akarom még tovább növelni, csupán azt jelezni, hogy ezek az ősi, ha tetszik szakrális világépítmények nagyon hasonló módon tagolódnak. Még Dante verses látomástrilógiáját se lenne nehéz párhuzamba hozni Black Elkével, ha... Így Hamvas *Karneval*jánál maradván adódik egy pár másik, remek párhuzam, ami Oravec Barna nevéhez, kitűnő elemző tanulmányához kötődik,³¹ amelyben hosszasan taglalja Schumann *Karneval*jának zenei szerkezetét, és annak megjelenését Hamvas azonos című regényében. Oravec Barna viszont nem elégszik meg ennyivel, szellemi síkon a *Tabula smaragdina* vagy a tarot rendszereit is működésképesnek véli alapos vizsgálatai nyomán a regényszerkezet elemzésekor. Óvatosságból nem beszél beavatási regényről, viszont idézi Kemény Katalin pontosítását a *Karnevall*al és Hamvas egyéb művel kapcsolatban, amivel mégis csak ügyesen legitimizálja e meghatározást. „Hamvas Béla a beavatás szót sem a *Regényelméleti fragmentumban*,

sem regényeiben nem használja. Ennek ellenére nagyon is tudatában volt annak, hogy egész életműve beavatás. Mert mi is a beavatás? Az alkímiai transzfiguráció, amelyben a természeti ember, az egységből lezuhant lény »örök szellemtestét felépíti«, személyé válik. Ennek a műveletnek és folyamatnak három fő mozzanata: az evilág valótlanságának felismerése (a maszk leoldása); a káprázat valóságának átélése; végül annak a tudásnak megszilárdítása, hogy az emberi lét attól függ, aki éli – szabadság, s egyben ítélet.”³²

Ha elfogadjuk Kemény Katalintól, hogy Hamvas Béla egész életműve beavatás, akkor talán Hamvas személyét is komolyan véve kiterjeszthetjük a megállapítást az egész életére, aminek szerves része volt az általa megírt művek sorozata. Hova akarok kilyukadni? Oda, ahova Black Elk is eljutott, amikor a látomás megkapása után visszatért a törzséhez, elkezdett élni, szolgálni abban a szellemben, amit a szellemek (Nagy Szellem?) sugalltak neki. És mivel az angyal a részletekben lakik, ezért a legrövidebb, leglényegtelenebbnek tűnő szövszeneteiben is nagyot tudott alkotni Hamvas, amikor a közvetlen életéről, élettapasztalatáról ír. Gondolhatunk a fiatalkori Hüperiönlevelekre, de az egészen konkrét életvezetést felvillantó miniesszéire is. A rántott leves elkészítésének módjáról, a gyümölcsóra eljöveteleéről vagy a jóisten uzsonnájának hívtott porcukros-tejfölös eper receptjének egyszerű és megosztó közzétételére. Ez az egyszerűség pontosan így működik az indiánoknál is, nem véletlen a jelen idő, Beverly Hungry Wolf hasonlóképpen írja le *Nagyanyáink útja* című könyvében³³ a lepénykenyér, a zsírban sült kenyér vagy a töltött szarvasszív, az indián bogyo leves vagy a fordított bogyótorta beszédes nevű receptjeit. És nem szívesen hagynék megemlítés nélkül egy másik, magyar nyelven írt életvezetéssel egybekötött esszéisztikus receptkönyvet, *A római konyhát* Lénárd Sándortól.³⁴ De ő egy külön történet, bár az egyszerűség, az életszerűség és a pontos megfogalmazás nála is fontos tényező, ahogyan azt Hamvas Bélánál is megszoktuk: „A helyes mérték a pinchőfok, vagy ami ugyanaz, az ember az edényt, tulajdonképpen az eszményt, a cserépedényt, a fém elvetendő, a kútba ereszti és néhány óráig ott tartja. Legjobb az epert délelőtt a friss reggeli szedésből, délelőtt tíz óra tájban elkészíteni és délután három-fél négyig hűvös helyen tartani. Mert a tejfölös eper elfogyasztásának klasszikus ideje, amikor a déli hőség már fölengedett és a levegő enyhülni kezd, vagyis fél négy.”³⁵

Új Forrás 2022/10 – Csendes Tóth: A fák testvére. Avagy a rejtezőkódoló indián – Indriános tematikák Hamvas Béla életművében

HAMVAS KERESZTÉNYSÉG, JÉZUS MELLETTI elköteleződését sokszor a szemére hányják az utókor hitetlen kutatói. Hogy lássuk, ez a Hamvas-féle „vallásosság” (amit folyton elutasít persze) mennyivel több, teljesebb, mint

a dogmatikus hit, elég bárhol felütni könyveit, esszéit. Rokonnak találok ebből a szempontból is az indiánok hozzáállását e témához, és hogy természet szeretük mennyire nem közönséges panteizmus, azt ismét Fekete Jávorszarvas szavai bizonyíthatják: „Jól meg kell értenünk, hogy minden 16 a Nagy Szellem műve. Tudnunk kell, hogy Ő mindenben benne van; a fáokban, a füvekben, a folyókban, a hegyekben, minden négy lábúban és szárnyas lényben; meg kell értenünk, hogy ugyanakkor Ő felette áll minden dolognak és lénynek.”³⁶ Helyettesítsük be a Nagy Szellemet Istennel, és azonnal egy középkori keresztény misztikus szöveget kapunk, ráadásul gyönyörűen és egyszerűen megfogalmazottat. Fekete Jávorszarvas idézését folytatva még egyértelműbbé válik, milyen magas szinten gondolják el a síksági indiánok a teremtés egységét. „Béke [...] költözik azoknak a lelkébe, akik megvalósítják a kapcsolatot, az egységet az univerzummal és annak minden hatalmával, és akik felismerik, hogy az Univerzum középpontjában *Wakan-Tanka* lakozik, és hogy e középpont valóban mindenütt, mindegyikünkben jelen van.”³⁷

És még egy fontos aspektus, ami miatt félre szokták érteni az indiánok bölcsességét és közhelyességgel vádolják őket, az egyszerűség. Mernek egyszerűen és világosan fogalmazni, ami főleg a szkeptikus, európai, dualista filozófián edződött sápadtarcúakat nagyon (meg) szokta zavarni. Hamvas akár ebben is rokonítható az indián szellemiséggel, ő is mer egyszerűen és szépen, tisztán fogalmazni, és valóban épp ez veri ki sok kultúrebernél a biztosítékot, mert kinyilatkoztatásnak érzik a hamvasi mondanivalót (és a folytonos, humorosnak szánt megjegyzéseit pedig halálosan komolyan veszik), noha arról bizonyára szó sincsen, és nem is volt nála soha. Ha nem is az indiánokat, hanem például egyik nagy kedvencét, a természetbe kivonuló, és egy ideig ott is élő Henry David Thoreau-t követi, aki verbálisan is meghirdette legfontosabb programját a Walden-tó partján, az egyszerűséget. Sokszor gondolják a fehér olvasók ostobának az egyszerűen (és egyes szám harmadik személyben) fogalmazó indiánokat. Hozok egy példát, mennyire pontos és mély tud lenni egy-egy látszólag könnyednek tűnő indián „beszéd”. Dan George törzsfőnök mondja remek kis könyvecskéjében: „Fehér testvérem sok mindent jól csinál, mert okosabb, mint az én népem, de kíváncsi vagyok, tudja-e, hogy kell helyesen szeretni? Kíváncsi vagyok, megtanult-e igazán szeretni valaha is. Vagy talán csak a saját dolgait szereti, de soha nem tanulta meg azt szeretni, ami rajta kívül, tőle túl esik. És ez természetesen egyáltalán nem szeretet, mert az embernek minden teremtményt szeretnie kell, és ha nem, akkor semmit sem szeret.”³⁸ (Talán tényleg ilyen egyszerű a dolog, csak nem mindig akarjuk elhinni.)

FEKETE JÁVORSZARVAS A HALÁLÉRŐL, A MEGHALÁSRÓL, pontosabban a halál utáni odaát-létről mondja, hogy szívesen „távozna a sötétség e világból, a fény másik, valóságos világába”.³⁹ Még akkor is szimbolikus, amit mond, ha tudjuk, hogy öregkorára valóban megvakult. Ám ez a bölcs szelídség, a szépen meghalás művészete, a nem tragikumként felfogott halál ilyen költői szépségben ritkán fogalmazódik meg még az indiánoknál is. Valódi, sztoikus szemléletük akkor tűnik fel igazán, amikor a fehér emberek halálról alkotott elképzelését szembeállítják a sajátjukkal, ahogy ezt Sánta Őz is teszi: „Osztogatjátok, adjátok, veszitek a halált. Az összes dezodorotokkal együtt a haláltól bűzlötök, de félték a halál valóságától; nem mertek szembenézni vele. A halált is sterilizáltatok, suba alá került, megfosztottatok méltóságától. Mi, indiánok, azonban gondolunk a halálra. Én is. A mai nap például kitűnő lenne meghalni – nincsen sem nagy hőség, se túl hideg. Jó nap arra, hogy valamit, ami majd tovább hat, itt hagyj magadból.”⁴⁰ Mint ahogy a sápadtarcúak által készített indiános filmekben is gyakran, vagy inkább kötelezően elhangzik az öreg, bölcs törzsfőnök szájából, hogy bármelyik nap jó lehet a halálra. (És mint ahogy a japán szerzetesek halálhaikuinak témája és mondanivalója is pontosan ugyanez.) Érdekes azonban innen, az alábbi idézetek mögül újraolvasni Hamvas *Halottasének* című esszéjét. Roppant magával ragadó, amikor az ember fiatalon, először olvassa, de az indiánság mögé egy nagyon más halálhoz való viszonyulást fest. Az egyedül meghalás tragédiáját, a magányosságét. Ami számunkra, európai emberek számára nagyon szimpatikusnak, romantikusnak vagy egzisztencialista filozófiákat idézőnek tűnhet. De sokkal több köze van Hamvas írásának a zenéhez például, mint az indiánok halálhoz való viszonyához, vagy akár a konkrét búcsúzáshoz. Alapvetően más érdekli Hamvast a téma kapcsán, és ezt olyan jól írja meg, hogy első olvasásra észre se vesszük, hogy nem a témáról beszél. (És persze, az általa zseniálisan művelt esszé műfajába ez bőven belefér.)

„Az indián halottasének kozmikus monumentális tagolatlan bömbölés.”⁴¹ Nem az északi, síksági indiánokról írja természetesen, hanem az Amazonas-erdőben lakó indiánokról, de ez mindegy. Sokkal inkább a 20. századot nyitó expresszív *Sikoly* idéződik meg általa, Edvard Munch képvizíója, kifejezve és meghatározva ezáltal az egész európai kultúránk halálfélelmét. Ha Hamvasnak igaza van az esszében, akkor a helyzet nem sokat változott az archaikus idők óta, legfeljebb a fehér ember némán, befelé ordít félelmében. Ahogy ezt roppant poétikusan érzékelteti is: „A tanítványok elhallgattak, és a kövek üvöltöttek.”⁴²

Új Forrás 2022/10 – Csendes Tóth: A fák testvére. Avagy a rejtőzködő indián – Indiános tematikák Hamvas Béla életművében

Párhuzamként vagy feloldásként hadd meséljek egy 21. századi indián halottasének-szertartásról, ami valójában az ősi síksági indián dalokon alapult. Cseh Tamás, Füst A Szemében főnök halálos betegen bakonybéli díszpolgárságot kapott. Az átvételekor bottal tudott csak bemenni, és ülve tudta végighallgatni a laudációt. Utána fiatal bakonyi indián harcosai ősi dalokat énekelve körbetáncolták. Tamáson látszik, ahogy egyre jobban átszellemül az arca, megmozdulnak a kezei, majd feláll, és a botot eldobva énekelve beáll a fiatalok közé.⁴³ (Utoljára.)

HAMVAS BÉLA NEM A FEJÉN VISELTE A TOLLDÍSZT, ezért nevezem őt rejtőzködő indiánnak, de még csak nem is a szívében, bár lélekben bizonyára indián (is) volt, és egy szál (töltő)tollat mindig hordott a mellényzsebében. Aki valamennyire jól olvassa Hamvast (és vajon van-e ilyen olvasó egyáltalán közöttünk – költői kérdés!), az pontosan látja, hogy a tolldísz nem szép fényes és magas homloka mögött viselte képletesen, hanem a hátán, a lapockái fölött, angyalszárnyakként. Legbiztosabb támpontunk mégis ő maga lehet, ahogy saját magát jellemezte, miszerint igyekszik, igyekezett úgy élni, mint a fák titkos testvére.

¹ Buji Ferenc beszélgetése László Andrással. Kézirat.

² HAMVAS Béla, *Karneval*, Bp., Medio, 2018, IV.

³ Idézi: Frithjof SCHUON, *Az amerikai indiánok vallásai*, Őshagyomány, 18 (1994), 37–38.

⁴ *Uo.*, 36.

⁵ Charles Alexander EASTMAN (OHYESA), *Indián farkaskölyök*, ford. DUDICH Ákos, Bp., Konkrét Könyvek, 2020, 6.

⁶ Idézi: Joseph Epes BROWN, *Az észak-amerikai indiánok szellemi öröksége*, ford. VIRÁG László = *Tradíció: A Metafizikai Tradicionalitás Évkönyve*, Debrecen, Kvintesszencia, 2004, 210.

⁷ Seattle törzsfőnök beszéde számos fordításban megtalálható magyarul is. F. Kovács Piroska fordításában közlöm: https://hu.wikiquote.org/wiki/Seattle_t%C3%B6rzs%C5%91n%C3%B6k

⁸ J. E. LOVELOCK, *Gaia: A földi élet egy új nézőpontból*. Idézi: KÖSZEGI Lajos: *Florilegium*, Veszprém, Medium, 2021, 9.

⁹ BROWN, *i. m.*, 214.

¹⁰ Legutóbb átfogóan: Csendes Toll, *Pannon indiánok – olvasmányélményeik visszapiillantótükreben (Xántus, Baktay, Cseh Tamás)*, Új Forrás, 2022/2, 9–16.

¹¹ TÓTH Arnold, *Indiánmozgalmak a cserkészzetben (1910–1948) = Magyar cserkészélet (1910–1948)*, szerk. TABAJDI Gábor, SZIGETI László, Bp., Magyar Cserkészszövetség, 2020. 227–244.

¹² Ezek anomáliáiról lásd: *Indiánok a Duna partján: Baktay Ervin indián könyve*, Bp., Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum (Bibliotheca Hungarica Artis Asiaticae, 7), 2019.

¹³ HAMVAS Béla, *A száz könyv*, Szentendre, Medio (Mérték, 3), 2000. Eredeti kiadása 1945-ben az Egyetemi Nyomdánál.

¹⁴ *Uo.*

¹⁵ BAKTAY Ervin, *Az angolok Amerikában*, Új Forrás, 2021/3, 40–41.

¹⁶ MURÁNYI Tibor, *Hősök a vadonban*. <https://www.arsnaturae.hu/hu/hosok-vadonban-az-utolso-mohikan-uj-teljes-magyar-kiadasara?fbclid=IwAR360HByf9wvcDtnQT9ZhOmpKaYiivJE7eRCKAN-zAp86yc8eNtdxUnapn04>

¹⁷ HAMVAS Béla, *Anthologia humana*, Szombathely, Életünk Könyvek, 1990.

- ¹⁸ HAMVAS Béla, *Scientia Sacra*, Bp., Magvető, 1988, 199–211.
- ¹⁹ HAMVAS Béla, *Arkhai*, Szentendre, Medio, 1994.
- ²⁰ KERÉNYI Károly, *Táj és szellem = Sziget I-III. 1935-1939*, Bp., Orpheusz, 2000, 91–102.
- ²¹ *Uo.*, 102.
- ²² HAMVAS Béla, *A magyar Hüperion* [1936], Bp., Medio, I–II, 2007.
- ²³ Idézi KURUCZ Anikó, „Fellobbant horizontok”, *Dunaszerdahely, Nap*, 2021, 89–80.
- ²⁴ HAMVAS, *Arkhai*, i. m., 102.
- ²⁵ *Uo.*, 102.
- ²⁶ KURUCZ, i. m., 97.
- ²⁷ HAMVAS, *Arkhai*, i. m., 126.
- ²⁸ KURUCZ, i. m., 100.
- ²⁹ HORVÁTH Róbert, *Tájként élni: A tudatökológia tájfilozófiájának alapjai*, *Ars Naturae*, 19–20 (2021), 41–50.
- ³⁰ Black Elk, *A nagy látomás*, ford. ECSEDI Zsolt = *Tradíció*, i. m., 195–208.
- ³¹ ORAVECZ Barna, *Rejtett struktúrák Hamvas Béla Karnevál című regényében*. https://www.szepo.com/cikk/oravecz_barna_rejtett_strukturak_hamvas_bela_karneval_cimu_regenyeben/
- ³² KEMÉNY Katalin, *Az ember, aki ismerte saját neveit*, Bp., Akadémiai, 1990, 70–71.
- ³³ Beverly Hungry Wolf, *Nagyanyáink útján*, ford. Rácz Attila, h. n., *Konkrét Könyvek*, 2021, 207–220. o.
- ³⁴ LÉNÁRD Sándor, *A római konyha*, Bp., Magvető, 1986
- ³⁵ HAMVAS Béla, *A Jóisten uzsonnája* = H. B., *Patmosz*, Szombathely, *Életünk Könyvek*, 1992, I, 286.
- ³⁶ BROWN, i. m., 215.
- ³⁷ *Uo.*
- ³⁸ Chief Dan GEORGE, *Röpül a lelkem*, Pécs, Alexandra, é. n., 39.
- ³⁹ J. E. Brown nyomán. BROWN, i. m., 211–212.
- ⁴⁰ John FIRE / Lame Deer és Richard ERDOES, *Sánta Őz, a szíu indián sámán*, Bp., Európa, 1988, 120.
- ⁴¹ HAMVAS, *Arkhai*, i. m., 137.
- ⁴² *Uo.*, 142.
- ⁴³ <https://www.youtube.com/watch?v=agBjFw7Bl00>

20 Sherman Alexie

BÁLVÁNYIMÁDÁS

Marie órákig várt. Ez rendben is volt. Indián volt, és minden, ami indián – pow-wow-k, temetések és esküvők –, türelmet igényelt. Ez nem indián meghallgatás volt, de a lány készen állt, amikor szólították.

– Mit fogsz énekelni? – kérdezte a brit férfi.

– Az „Every Reservation Girl Loves Patsy Cline”-t – mondta a lány.

– Halljuk!

Még csak a dal elején járt, amikor a férfi megállította.

– Szörnyű énekes vagy – mondta a férfi. – Soha többé ne énekelj!

A lány tudta, hogy ezt a pillanatot az országos tévécsatorna is leadja majd. Már beletörődött, hogy elfogad minden megaláztatást.

– De a barátaim, az énektanárain, az anyám szerint nagyszerű vagyok.

– Hazudtak.

Hány dalt énekelt el Marie életében? Hányszor hazudtak neki? A felvétel közben Marie elvégezte a kegyetlen számítást, kirohant az öltözőbe, és az anyja karjában zokogott.

Ezen a világon szeretnünk kell a hazugokat. Vagy éljünk egyedül.

AZ EMBERI SZÍNJÁTÉK HATSZAVAS TÖRTÉNETEK

21

[Az emberi színjáték]

A volt feleségem. A bátyám. Megszöktek.
Megkértem a kezét. Kikosarazott. És nevetett.
Első szex. Elmentem. A lány nem.
Palin nyert! Egy szavazattal! De kiével?

[Gyilkosság–öngyilkosság]

Követtem őt. Egészen a férfi házáig.

[Tornádó színjáték]

Az ateista a templomban keres menedéket.

Szűcs Balázs Péter fordításai

1.

Kiribati zászlóját félig ellepte a víz. A lobogó alsó felét a mindent körülölelő óceán stilizált kék-fehér hullámai alkották. A felső részben a napkorong lát-

22 Asbóth Balázs

KIRIBATI

szott – félig kibukkanva a vízből. Süllyedés és emelkedés tökéletes határán egyensúlyozott még akkor. A Nap fölött egy tárt szárnyú madár röppent – örök és statikus mód,

ahogy ez egy zászlón elvárható. Talán egy sirály. Ha vijjogása figyelmeztetett is valamire, nem hallotta meg senki, elnyelték a lobogó hanyag gyűrődései vagy az észrevétlen felcsapó hullámok. De az sem kizárt, hogy a zászló felső részének baljósan vörös háttere tartotta fogva a hangot. Csend volt és a napkorong alja annyira átnedvesedett, hogy sugarait ki se tudta emelni a vízből.

2.

Kiribati. Miután Jonas bezárta a laptopot, gondolatai, mint a hullámok, magasra nőttek, aztán alázuhantak, hogy tajtékként fodrozódjanak szét.

A kilencediken lakott, ahonnan kinézni mindig gondolatébresztő volt, a pillantás a városra és a városon túl csúcsló, erdőborostás hegyekre rendszerint tetterővel töltötte el. Mert így van, cselekedni kell.

Mostanában elég sokat olvasott a világról és arról, hogy miért összeférhetetlen a bolygó és az ember. Legalábbis ez az emberiség. Amelyik szén-tüzel, fűtve saját betlehemi istállóját, az örök növekedés hitét ringatva a jászolban.

Jonas cikket, könyvet olvasott, melyek hívták őt, ösztönözték a változásra. Először értetlenséget érzett: ha a tudósok leírták a nem túl kecsagető, részben vagy egészben apokaliptikus következményeket, akkor miért nem történik semmi. Láta kongani a vészharangot, egy tehén nyakában kolompolt. Hihetetlen volt, hogy a légben aljasul, láthatatlanul sokasodó szén-dioxidért ezek a békés, taoista nyugalommal kérődző marhák is felelősek. Valahogy nem illettek össze az alpesi idill tarka négy lábú és a száraz-földeket isteni bosszúállással elárasztó óceánok.

Kezdetben Jonas úgy érezte, hogy az emberiség szerencsés húsz százalékába született, de ahogy egyre többet olvasott a klímáról, az a gondolat költözött be a tudatába, s viselkedett otthonos házfoglalóként, hogy ez egyben az emberiség bűnös ötóde. A hibáztatható hányad.

3.

Kiribati országa olyan, akár egy lehorgonyzott flotta: harminchárom atoll ring a Csendes-óceán vizén. Huszonegyen lélegeznek, éreznek és szeretkeznek emberek, jobbára keresztény mikronézek. Kiribati korallszigetei tengeri vulkánok mára már víz alá süllyedt kúpjait ölelik gyűrűként körül, mintha a másik világba alászállt hegyek pálmafás, napsütötte glóriái lennének.

23

Az atollok csupán pár méterre emelkednek ki a vízből, így az izzadó Föld sós verejtékcspeppjei itt emelik a legfenyegetőbb hullámokat. Két sziget már végleg elsüllyedt, a szárazföldi flóra és fauna átadta helyét a vízi világnak. Kiribati lakosai a koprakészítés rituáléja során emlékeznek meg róluk. A kopra a kókusz belseje, szárított húsa, ebből készítik a kókuszolajat. A helyiek számára jelentős bevétel és egyben szép hagyományok kötődnek hozzá.

A készítés során először kicsorgatják a kókusztejet, majd meghámozzák és megfelelnek a kókuszdiót. Bár a barna héjban lögybőlődő tej szintén hajók rakterében indul útra, de minden közösség megtartja az első cseppeket. A homokba öntik, hogy kifejezzék az ég – hisz a kókusztej a pálmafák magasának fehéresen áttetsző itala – és a föld megbonthatatlan egységét. Hasonló a helyzet az első felezett diókkal. Sötétedés után térdig gázolva az óceánba annyi diót indítanak útnak, ahány szigetből áll Kiribati. Minden dióban mécses ég, kivéve kettőt – az elsüllyedt szigetekéit.

És a helyiek az életbe beletörődve nézik, nézik, ahogy a hullámok sorra kioltják az ember gyújtotta, apró lángokat.

4.

Jonas azzal kezdte, hogy elpöckölte az utolsó szál cigarettát. A csikk a kilencedikről, az erkélyről zuhant a városra, mint az utolsó elkövetett bűn. Most már nem szabad rágyújtani, különben felparázslík és elég a hitelesség, rés keletkezik az énképen, és füst szívárog ki rajta.

Aztán vett egy kulacsot, a műanyag palackba zárt üdítők szellemét leláncolandó. Vízrel töltötte meg, egyszerű csapvízzel, amit a város bármely pontján elért. Táskája oldalzsebében hordozta, a hálós részből kissé kilátszott, mint szerény, de intenzív tenniakarása mögül a csendes büszkeség.

Életmódjának elemei, eddig bevett szokásai különböző kategóriákba kerültek, akár a szelektív szemétyűjtés szortírozó zsákjaiba a műanyagok, üvegek, papírok.

Korábban szeretett minden divathullámból beszerezni egy-egy ruhadarabot, mintegy mutatóván, hogy ő is azzal az árral úszik, mint a többi ember. Erről lemondott, a már szekrényében sorakozó örökdarabokat hordta. Eggyel

kevesebb ok, hogy elinduljon a világ másik végéről az a hajó, ami hatalmas konténerekben szállítja a következő három és fél hónap trendiségének parázló zálogait.

24 Azt olvasta, hogy a zene streamelésénél sokkal környezetbarátabb az egyszeri letöltés, mert így nem kell állandóan dolgoznia a csak roppant energiával hűthető szerverparkoknak. Így hát Jonas le-töltött és hallgatott.

Rengeteg ötletet merített könyvekből, cikkekből, blogokról. Utóbbiakat nyilván a neten olvasta. A világháló sok más mellett a környezetvédelem bibliája. A tanok, történetek össze vannak gyűjtve, annyi a nehézség, hogy ez még a kanonizálás előtti állapot.

Például volt olyan édességet gyártó óriáscég, melyről nagyon elmarasztaló híreket olvasott. Termékeit tudatosan bojkottálta, de aztán kiderült, hogy az infók az igazság lángján nem fémként edződnek, hanem vajként olvadnak szét. És fordított esetekre is akadt precedens, egyszóval a mit igen és mit nem kérdésének eldöntése Jonast saját szabályainak és klímavédő énjének folyamatos újraformálására készítette. A mag mindig stabil maradt, de körülötte a légnemű anyag gomolygón áhította a szilárdulást.

A legnehezebb a hús és a kocsi volt. Először csak a marhát és a sertést akarta mellőzni, de hirtelen elhatározásból úgy döntött, hogy teljesen vegetáriánus lesz. Hadd tempózzanak nyugodtan a lazacok, hadd kapirgáljanak békejelet a csirkék a baromfiudvar porába!

Nem ment könnyen. Eleinte Jonas számolgatta a fogyasztott fehérje mennyiségét, néha túlette magát, máskor szédült. Ezekon a pillanatokon valamiféle egyetemes összetartozás-érzés segítette át, mely azt dúdolta neki, hogy immár nem árt és alakít, hanem egy egység részévé vált. Harmónia a Földdel. Hozzászokott, s erősnek, ugyanakkor könnyednek érezte magát.

Minél magabiztosabb sofőrré vált Jonas, annál jobban elbizonytalánosodott abban, hogy szüksége van-e autóra. A klímavédelem iránti érdeklődésének kezdete és a jogosítvány megszerzése egybeesett. A szüleitől kapott is egy kocsit, volt mivel várakoznia a városban a pirosnál. Egyik alkalommal busszal látogatta meg az édesapját és az édesanyját, akik ezen nagyon csodálkoztak, azt hitték, összetörte az autót, árokba csúszott vele, esetleg kérekbilincset raktak rá tilosban parkolásért. Tulajdonképpen az utóbbi történet, csak átvitt értelemben. Ám ezt a béklyót Jonas hiába fejtegette a szüleinek, falakba ütközött, a feszültségtől remegett a leves a vasárnapi tányérban. Mielőtt minden borult volna, visszakozott, de dühét mélyre nyelve magában eldöntötte, hogy nem akar többé volán mögé ülni.

5.

Miután Jonas leszokott a dohányzásról, a hamutálat átalakította madárete-tővé. Tetőt illesztett fölé, s ahol hajdan csikkek földi maradványai porlottak, most tápláló magok keményhéjú teste feküdt. Az ablakon át leste, hogy jönnek-e az ég vándorai, de csupán egy viharvert szárnyú varjú szokott oda a kilencedik emeleti étkezdébe. 25

Miközben Jonas a madáretetőt kalapálta-ragasztotta kijött a szomszéd a karnyújtásnyira lévő balkonra. Elmesélte, hogy vettek még egy autót, egy terepjárót. Mindig vágyott rá, imádja, ahogy a sár felcsap egy éles kanyarnál, és a benzin illata a merész sofőri tette bizonyosággal orrába jut. Újra férfinak érzi magát, a házassága is javult azóta. Többször nyomja tövig a pedált, ha Jonas érti, mire gondol. Aztán röhögött.

Jonas értette, de folyamatosan az járt a fejében, hogy miképp mondja el a szomszédnak, hogy ami neki sár és büszkeség és maszkulin erő, az az emberiség egészének emelkedő láz és porszáraz szmogköhögés.

Végül meg sem pendítette, még belül, világra jötte előtt elhalt a hang. Jóban van a fickóval, falra hányt borsó lenne, csak feleslegesen, hiábavalóan mérgezné a falszomszédi viszonyt. És egyébként – magának tett fogadalma ellenére – azóta kétszer is autóba ült. Az egyiknél a hegyekbe gurultak ki túrázni hárman a barátaival, a másíknál a nagymamáját vitte kórházba. Gyalogosan vagy busszal kóppott porcokat és fáradt szalagokat kimerítő menetelés lett volna a nagyinak.

Este is a szomszéd járt Jonas fejében. A terepjáró kíméletlenül áthajt eszméin, s ő még csak fel sem szisszen. Hagyja magát besározni. A szüleinek is csak egyszer mesélt részletesebben a szükséges változásról, de tompa tekintetük, sűrűre vont szemöldökük elnémította Jonast, érvei erőtlen hullottak a porszívózatlan szőnyeg rojtjai közé.

Valahányszor elsétált előtte egy marhaburger, morzsás ívei körül emberkezekkel, valahányszor gögös sokasággá szaporodtak a rendszámablák egy családi ház előtt, vagy műanyag palackok röppentek át a híd korlátján, vagy a harmadik világot és a környezetet kizsigelő márkák hivalkodtak a sugárúron, Jonas késztetést érzett arra, hogy intőn figyelmeztessen. Agyában tülekedtek a szavak, akár egy plázabeli leárazásnál az emberek, egymást taposták, mégsem mondta ki őket. Félig nyitott szájjal sóhajtott, amit szótlán, dohogó düh követett. Önemésztő, utólag frappánsan megfogalmazott mondatok. A szennyezők és ignoránsok világába behatoló, hősies intervenció, pontosabban csak az elszalasztott lehetősége.

Mint a mai erkélyjelenetnél. Pedig az olvasott cikkek, fórumok, oldalak, könyvek mind hívták Jonast, küldték Jonast.

Ő a plafont bámulta, hullámozott az ágy, a keretbe kapaszkodott. Bevett egy nyugtatót, hogy fogódzót találjon.

6.

26 – És mi lesz Kiribatival és százezer lakosával? – Jonas látta, hogy nyitókérdésére felkapták a fejüket a Klímakedd rendezvénysorozat tünnetői. Minden héten összegyűltek a parkban, transzparensen egy élhetőbb, méltányosabb bolygó képe körvonalazódott.

– Kiribati egy szigetektől álló, csendes-óceáni ország, amelyet az áttetsző tenger utazásra csábító vize fodroz körül. Legalábbis így találkozik vele a prospektusokban, aki találkozik – folytatta Jonas a szónoklatát. A mikrofon kissé gerjedd, de ez csak erősítette a beszéd mögött gyűlő haragot.

– Az ott lakóknak az óceán nem csupán látványosság és megélhetés, hanem egyre fenyegetőbb, valósággal hullámsír – hatásszünetet tartott –, hiszen csak egy méterrel emelkednek ki a szigetek a vízből, és a felmelegedés hatására a tenger centiről centire hódítja el a lakható szárazföldet. Olyannyira reális ez a probléma, hogy az ország vezetése már más államokkal tárgyal arról, hogy hol kaphatnak menedéket az emberek az egyre biztosabban bekövetkező katasztrófa esetén.

Jonas körbenézett, figyelte szavai hatását. Elégedett volt. Két, molinót tartó lány döbbsen bámulta, egy kisfiú a plüssállatát szorongatva az édesapjához bújt. És akkor most, most kell még fokozni.

A kamera felé nézett. Az állvány mögött egyik barátja állt, akit megkért, hogy vegye fel a beszédét. Indítania kell a neten egy csatornát, ahol igazán hathat. Ott úgyis sokkal több embert tud elérni, mint személyesen.

– Kiribati a ti szegényetek, mégis mindannyian elsüllyedünk benne – Jonas szándékosan többes szám második személyt használt, bűnököt más-hogy nem lehet a fejekre olvasni –. Az Egyesült Államok a hidegháború alatt ezen ország területén végzett kísérleti robbantásokat, arra jó volt. Fürödni, kókusztejet inni a pálma alatt, erre is jó volt. De mikor létében fenyegetik az országot, nem nyújtotok segédkezet. Egyedül ültök a dzsipekben, és fűtitek a légkört. Eszitek a marhát és fűtitek a légkört –. Jonas dühödten és hosszan folytatta a felsorolást, tekintete vádlón nézett a kamerába, a mikrofonon sissetegtek a harag nyálcseppjei. Mire befejezte, teljesen kipirult. A lendület és a soká láncon tartott önérzet megfestette arcát.

Emelt fővel lépett le a kicsiny színpadról. Cselekedett.

7.

Mintha elcsúsztak volna egymáson a valóság rétegei, Kiribatiban két dátum volt egyszerre érvényes. Az országot átszelte a nemzetközi dátumválasztó vonal. Egyes szigeteken még tegnap volt, másokon már huszonnégy órával később.

27

A hivatalok csak heti négy napon át tudtak együttműködni, mert a nyugatabbi szigetek péntekjén keleten már szombat volt. A rokonok minduntalan később vagy korábban köszöntötték egymást a születésnapokon. Hagyományőrző csoportok hajóutakat hirdettek a múltba, melyek során az elkövetett hibákat szakrális papírfecniken, a tegnapba lépve lehetett az óceán mélyére hajítani. Vélt vagy valós ballépések kézzel írt vallomásait nyelte el és szórta szét a nagy víz.

Ez az állapot 1995-ig állt fenn, amikor az ország vezetése elérte, hogy a dátumválasztó vonal ne szabja két részre, egy maira és egy tegnapi Kiribatit. Az idő meghasadt szövődékét befoltozták, ha úgy tetszik, az ország a holnapot választotta, a későbbi dátumot. Akkor még nem tudták, hogy ezzel ők lesznek azon kevés állam közül az egyik, ahova 1999 szilvesztere után elsőként köszönt be az új évezred. Az ünnepségre sok dollárkacajú turista és pálmák alatt sátrazó utazó érkezett.

De volt, akivel sem a tűzijáték fénylő optimizmusa, sem a koccanó pezsgő buborékjai, sem a merülésnél látott kékűszójú vagy csíkoshasú tonhalrajok nem feledtették, hogy igazából a lopakodó óceán hullámai határoznak az egyetlen fontos dologról.

8.

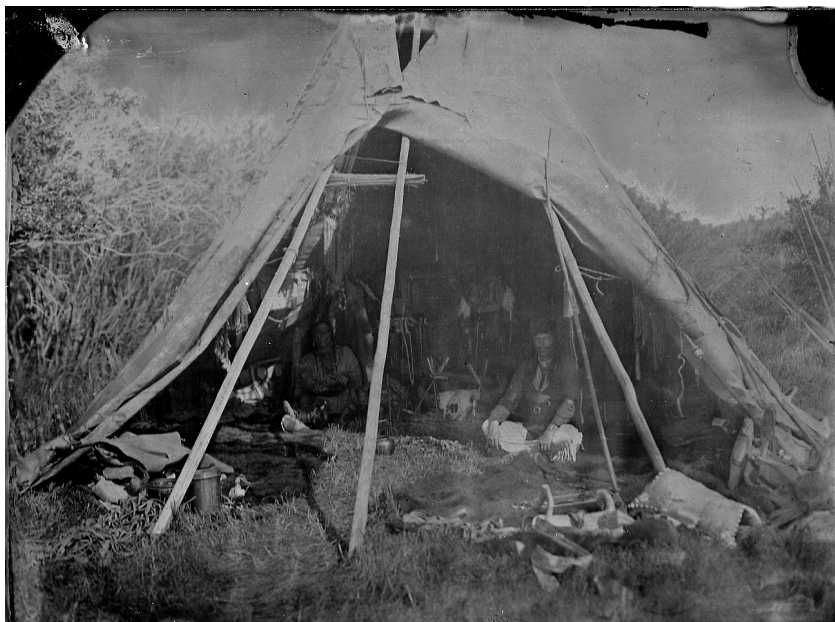
A billenyűre horgasztotta fejét, már csak gondolataiban pörögtek a képsorok. Míg a parkban beszédet tartott, két szervező srác a telefonján nézett valami vicceset. A felvételen látszott, hogy röhögnek, udvariaságból sem próbálják leplezni. A szónoklat közepén egy nő legyint Jonas szavaira, a mellette álló csoport pedig szó nélkül távozik. A legjobb rész alatt. Hallatszik, hogy Jonas beszél, bár a képernyőn már fátyolosabb, nyeglébb a hang, csak pislákoló az ott perzselőnek érzett tűz. Kiábrándítóbb, mint egy klímacsúcs.

Órák telhettek el, súlyos, nehéz órák. Egy keményfalú pohár minduntalan megpróbált feltöltődni, de egyre jobban kimerült. Egy levélnyi nyugtató tartott létszámellenőrzést. A monitor arca sápadt, halottszürke volt, de az alján fel-felvillanó fény jelezte, hogy valahol éber és álomszerű állapot között egyensúlyoz.

Jonas károgásra lett figyelmes. Felemelte fejét, könnyű volt és tiszta. A padlón hullámminták haladtak a fal felé, az erkélyajtó nyitva volt. Kilépett, s meglátta a madarat, a szegett szárnyú varjút. Mellette, az etetővé alakított hamutálban egy valószínűtlenül vastag, formátlan cigarettacsonk fe-
28 küdt. Nem volt ideje szemügyre venni, mert a varjú a csőréből egy bo-
rítékot pottyantott elé. Mint az anyaggá váló bizonyosságot, úgy bontotta fel. Szeretünk, fiam, írta a cetli, mellette egy repülőjegy, az úti cél Kiribati.

Jonas első gondolata az volt, hogy a repülő nagyon szennyező, de mire észbe kapott, már a gépen ült. A nagy utasszállító idővel egyre zsugorodott, Kiribati fölött már egy hidroplán volt, mely szelíden landolásba kezdett. Jonas kereste maguk alatt a szárazföldet, de nem volt. Pontosabban akadt, tapasztalta leszállás után, de megbújt a térdig érő víz alatt. Nem érezte, hogy átázik a cipője. Várták: két helyi, egy kókuszhéj-melltartót hordó lány és egy fiú, aki kvarcfényű, homokszerű fürdőnadrágot viselt. Mindkettőn bűvárszemüveg volt, Jonasra is rásegítettek egyet. Aztán lemerültek. Fölöttük kialudt mécszlángok emlékét ringatta a szél.

– Hiszen ez gyönyörű – érezte Jonas a néma korallok társává válva, egy tengeri vulkánt ölelve, biztosan és megnyugtató mélységben.

RUMI-SORRA

Tábor Ádám 29

Születtem azon nap mikor lét se volt
Amikor meghalok külön lét se lesz
A Második Személy szívéen ültem ott
A Második Személy szívében leszek
Akit az életben ritkán szólítok
Aki életemben mindig szólított
Aki a kezdetben teremtett s teremt
Aki a végzetben engem újra kezd
Az időben szakadozott halandó vagyok
Időm végeztével folytonszületek

30 ÚJ ÖRÖK EVANGÉLIUM

Élt egyszer William Blake
hetven évig végig ÉLT
minden szava bölcs és szent
keze szive nem pihent
feje se képzelete
örökké így négyesen
látott és cselekedett
míg küzdött és szenvedett
a nyomortól a világtól
az akadémiától
Vívta a soha nem unt
szellemi háborút
szavakkal és rímekkel
vonallal és színekkel
Egy volt nála szellem s tett
öröklétre teremtett
Már ezentúl egybeforr
a menny föld és a pokol
s bár egy egyháznak se jó
s röhögi a ráció
verse képei az Új
Örök Evangélium

Mikes pontos fiú, és betartja az ígétét. Ha megkérem, hogy legkésőbb nyolcra jöjjön haza, mert lefekvés előtt még ki kell töltenünk a hivatalos papírokat a városunkat érintő új postai szolgáltatások miatt, biztos, hogy nem késik. Ha megbeszéljük, hogy aznap nyolckor vacsorázunk, és ő eldűnyögi az orra alatt, hogy egyben süttött paszternákos csirkét enne, pillanatokkal azelőtt leül az asztalhoz, hogy a grillsütőn megállna a visszazámláló. Ezért volt furcsa, amikor azon a szerdán ígérete ellenére nem érkezett meg időben.

Osgyán Edina 31

SZENVEDÉLY

Éppen a hírműsor ment a rádióban, és behúztam egy rubrikát a lottószelvényen, hogy másnap reggel majd felszállva a 42-es buszra átugorjak a lottózóba, és leadjam még időben a sorsolás előtt, amikor valami szusszant odakint. Messziről érkezett a táguló hang, azt hiszem, a 42-es busz ajtaja zárult. Az óra elütötte a nyolcat, ezekben a percekben szokta Mikes lenyomni a kilincset, de előtte krákog egyet. Valamit megtöröltem a konyhában, egy másikat meg bezártam a fiókba. Két dolgot összepréseltem egymással, egy harmadikat összegyűrtem, és a szemétkébe dobtam. Ő még mindig nem volt sehol. Fél kilenc körül kattant a zár, és meghallottam Mikes hangját. Igen ám, de aznap Mikes nem az ajtóban köszörülte meg a torkát, és nem a bejáratnál vette le a cipőjét, ahogy mindig, hanem egy kevéssel később. Valami sűrű és barna volt odakint. Valami hömpölygött, és megemelte a szoknyáját.

Jozefina állt Mikessel a folyosón, bár akkor még nem tudtam a nevét. Nagyon ismerős volt nekem, és azonnal tudtam is, hogy honnan. Ő volt múlt héten a patika előtti buszmegállóban a lány az aprótermetű kutyával, aki összeveszett a tömött bajuszú sofőrrel. Ez a sofőr nem engedte fel őket a buszra, mert nem volt a kutyán szájkosár, csupán egy kék textil lebegett a pofácskája felett. Olyan volt ez a holmi, mint egy kisebb méretű zseb- vagy vállkendő. Az utasok között volt, aki sietett, és sürgette az indulást, mások figyelmesen hallgatták a vitát. A lány rávetette magát a sofőrre, és tépni kezdte hol a nyakkendőjét, hol a műszerfalba kapaszkodva a kormányt. A kiskutya kiugrott a lány táskájából, megállt az első ülések mellett, ahol én is mindig helyet foglalok. Figyelmesen követte az eseményeket. Amikor már teljes volt a káosz és a kiáltozás, észrevettem, hogy az állatnak remegni kezdenek a végtagjai, majd a mellkasa is. Már a feje is bólogatott, amikor az oldalára feküdt. Vagyis inkább zuhant, és habos nyál bugyogott fel a pofájából. A habzó nyál az ülések alá is befolyt, a közelben tartózkodóknak fel kellett emelniük a kosarakat és a szatyrokat. Miután a lány felfigyelt a nagy csöndre, abbahagyta a kormány és a nyakkendő tépkedését, és a kutyájához ugrott.

Utastotta a sofőrt, hogy azonnal vigye el a legközelebbi állatkórházhoz. Pontosan tudta a legrövidebb útvonalat, és el is magyarázta. A sofőr megigazította a nyakkendőjét, a kurtább szárát a felsőhöz igazította. Nem mozdult, és a kormányhoz sem ért hozzá. Az utasok végül kérlelni kezdték, tal-

32 paikat mutogatták, melyekkel a habos nyálban álltak. A sofőr végül csak elszállította őket a kórházba, legalábbis azt hiszem, mert én a következő állomáson leszálltam.

Ezek a nők, mint Jozefina is, akik kistáskájukban kiskutyát visznek, apró neszeszerekből szempúdert meg rúzszt rántanak elő, körmeiken égővörös kis csillámot viselnek, mindig idegesítettek engem. Mintha rájuk szabták volna a valóságot, kicsiny tárgyaikkal olyan összhangban élnek. Bezzeg én, a nappaliban düledező könyvtornyokkal, a polcokról lefolyó fehéreneműkkel mindig aggódom, hogy mikor fogy el körülöttem a tér vagy a levegő. Jozefina, mutatott Mikes a barnára, az anyám, mutatott Mikes rám. Észrevettem, hogy a fiam a tükröződő ablaküvegben meglátta Jozefina tekintetét, aki éppen erre a pillanatra várt, hogy titokban elmosolyodjon. Akkor Mikes tekintete az enyémbe ütközött, mint egy madár. Összehúztam a szemöldökön, ő meg gyorsan elkapta a szemét. Jozefina először jár a városban, néhány napja érkezett egy egyetemi projekt kapcsán, tette hozzá a fiam. Nyilvánvaló volt, hogy Jozefina nem mondott igazat. Hiszen én éppen egy héttel azelőtt láttam őt a 42-es buszon, és a városunkban egész jól kiismerte magát. Hirtelen megkérdeztem magamtól, hogy miért nem fedem fel a kilétemet. Vagyis azt, hogy jelen voltam a múltkori incidensnél, a kutya habzó nyálából az én kosaramra is került. De ha az ember faggatni kezdi önmagát, hogy miért csinálja azt, amit csinál, nem mindig kap értelmes választ. Például miért fogad el egy ajándékkupont kifele jövet a boltból, amit aztán soha nem vált be mosóporra vagy textilkeményítőre. Vagy, miért van az, hogy valamiről értesülünk a rádióban, és azonnal tárcsázni kezdjük a barátnőnk telefonszámát, hogy elmeséljük és megvitassuk a hallottakat, de aztán ahogy a barátnő felveszi a készüléket, és meghalljuk azt az ismerős hallót a vonal másik végén, úgy döntünk, hogy megtartjuk magunknak a történetet, és valami teljesen másról kezdünk el beszélni. Nem lehet mindig fecsegni.

A lány kiskutyája kifele húzta magát a táskából, talán megismert a buszról. Nem is tudom, mit csináltam aznap a városban. Biztosan azt, amit mindig. Lementem a közértbe, és megvettem a zöldségeket, a húsokat és a mártásnak valókat az ebédhez. Egy szem rumos meggyet is hullajtottam a kosaramba szokásom szerint. Már reggel a bonbon gondolatára nyitom a szemem, főleg, ha odakint koromszürke az ég. Elképzelem, ahogy hazaérve puhán kihámozom az aranypapírból, de nem eszem meg azonnal. Egy keveset várok, mielőtt metszőfogaimmal megbontom a csúcsát. Fogaim apróra harapják a felső burok darabkáit, majd egyszerre bekapom az egészet. Kivéve a

bonbon talpát, amit egy rövid ideig még a kezemben tartok. Amíg a nyelv hátamon gurgulázik, játszik és incselkedik a likőr, azon dolgozom, hogy egy kevés az ajkam sarkába is jusson. Így, amikor majd elfogyasztom az egészet, és persze azonnal egy kis hiányérzetem támad, egy gyűszűnyit még találok a szájam szegletében, amit lassan lenyalogatok. 33

A bonbonmeggy a szenvedélyem, de vigyázok, hogy ez a szenvedély sose törjön ki a rá szabott korlátok keretei közül. Már a vásárlást is kíméltén végzem. A boltban mindig lassan megyek körbe, átnézem a legfrissebb hús- és zöldségkínálatot. Szemrevételezek, és csak a második kör során pakolom tele a kosaram. Aztán a pénztárhoz ballagok. A pénztáros hölgy, Ágika névtáblája éppen egy vonalba esik a polcon halomba rakott bonbonmeggyekkel. Előfordul, hogy az élvezet kellős közepén, amikor már a szobámban vagyok, és a csokoládé héja azt a reccsenő hangot adja ki a fogaim közt, ez a karcsú kis névtábla bekúszik a szemem elé. Ezen olyankor elmosolyodom.

Megfigyeltem, hogy a bonbonmeggytől nagyvonalúbb lettem, és kevesebbet örlöm magam. Például azelőtt sokat bosszankodtam a vásárcsarnok felé tartó útszakasz forgalma miatt, hiszen alig hagyja el a jármű főteret, máris kénytelen lassítani és megállni. Előtte és mögötte is buszok állnak, vagy egy szabálytalanul előző motoros. Ilyenkor kénytelen vagyok beszélgetni valamelyik utitársammal, és bámulni a visszapillantó tükrökben az utasokat, elviselni a sofőrök káromkodását a szomszéd sávban, a nyitott ablakon át ugyanis minden jól halatszik. Olykor, ha már sokáig áll a sor, kinézek az ablakon, persze nem hosszan, hiszen ki tudja, mikor mozdul elől, és akkor le kell ülni, nehogy homlokkal a sofőrülés üvegfalába boruljak. Egy-egy gyereknek szórakozás is akad a dugóban, mert végre kedvére futtathatja a kisautóját az ülésen vagy a busz párkányán. Néha órákat ülök a 42-es buszon, ha torlódik a forgalom. A kerekek közt megreked a meleg, mindenki mindenkiel beszél, csak a sápadt nővel nem a négyes ülésen, mert idegenkednek tőle. Régen idegességemben végigfolyt rajtam a víz, és a cseppek a padlón összegyűltek. Akkor folytak tovább, ha néha-néha a busz meglendült. Ezekben a helyzetekben már nem bosszankodom, türelmesen várom, hogy csökkenjen a forgalom, vagy hogy csordogálva eljussak célomhoz. Ahogy azon sem idegeskedem, hogy az utasok táskáiból előkerülnek a szendvicsek, néhányan illatos zsebkendővel törlik át az arcuk, aminek a szagát én mindig émelyítőnek tartottam, főleg, hogy az utasok egy része behúzta az ablakot a káromkodók és a kipufogógázok miatt. Ma már ez sem zavar. A módszerek kiagyaltása, hogyan lehetne leggyorsabban haladni, újabb beszélgetések és okoskodások forrásává válik a dugóban, ami régen külön idegesített. Ma már az okoskodóknak is igazat adok, és az ellenkezőknek is. Régi énem azon is

mérgelődne, hogy ez a nő, a kék kendőjében és barna szoknyájában nyilvánvalóan becsapja a fiamat. Vagy azon, hogy Mikes ennyire megvezethető. De a nagy gondok és problémák kis kicsapongásaim szünetében már nem érdekelnek.

34 Mikes azt mondta a lánynak, hogy az anyám negyven éve él ebben az utcában, majd nekem azt (továbbra sem nézett rám), hogy Jozefina harmadikos az egyetemen. Jozefina valami lényegtelen szót, olyasmit, hogy szépek kint a leanderek. A kutyája felém fordult, mint aki választ vár az elismerésre. Tudtam, hogy Mikes mindjárt egyedül hagy bennünket. Nem mintha szeretné, hogy szót váltsunk egymással, csak be akar menni a szobájába, megnézni, mit hagyott elől, az ágyon vagy a szőnyegen, ami kellemetlen lehet a számára. Az alsónadrágja kifordítva az íróasztalon, a polcon egy régi malacpersely, törött, mert Mikes egyszer a falhoz csapkodta, hogy alul is nyisson rajta egy nyílást. Az ágyán két könyvkupac, az egyik a szótáriai, a másik egy előttem is ismeretlen tudomány könyvei: topológia. Utánaolvastam a lexikonban, de az alakzatok folytonos deformációja leírásánál elakadtam. A königsbergi hidak problémája már valamivel egyszerűbbnek tűnt a számomra. Át lehet-e menni úgy a városban lévő két hídon, hogy csak egyszer érinti a lábuk ugyanazt a hidat, és ugyanoda lyukadunk ki, ahonnan elindultunk. Arról olvas Mikes, hogy miért nem lehet. A szobabiciklijé az asztal mellett, rajta ráhajított duplaszálás nyakkendők, felette a falon egy ráamázott fotó Antwerpenből, a kedvenc kirándulóhelyünkről.

Amíg Mikes a szobájába ment, megfogadtam, hogy nem beszélgetek a nővel. Nem teszek fel kérdéseket a szüleiről, a gyerekkoráról, az otthonáról. Nem faggatom ki, hogy miért mondta azt a fiamnak, hogy nem ismeri a várost, miközben remekül kiigazodik a mellékutcák útvonalain is. Egyáltalán: nem mondom meg, hogy tudom, mi történt a 42-es buszon, pedig ott voltam. Nem beszélek neki a városrészünk viszontagságos helyzetéről, ami során lehet, hogy egy másik kerülethez csatolják, mert éppen egy közigazgatási tengelyen fekszik. Ez azzal járhat, hogy az ideiglenes időszakban leáll a szépmétszállítás, és a postai kézbesítésekben is zavarok léphetnek fel. Nem mondom el azt sem, hogy néha lefekszem a bejárati ajtó elé, hogy Mikes ne tudjon kimenni rajta. Nem mutatok neki fényképeket sem a balatoni, sem az antwerpeni kirándulásokról, sem arról, amikor a fiam elment az egyetemi csoporttársaival Velencefürdőre, mert arról Mikes sem tudott, hogy én is ott voltam. Elbújtam egy Nivea-molinó mögé a törölközőmmel, az apró tuják éppen csak takarták a fonott kékításkámat, amit Mikes száz méterről is megismer. Ezekről mind nem beszéltem neki. Az én csacsi fiam, annyira könnyen megvezethető. De valamiért úgy tettem, mintha én is az lennék.

Jozefina a konyhában vizet kért, majd elővett egy kicsiny tálkát az apró ridikülből, hogy megitassa a kutyáját. Nem kérdeztem meg a kutya

nevét, és azt sem, hogy milyen fajta. Jozefina elbeszélgetett a kutyával a folyadékfogyasztás fontosságáról. Nem mondtam neki azt, hogy az állat nem érti, amit mond, és nem mosolyogtam, amiért olyan ügyesen lefetyelt, és egy csepp víz sem ment ki a padlóra. Ő jutalomfalatot adott érte. 35
A bordó, zöld és sárga érmeszerű tápot az állat a kezéből ette meg, az egyik zöld tömören koppant a padlón. A kutya utánaugrott, és egy mozdulattal felnyalta. Egy szót sem váltottunk Jozefinával, de őt ez szemmel láthatóan nem érintette rosszul.

Mikes hamar visszaért, majd a szobájába mentek. A fiam magasabb volt, bár nem sokkal, de Jozefina mégis túlnőtt rajta. Úgy tűnt, mintha fölötte szitálna, elnyomta a fiamat a pusztá jelenlétével, a mosolyával, azzal, hogy az egyik kezével kedveskedésképp belerajzolt a levegőbe. Én még egy darabig egyhelyben állva vártam a konyhában. Vártam, és úgy tettem, mintha letörölgetnék valamit, ami addig elkerülte a figyelmemet. Soha nem lehet tudni, hogy egy éppen bezárt ajtó mikor tárul fel hirtelen, mert valamit a másik helyiségben felejtettek. Amikor elég idő eltelt, a kabáttartóhoz mentem, megnéztem Jozefina zakóját. Ellenőriztem a szélvarrásokat és a kabátvégeket. Nem voltak kopottak, vigyázhatott rájuk. Az illata is jó volt. Visszafogott, majdnem kevés, de mégis az embernek meglapul az emlékezetében, hogy aztán viharos órákon mégis előfurakodjon. Különb Jozefina igényes lány volt, és választékosan öltözött, erre már a 42-es buszon is felfigyeltem. A kobltkék kendőjéhez kobltkék ódivatú kesztyűt viselt, amely talán az anyjától származott, aki a Malévnál légikísérő lehetett. Ők hordtak régen ilyen, az ujjaknak puhán megágyazó kis kesztyűket. Megnéztem a törpesarkú cipőjét, mellé helyeztem a lábam. Úgy láttam, hogy én kisebb méretet hordok, és a rüszöm is rövidebb.

Nem sokkal később Mikes visszajött a konyhába, süteményt vett és narancslevet töltött. A hűtőn tartotta a tekintetét. Jobb híján az asztalon lévő fotójával néztem farkasszemet. Amikor bezárult mögötte az ajtó, visszamentem a kabáttartóhoz. Kissé szégyelltem, de mégiscsak belebújtam a törpesarkúba, bár szorított, a kesztyűket kiemeltem a zsebekből, és felhúztam. Végigsétáltam a folyosón, hosszan. Fejemet kicsit oldalra billentettem, ahogy Jozefina tette, amikor azt hazudta, hogy csak a hétvégén érkezett a városba. Karomat eltartottam, mintha apró táska lenne a hónom alatt, motoszkált valami a táskában, karomat hirtelen és erősen összecsuksam. Kibuggyant belőlem a nevetés. Átnéztem a zsebeket, a belsőket is. Nem találtam semmit egy parányi szájfényen kívül. Megszagoltam, citrusos és ánizsos, eszembe jutott az antwerpeni strand, ahogy vattacukrot ettünk Mikessel. Ő sárgát, én lilát. A cipőket visszatettem a fogas alá, a kesztyűket kifordítottam, és visszadugtam a zsebekbe. A szobámba mentem, hogy lefeküdjek, bár nem tudtam

pihenni. Mindig így járok, ha idegenek vannak a lakásomban. Ki tudja, mit figyel meg, vagy vesz hirtelen észre, amit aztán veszekedéskor felhánytorgat majd a fiamnak, vagy nevetve elmesél a barátnőinek: azok a hatalmas szekrények, szinte felfalják a lakást. Az árnyékokat figyeltem a falon, amik
36 általában könnyűek és átlátszóak voltak, de bizonyos éjszakákon, mint most is, sűrűk és tapinthatók. Aztán végre beúszott eléem Ágika névtáblája a szürke filctollal írt kerek kis betűkkel, és a másnapi bonbonmeggy megnyugtató gondolatától elszenderedem.

Kopácsolásra keltem, mintha a faajtóba kis szögeket vertek volna. Lassúból gyors ütemre, majd ismét lassúra váltott a zaj. Kínéztem a folyosóra, a kutya Mikes szobájának ajtaját kaparta. Fehér forgácsok gyűltek alatta a padlón. A mosogatóhoz mentem, vizet töltöttem, megszomjaztam egy álomtól, amiből csak a kobaltékék színre emlékeztem. A kutya mellém lépett, de nem vettem róla tudomást. Matatott az orrával a hűtő körül. Ostyakekszet vettem elő, hideg tejet ittam hozzá. Leült velem szemben, orrával bökdösve enni kért, de nem adtam neki. Addig nyüszített, míg végül elejtettem egy kekszdarabot, vagy inkább morzsát. Lehet, hogy véletlenül, lehet, hogy direkt tettem. Felnyalta, figyelt. A hűtőhöz mentem, az állat leült a lábam elé, érdeklődve szaglászta a tartalmát. Két kacsacomb vasárnapra, negyed kiló abált szalonna, az alsó polcon hosszan érlelt sertés kolbász.

A késői óra ellenére kibontottam a kolbászt, levágtam egy vastag darabot. A kutya a hűtőtől az asztalig követett. Mi lenne, ha adnék neki belőle, gondoltam. Nem mintha bármiben is visszatartott volna, hogy a gazdája mit szól, szabad-e vagy sem, inkább csak sajnáltam tőle. Aztán hopp, mégis odahajítottam. Biztos ízlett neki, mert egyben lenyelte. Magamnak is vágtam, a számba ejtettem hozzá egy koktélpardicsomot. Visszacsomagoltam a kolbászt, majd az abált szalonnát dézsmáltam meg. Tompán csillogott tetején a paprika, alatta egy kevés világos hús, egy újabb szint, a zsír. Nem tudtam eldönteni, hogy valóban éhes vagyok-e, vagy az állatot akarom ingerelni. Két lábát a szék ülőkéjére vetette, de nem érte fel, bukdácsolva ugrált. Elesett. A szalonna illatától egészen magán kívül volt. Rövid mérlegelés után úgy döntöttem, hogy adok neki. Jozefina biztosan nem örülne, ha látná, gondoltam. Mosolyognom kellett, ha elképzeltam, amint kinyitja az ajtót, és meglátja a pompásan szalonnázó állatot. A kutya az illattól szinte önkívületbe esett, a hűtőszekrény falához dörgölte magát, mint a macskák. Most nem dobtam le a földre, a kezemből etettem. Az állat óvatosan elvette, egyik végétől haladt a másik vége felé. Három rágással lenyelte. A padlón habos nyálcseppek gyűltek. Már nem is gondolkodtam, felkínáltam neki az egyik kacsacombot. Ő izgalomban megfeszült, inak húzódtak a nyakán. Az alsó csontot a mellső lábával fogta le. Úgy marcangolta, mintha a kacska még élne. Küzdött vele, morgott közben, élvezettel fogyasztotta el. Aztán abbahagyta az evést, és

az oldalára feküdt. Vagy inkább zuhant. Szétfolyt a lába a padlón, a szeme fennakadt, a pofájából habos nyál bukott fel. A remegő hátsóláb lökdöste a csontot és a húsmaradékot. Hasonlóan rúgkapált a 42-es buszon, legalábbis úgy emlékeztem. Szaporán lélegzett, a nyál széles ívet rajzolt a feje körül. Nem néztem rá, nem bírom a szenvedő élőlényeket. A hűtőszek- 37
rényben mindent elrendeztem, előrébb húztam a zöldségeket, a tejjel és a narancslével kitöltöttem a megüresedett helyet. Egy mozdulattal letöröltem a pultot. Az üres zsírpapírokat, a csontszilánkokat és a felhányt húsdarabokat eltüntettem. A szűk konyhámban át kellett lépnem rajta, mikor a szemébe dobtam a maradékokat. Rángtak a lábai vagy a farka, de ami biztos, hogy nem volt mozdulatlan.

Diszkrét illat csiklandozta az orrom, erre keltem, és egy suhá-
násra az ajtó elött. Jozefina volt az, még láttam eltűnni a kék ken-
dőjét a bejárati ajtó mögött. Mikes szobája ajtaja nyitva volt, a lepedő
nedves szaga előbb ért el hozzám, mint a szoba fénye. Ahogy meg-
éreztem a szagot, mérgesen néztem Mikesre az ágyával szemközti
képen. Húszéves volt, amikor először kedvenc nyaralóhelyünkön, Ant-
werpenben jártunk, gyenge szél lebegett a kocsí két első ülése közt,
láttuk a múzeum régi, sárga épületét, meg az új építészeti kart. Két-
szer állított meg aznap a rendőr, mert örömben elfelejtettem be-
tartani a közlekedési szabályt, és gondatlanul lesodortam egy kisebb
teherautót az útról, aztán meg egy fagyaltárust hagytam figyelmen
kívül. Szerettem ezt a képet.

Kattant a kertkapu, az ablakhoz ugrottam. Jozefina lepedőbe
takart kis csomagot vitt a két karjában, és mintha párnába dugta volna
az arcát, ráhajolt és zokogott. Mikes kezében volt a kistáska, veregette
a lány vállát. Nyugtatni próbálta. Az én ügyetlen fiam, milyen tanács-
talannak tűnik, ha valaki segítségre szorul. A belváros felől a szokásos
késéssel érkezett a busz, és a szokásos araszolással indult tovább. A sofőr
mintha hezitált volna, aztán szusszanva becsukódott mögöttük az ajtó.
Kimentem a szobából, elsétáltam a konyhaasztal elött. Kidobtam Jozefina
bögréjét, a szemetet gyorsan kivittem. A kutya alatt a foltot Mikes felmosta
indulás elött. A bonbonmeggy gondolatától már sűrögtem-forogtam, ahogy
mindig ilyenkor. A kabátokat megigazítottam, a cipőket újraraktam. Kiszel-
lőztettem a lakást, a diszkrét kis parfüm gyorsan elillant. A 42-esen nem volt
tömeg, az első székekre ültem, két helyet foglaltam egymagam. Néhány meg-
állóra senkit sem zavar.

38 Lackfi János

ÉS A BOROSTYÁN ÉNEKEL

majd körbefonlak nyugtalan
alakodat kölcsönveszem
hozzád simulva teljesen
ezer szemhéjam csukva van
majd körbefonlak nyugtalan
mint borostyán az oszlopot
szélben esőben ott lobog
ha átölelem él a kő
majd körbefonlak nyugtalan
legyen árnyékunk reszkető
öltöztető vetkeztető
majd körbefonlak nyugtalan
ruhának rád adom magam
létezésembe mártalak
akár a tenger partokat
és borzongásod átveszem
majd körbefonlak nyugtalan
és tehozzád megérkezem
végigtapint mélyzöld kezem
majd körbefonlak nyugtalan
mint nap szeme ha csukva van
mint borostyán az oszlopot
szélben esőben ott lobog
együtt könnyebb és nehezebb
majd körbefonlak nyugtalan
hogyha megmoccan kőkezed
benned nappali hó rezege
majd körbefonlak nyugtalan
amíg az égbolt csukva van
úgy tartasz amíg tartalak
mint tenger önt el partfalat
mint borostyán az oszlopot
a föld korom az ég szurok
nélküled én elpusztulok

Vivien kevésbé szerette az édességeket, mint Ani, de hasonlóan a történeteket. Most is sós mogyoróval kínálta meg Anit, majd faggatni kezdte.

– Láttam a Judit nénit a művházban. Régen a hivatalban volt csak, nem?

– De. Most is ott van, nem? – kérdezett vissza Ani. Ő sem tűnt tájékozottabbnak.

– Csak helyettesíti

a művházban a takarítónénit? – ki tudja, miért, Vivient nem hagyta nyugodni az öreg hivatali kifutóasszony munkaköri előmenetele, Ani viszont közömbösen állt a témához.

– Nem tudom – összegezte információit az ügyről.

– De a Béla nem mondott semmit?

– Miért mondott volna?

– Az ő mostohaanyja, nem?

– Szarja le. Sose szerette. A nő szivatta. Még meg is szökött miatta tizenhat évesen.

– Hova?

– Csak úgy, el.

– De hol aludt?

– Csövezett.

– És mit evett?

– Vett magának.

– Miből?

– Pénze, az volt. Dolgozott már rendszeresen tizenkét éves kora óta.

A Judit néni, akkor persze még nem volt néni, hanem fiatal lány, társkereső hirdetésben ismerte meg a Béla apját. Pár levelet váltottak, és egyszer csak a Béla, amikor buszoszott haza, látta, hogy egy ismeretlen asszony egy bugyuta tekintetű kislánnyal nájlonotthonkában, alatta mackónadrág, leszáll a buszról. Tudta, hogy nem falusi, és nem is környékbeli. Tudta, hogy az apja levelezik valakivel társkeresőn. Mert az anyja egy hónapja elszökött, és azóta hegyekben állt a szennyes ruha, a mosatlan meg kiszőrösödött a penésztől. Az állatok csak azért nem hullottak el, mert a két fiú gondozta őket. De azok már nagyok voltak, szinte a maguk urai, nem nagyon volt kedvük naponta több órát az apjuk állataival tölteni, meg nem is voltak jóban az apjukkal, mióta a Béla eltörte az apja orrcsontját, amikor a fater legutóbb verte az anyját.

– Ez után lépett meg az asszony?

– Igen. Béla tizennyolc éves korára célul tűzte, ki, hogy megveri az apját, de két évvel korábban sikerült. Szóval a Bélát balsejtelem kezdte gyötörni, és lassított a hazafelé sétán, hogy a Judit meg a fia elé kerüljenek,

Szilágyi-Nagy Ildikó 39

KELETI

aztán követte őket. Ugyanoda mentek. Ő volt a társkereső rovatban felszedett nő. Csomagja nem volt, mert nem volt semmije, csak az az egy szál nejlonotthonka, meg a fia, akiről később kiderült, hogy nagyon buta. „Szentséges Szűz Mária, most segíts rajtam!”, fohászzkodott Béla, de hiába, mert 40 tényleg az volt az újsághirdetésben felszedett nő. A Béla faterja levelet íratott neki egy haverjával pénzért, aki tudott írni-olvasni, és szépen fogalmazott. Úgyhogy pár hét alatt idecsábította a Judit néni élettársnak meg cselédnek. A Judit néni kezdettől fogva gyűlölte a két fiút. A Béla öccse még kisebb is volt ráadásul, még jobban lehetett szivatni. Béla egy ideig tűrte, aztán a Judit néni elmarta, egyre kevesebbet aludt otthon. Mindig haveroknál, unokatestvéreknél, nőknél húzta meg magát, vagy olyan munkát vállalt, ahol hetelni kellett. De akkor a faterja szóvá tette, hogy nem segít otthon eleget. Volt egy csomó olyan munka is, amit a Judit néni nem végzett el. Kaszálás, behordani a szénát, darálni az állatoknak, kiganézni, satöbbi. Akkor a Béla megszökött. Fölment Budafokig vonattal, de ott nem talált jó alvóhelyet, mert a rendőrök elhajtották. Akkor fölment a Keleti pályaudvarra. Ott voltak rockerek, azokhoz csatlakozott. Még kiskorú volt, ezért folyton a rendőröket kellett figyelnie. Utólag kiderült, akkor már körözték.

– Apja bejelentette az eltűnését?

– Nem, hanem feljelentette, hogy lopott otthonról, ezért körözték.

– De ez nem volt igaz!

– Persze, hogy nem. A pályaudvaron egy idő után nem mert maradni, mert ott gyakran megjelentek a rendőrök igazoltatni. Pedig imádta az Utaselátós süteményeket, meg a City Grill csirkefalatokat. Látott egy hirdetést, hogy „Hálókocsival másnap pihenten érkezik”, ez adta az ötletet, hogy utazgasson mindenfelé, ahová hálókocsival lehet menni. De ez kényelmetlennek bizonyult, úgyhogy inkább visszatért Pestre, és egy közeli parkban aludt. Többen is aludtak ott a padokon, meg a bokrok közé elbújva, pedig már november volt.

– Ez melyik park volt?

– Nem tudom. Valahol a keleti környékén lehetett, és bérházak között, mert Béla egyszer úgy mesélte, „A fekvőhelyemről egy bérház falára festett nagy plakátot néztem, egy hosszú combú női láb túsarkúban, fölé volt írva valami Kanadáról, hogy Canada. De ezt a padot hamar ott kellett hagynom, mert volt mellette egy sűrű bokros, és oda befészkelte magát két csöves, akik beittak esténként, és egész éjjel az egyik azt mesélte, hogy ő régebben a Ki tud többet a Szovjetúniórólban micsoda eredményeket ért el.”

– Az mi?

– Valami tévés vetélkedő volt. Béla a padnak búcsút mondott, keresett ő is egy bokrot, de a fű éjjelente már benedvesedett, és egy hét múlva már dér lepte be reggelre a füvet, Bélát, meg a többi csövest. A rockerek hazamentek. Bélának vissza kellett húzódnia a pályaudvarra, ott meg elkapták a

rendőrök, és hazavitték. A faterja dühödten fogadta, mert nagy vesztesége keletkezett: jó pár állat elhullott, mert a Judit néni nem győzte, ő részegen fetrengett, a Béla öccse kicsi volt, a Béla munkája hiányzott. Így ért véget a Béla csöves karrierje.

– De mit csinál a Judit néni a művházban? 41

– Takarít, nem?

– De eddig csak a hivatalban volt – ragadt le Vivien a részleteknél, mert megsejtette, hogy abban csövezik az ördög. – Valamiért felkarolta a polgármester? De miért karolta föl a Judit nénit, ha közben a Bélát is kedveli.

– Honnan veszed, hogy kedveli a Bélát? – ez meg már Anit kezdte érdekelni, bár jól tudta, a polgármester asszony miért kedveli Bélát, csak kíváncsi volt a nyilvános részletekre is, mármint azokra, melyek a nép ajkán titkosan voltak nyilvánosak, de most csak ezzel zárta le a témát:

– Végül is, mindenkit kedvel, lényeg, hogy segíteni lehessen rajta. Szerencsétlen, az meg van bőven ebben a faluban.

– Sőt – toldotta meg Vivien –, az a legszerencsétlenebb, aki a legnagyobb mellényben hiszi magát.

– Csak azon nem lehet segíteni – rágcsált egy szem mogyorót Ani elgondolkodva, és ennyiben maradtak.

42 Izsó Zita

HELYSZÍNELÉS

a filmekben
a legváratlanabb helyeken találják meg
az áldozat hajcsomóját
egy darabot a ruhájából
vagy legalább valamit, ami rá emlékeztet

te is azért látogatod meg őket,
hogy hátha ezúttal azt főzik, amit szeretsz,
megkérdezik, hogy érzed magad
vagy folytatják a kedvenc gyerekkori mesédet

a végén annyira elkeseredsz,
hogy amikor kimennek mosogatni,
felemeled a terítőt,
még az ágy alá is benézel,
hátha találsz ott valamit magadból

A VÍZSZINT VÁLTOZÁSAI

A halottaidnak először a hangját felejtetted el.
Aztán azt is, ahogy rád csapták az ajtót
falhoz vágták az edényeket
vagy az ajtóba öklöztek

egyszerre más nyelven
kezdenek beszélni körülötted a tárgyak.

És miközben szép lassan elfelejtetted őket,
egyre több dolgot találsz meg a lakásban:
piszkos alsóneműt, kiváló gyógyoszert,
vagy lejárt lottószelvényt,
és próbálsz mindent megőrizni,
mert úgyis egyszerre árad ki,
és feltartóztathatatlanul
elmossa majd mindened az a sok víz,
amit már nem kell minden éjszaka
a poharukba töltened,
mert nem ébresztenek fel többé azzal,
hogy szomjasak.

De ma még sokáig alszol.
És egy új országról álmodsz,
ahol talán lehetne élni.
Mert az egész nyelvet el kell felejtened ahhoz,
hogy rajtuk kívül másról is tudj beszélni.

44 ÉBREDÉS

Egy bizonyos életkor után már csak a halottainkat
illik kérdezni rólunk.

De a halottak általában nem szívesen mondanak rosszat az élőkről,
meg általában hamarabb el is felejtik őket,
mint fordítva,

mert az élők számukra unalmasak,
folyton ismétlik magukat,

főleg egy bizonyos kor után,
amikor már nem a nemlétező dolgok miatt
félnek elaludni a sötétben,
mint a gyerekek,
hanem inkább a túl korai ébredéstől tartanak,
nehogy meglássanak valamit,
aminek a létezését
egészen addig sikerült eltitkolniuk maguk előtt.

„Miért ölik meg a gyerekek a szüleiket? Isten akarja így?”¹

Tanulmányomban Szabó Magda prózai életművéből két, korai alkotásra koncentrálok: a *Pilátusra* (1963) és a *Mózes egy, huszonkettőre* (1967). Ezekben a művekben – ahogy számos más Szabó Magda-regényben is – a szabad cselekvés és az előre elrendelt sors kérdései a család koordinátarendszerében, a különböző generációk közötti eltéré-

Murzsa Tímea 45

PREDESZTINÁCIÓ ÉS SZABAD AKARAT KÉRDÉSEI SZABÓ MAGDA PRÓZÁJÁBAN

sekben és hasonlóságokban mutatkoznak meg. Ezekkel szoros összefüggésben a történelmi háttér is fontos szerepet kap mind a *Pilátusban*, mind a *Mózes egy, huszonkettőben*. Különböző életvalóságok csapnak össze: a világháborúkat megélt „időseké” és az ötvenes–hatvanas években felnőtté váló, útjukat kereső fiataloké. Azonban a címekben is kiemelt bibliai utalások révén apák és fiúk – és Szabó Magda esetében hangsúlyosan: anyák és lányaik – konfliktusa általános érvényű lesz. A bűn kérdése szintén ebben a kettős fénytörésben válik láthatóvá: a művek egyszerre reflektálnak a társadalmi-történelmi szituációból következő bűnökre és a generációról generációra szálló bűn ősi, biblikus törvényére.

Tematikus és motivikus összefüggéseket fedezhetünk fel a két könyvben megrajzolt családtörténetekben, azonban az, hogy az egyes szereplők a hasonló élethelyzetekben milyen döntéseket hoznak, mennyiben „teljesítik be” előre elrendelt sorsukat, változó képet mutat. Véleményem szerint a szereplők jelleme, élettörténete és döntései hasonlóságának vagy éppen radikális különbözőségének narratív vizsgálata összekapcsolható a tanulmány címében jelzett predestináció és szabad akarat kérdéseivel. Az elbeszélő próza koherenciáját nem csak az oksági és időbeli tényezők határozzák meg. Wolf Schmid – Roman Jakobson verstani kutatásaira támaszkodva – beemeli a szövegszervező elemek közé a narratív ekvivalenciákat is, melyeken a következőt érti: „Az ekvivalencia *egyenértékűséget* jelent, azaz az elemeknek bizonyos érték alapján fennálló egyezését. Ez az érték, a *tertium comparationis*, a műben a történelemből a történet számára kiválasztott *ismertetőjegyként* jelenik meg, olyan tulajdonságként, amely nem időbeli és nem oksági módon kapcsol össze egymással két vagy több történelemeseményt. Az ekvivalencia két viszonytípust foglal magába: a *hasonlóságot* és az *oppozíciót*. Közös bennük, hogy az általuk összekapcsolt elemek legalább egy jegyben

megegyeznek, egy másikban pedig nem egyeznek meg.”² Fontos kiemelni, hogy az ekvivalenciák felismerése, a jelentésképzés az olvasás során megy végbe, tehát a befogadóhoz kapcsolódik.³ Schmid az ekvivalenciákat két nagyobb alcsoportba osztja: tematikus és formai.⁴ Szabó Magda vizsgálódó műveiben elsősorban a visszatérő tematikus jegyek hangsúlyosak, melyek a különböző szereplők esetében más és más módon aktualizálódnak. A következőkben ezeket fogom szemügyre venni.

Tematikus és motivikus összefüggések: *igazság és szabadság*

Pilátus

Ahogy Kosztrabszky Réka megjegyzi, a *Pilátus* Szabó Magda külföldön egyik legnagyobb hatást kiváltó regénye, ennek egyik indikátora, hogy 2007-ben Anfora Centroeuropea-díjat nyert vele a szerző.⁵ A mű hazai recepciója azonban igencsak hiányos, mind a korabeli, mind a későbbi befogadástörténetét tekintve.

A *Pilátus* a Szőcs család⁶ életét beszéli el. A családtörténetben az igazság és a szabadság kérdéskörei tematizálódnak. Az apa, Szőcs Vince bíróként dolgozik, mely mozzanat már maga is szimbolikus lehet a *Pilátus* cím fényében. 1923-ban azonban „rosszul” ítélt, az aratósztrájk miatt felelősségre vont parasztok mellé áll, és külső nyomásra sem revideálja véleményét, így elveszti munkáját. 1946-ban rehabilitálják, lánya, Iza kezdeményezi a folyamatot. Szabó Magda korai regényében már megjelennek azok a figurák és alaktípusok, akik későbbi műveiből – vagy akár a szerző saját élettörténetéből – is ismerősek lehetnek: véleményem szerint Vince karaktere a szakirodalomban „férfi madonnaként” emlegetett szereplők sorába tartozik.⁷ Életében fontos szerepet kap vallási hovatartozása. Nemcsak egykori bizonyítványaiából következtethetünk erre, melyeket a férfi halála után a felesége talál meg a fiókjában, és melyekben az szerepel: „Szőcs Vince ev. ref. vallású”,⁸ hanem abból is, hogy egy református kollégiumban tanult. Vince jellemének fontos összetevője, hogy nem a kor által elvárt módon ítélt – lásd az aratósztrájk kapcsán született döntését –, hanem saját igazságérzetére, a „jó” és „rossz” elkülönítésének képességére támaszkodik. Ezért bújtatja el például a zsidó Weiszet a második világháborúban: „»Mért dugtad el ezt az embert?« »Mert alkalmam volt rá« – susogta vissza az apja. Iza elgondolkozott, összefonta a kezét, látszott, hogy tűnődik valamin. »Mindig jót csinálsz, de csak úgy – mondta, mikor feltekintett. – Nem vagy elég tudatos.« »Valamit azért tudok én is« – felelte Vince, és megrándult az arca, mert valahol lecsapott egy bomba, és rettenetesen félt.”⁹

Az apa-lánya kapcsolatban is tematizálódik az eleve elrendelt sors, determináció kérdése a családi minták folytatásán vagy éppen felülírásán keresztül. Iza történetében ugyanúgy fontos szerepet kap az igazság kérdése, mint az egykori bíró Vincéében. A külvilág úgy érzékeli a fiatal orvost, mint akinek mindig igaza van: „Az volt a megszokhatatlan Izában, 47 hogy mindig, mióta élt, igaza volt. Gyerekkorában, ha megszidták vagy megpaskolták valamiért, utóbb mindig kiderült, hogy feleslegesen bántották; Iza egyszerűen csak tudott valamit, amit ők, felnőttek, nem, mehettek hozzá bocsánatot kérni, és még csak az az elégtételük se lehetett meg, hogy Iza duzzog, pofákat vág, panaszkodik. Iza csak nézte őket, tárgyilagosan, s azt mondta vékony hangján: »Na látjátok!«”¹⁰ Azonban Iza igazsága, apjával szemben, a racionalitás érzelemmentes törvényszerűségén alapul. Ezért nem veszi észre például, hogy hiába logikus, hogy apja halála után szülei egyetlen állatát, Kapitány nyulat nem viszik magukkal Pestre, hiszen nincs kert, mégis, édesanyja számára a kisállat jelenléte a biztonságot, megszokottságot jelentené, és bizonyos tekintetben az utolsó, még elérhető kapcsolatot Vincével. Kissé didaktikus módon a szöveg jelei és paratextusai alapján¹¹ Iza maga a könyv címében szereplő Pilátus. Ebben az esetben a Schmid-féle besorolás alapján egy tematikus ekvivalenciát – azon belül is egy heteroperszonális ekvivalenciát –¹² figyelhetünk meg, hiszen Iza szimbolikus értelemben maga is bíró, akárcsak apja. Azonban eltérés is mutatkozik a két szereplő igazsághoz való hozzáállásában. Miután Iza édesanyja vélhetően öngyilkosságot követ el, hogy ne legyen többé teher a lánya számára, Iza „mossa kezeit”, nem vállal felelősséget: „Meghaltál, anyám – *gondolta Iza azzal a személytelen részvétellel, amellyel az ember hús esztendeje porladó szerettei sírkérítésére könyököl* –, mert a Balzsamárok meg Antal meg az értelmetlen tárgyak erősebbek voltak annál a szeretetnél, amellyel szerettek. Meghaltál, szegény szívem, pedig mindent megpróbáltam érted, amire csak ember képes, de nem tudtál mit kezdeni vele. Én ártatlan vagyok.”¹³

Az általam kurzívvval kiemelt szövegrész az elbeszélői értékítéletet tartalmazza, mely Izának a regény során többször hangsúlyozott jellemvonását, „hidegségét”, távolságtartó természetét erősíti meg.¹⁴ A doktornő korábbi tetteit úgy magyarázza magának, mint szükséges jó cselekedeteket. Azonban a narrátori szöveg a későbbiekben ismét azt sugallja – elsősorban Domokos, a leendő második férj, illetve Iza exférjének, Antal tudatának átvilágításán keresztül –, hogy Iza valójában azt kívánta anyjától, hogy úgy illeszkedjen be az ő életébe, hogy semmit se változtasson meg azon. Viselkedjen úgy, ahogy elvárja tőle. Saját szabadsága, ambíciója felülírta anyja – és mindenki más – iránt érzett szeretetét. Etelka halála után Domokos elhagyja Izát.

A doktornő, miután ráeszmél arra, hogy a férfi nem tér vissza többé hozzá, a Bárány nevű szállodában száll meg. A bárány-motívum visszatérő elem az életműben, gondolhatunk itt akár Szabó Magda első verseskötetének címére, illetve a debreceni címerre is, mely helyszín kiemelt szerepet kap a 48 szerző alkotásaiban. A bárány alakjához a keresztyén mitológiában számos jelentés kapcsolódhat. A tanulmány célkitűzése szempontjából az áldozathozatalon és az eltévedt bárány képzetain túl az is fontos lehet, hogy az állat – a krisztusi szimbolika jegyében – a református egyház jelképe. A regény úgy zárul, hogy Iza életében először kimondja hangosan azt a szót, hogy „édesanyám”. Ezen a ponton tudatosul benne, hogy elvesztette szüleit, Antalt és Domokost, itt engedi meg magának azt az érzelmi bevonódást, amelyre korábban nem volt képes. Egyúttal ekkor szembesül tettei következményeivel, ha úgy tetszik, elnyeri büntetését: teljesen egyedül marad.

A tematikus ismétlődés nem csak e két szereplő viszonylatában jelenik meg. Érdekes módon az apa, Vince sorsát, kijelölt életútját leginkább Iza ex-férje, Antal Antal folytatja. A férfi gyermekkora nagyon hasonló, mint Vincéé, számos motivikus összefüggés fedezhető fel történeteikben: míg Vince családját a Karikás folyó áradása, addig Antal apját a dorozsi hévíz szállítása közben rázúduló víz öli meg. Mindketten más támogatása révén tudnak tanulni, hiszen félárva-árva, és ugyanabban az iskolában is végeznek – tehát Antal Antal jellemét is formálta református neveltetése. Sorsuk közvetve is összefonódik, hiszen a bíró – még állása elvesztése után is – támogatja egykori kollégiumát, és az a kérése, hogy az általa adott pénzt egy hozzá hasonló sorsú gyerek kapja meg, az igazgató pedig Antalt választja. E gesztus révén Antal már megismerkedésük előtt egyfajta fiúi szerepbe kerül Vince számára. A párhuzamok a szöveg során tovább folytatódnak: Vince a kollégium után jogot tanult, Antal pedig hasonlóan magas presztízsű foglalkozást választ: orvos lesz, így találkozik Vince szintén orvosnak készülő lányával, Izával. Házasságuk éve alatt Antal Szőcséket apjának és anyjának tekinti, és a válás után is jó kapcsolatban marad velük. Olyannyira, hogy Vince halála után megveszi házukat, és Kapitányt, a nyulukat is megtartja, apósa és anyósa bútoraival együtt. Alakjának Vincéével való folytonossága több ponton is tematizálódik: „Beletúrt a zsebébe, pénzt keresett. Újságjait, a tudományos folyóiratokat a klinikára járatta, a vicclapokat nem szerette; Antal humora csendes volt, magának való, egy-egy mókán még csak elmulatott, de a tréfák sorozata untatta, arra viszont nem vitte rá a lélek, hogy nemet mondjon az újságárusnak, aki Vince jogutódját érezte benne, s mikor először látta meg, hogy ismét a maga kulcsával nyitja a sárkánytorkú csatornás ház kapuját, integetni kezdett felé a sarokról, mintha Vince megfiatalodott szellemét látná motozni a kilincs körül, s lobogtatta, rázta, fénylő arccal Vince kedves újságjait.”¹⁵

Az azonosulás és az eltérés alakzatai Antal második felesége, Lídia életében is fontos szerepet kapnak. A nő bizonyos szempontból Iza nyomdo-kaiba lép. Sorsa az övét követi, azonban a természet szerint nagyon különböző lány radikálisan más döntéseket hoz, mint ő. A két női karakter esetében az ekvivalencia terén hasonlóságnak minősül a párválasztás 49 (Lídia lesz Antal második felesége), azonban karakterjegyeik között jelentős opozíciókat figyelhetünk meg: míg Iza személyiségjegyei kapcsán a „távolság”, „hidegség” szavak dominálnak, addig Lídia a narrátori jellemzés alapján „melegséget” áraszt. Lídia közeli kapcsolatba kerül Iza szüleivel, elsősorban apjával. Ápolónőként tulajdonképpen ő vigyáz a férfire utolsó napjaiban. Vince senkivel sem tudta korábban megosztani múltját, mert felesége és Iza nem voltak kíváncsiak rá, azonban a vele egy helyről származó, karikásgyüdi Lídia végighallgatja emlékeit, sőt, saját, szülőfalujához köthető élményeit is megosztja az idős bíróval. Lídia Izával való összeolvadása ténylegesen is megtörténik: amikor Vince utolsó perceiben Izát hívja az ágyához, az ápolónő eljuttatja, hogy ő a lánya. Lídia tehát bizonyos szempontból azt az utat járja be, amit Izának „kellett volna” – legalábbis a narrátori sugalmazás alapján. Míg Iza úgy dönt, hogy még „épen” akar emlékezni Vincére, ezért nem látogatja meg haldoklása utolsó napjaiban, hiába lenne rá ideje, addig Lídia a haldokló mellett marad utolsó perceiben is. Ezért is adhatja neki Vince utolsó ajándékként Karikásgyüdről készült fotóját, mely ágya fölött lógott, ezzel szimbolikusan is megosztva vele örökségét, mintegy lányává fogadva őt. Iza anyja mellett is Lídia van ott utolsó óráiban. Ismétlődő tematikus jegyként a bíraskodás kérdése Lídia történetében is megjelenik, még hozzá miután Vince özvegye meghal, és a rendőrség próbál utánajárni, hogy baleset vagy öngyilkosság történt-e: „Lídia háttal állt a virágos polcnak, alakja körül virágozó kaktuszok és szobanövények, valami suta, őszi menyasszonyi pompa, amely éppúgy nem illett a lányhoz, mintha tollat dugdostak volna a fürtjei közé vagy érzelmes mirtuszbogókat. Az egyetlen, ami hozzáillett volna ebben a percben, valami mérleg szép, erős kezébe, s nyugtalan jobbábjába egy makulátlan kard.”¹⁶

Lídia a viselkedésével mond ítéletet Iza felett, alakja az igazságosság istennőjét, Iustitiát idézi, szemben Iza Pilátusra emlékeztető figurájával. A két nő viszonyának dinamikája sokban emlékeztet a többi Szabó-szövegben megjelenő női kapcsolatokra. Az őz esetében például a következőt fogalmazza meg Pomogáts Béla: „Angéla és Eszter egyéniségében Szabó Magda asszonyi sorsokat ábrázoló regényeinek két alaptípusa jelenik meg. Az »angyal« és a »démon«; egyikben túl sok a gyöngédség, a részvét, a jóindulat, s ezért védtelen, a másikban túl sok a mohóság, a hatalmaskodás, a könyörtelenség,

s ezért boldogtalan.”¹⁷ Ezek az észrevételek Lídia és Iza esetében szinte változtatás nélkül megállják a helyüket.

50 Etelka, Vince felesége esetében működik legevidensebben az előre elrendelt sors kérdése. Ennek az is lehet az oka, hogy mivel a nőtől lánya elveszi a cselekvési szabadságát, ezért döntései nem befolyásolhatják életének alakulását. Vince halála után ugyanis a fiatal nő úgy dönt, elviszi magával Budapestre özvegy édesanyját. Ezzel, és további döntéseivel, melyeket az asszony megkérdezése nélkül hoz meg, az idős nőt gyakorlatilag egy magatehetetlen gyermek pozíciójába kényszeríti. A szövegben a szabadság korlátozásának folyamata leginkább a tárgyi világ változásain keresztül mutatható be, Iza és édesanyja között ugyanis érdemi kommunikáció gyakorlatilag nem történik. Ennek kiemelkedő példája Vince halálának estéje: „Iza, mikor bejöttek, a nagy villanyt gyújtotta meg, amelyet csak akkor szoktak, ha vendég jött, a fény szokatlan volt, illetlen, harsány. [Etelka, az özvegy] [e]loltotta, s a kis lámpát kattantotta fel helyette, aztán megállította a faliórát, és letakarta a nagytükröt a berlinerkendővel. [...] [Iza] [m]egvárta, míg az öregasszony megissza a teát, aztán lerántotta a kendőt a tükrőről, és betakarta vele az anyját. Az óra ajtócskáját is kinyitotta, helyükre toltta, és újra megindította a mutatókat.”¹⁸

Azonban fontos kiemelni, hogy Etelka férje halálát megelőzően is másoktól függött: például Vince olvasta fel neki az aktuális politikai híreket, felesége nem tudott tájékozódni a világban anélkül, hogy – szimbolikusan és a szó szoros értelmében is – valaki fogta volna a kezét. A két nőtípushoz kétféle világ tartozik. Izához a városi, emancipált nő képe kapcsolódik, aki modern bútorokkal rendezi be a lakását, és végtelenül pragmatikus. Etelka a vidéki életet képviseli, a házat, a gondozandó kertet, és nem utolsósorban a babonák világát. Az anya úgy próbálja identitását megőrizni, hogy megpróbálja tárgyait, bútorait becsempészni Iza pesti lakásába. Azonban lánya ezeket folyamatosan kiszorítja onnan. Etelka szégyelli magát, mert úgy érzi, nem elég hálás Izának a gondoskodásért. Mikor hazalátogat egykori lakhelyére, hogy átvegye férje sírkövét, rájön, hogyan segíthetne lányán, hogyan vehetné le róla azt a terhet, amit jelenléte okoz. Az ötletet a korábban Vincével közös otthonunkban az ágya fölött lógó festmény adja. A képen egy lányka látható, aki egy pallón keresztül megy át a víz fölött, és egy angyal kíséri. Etelka elmegy a Balzsamárok nevű városrészhez, mely egykor fontos volt neki és férjének, és ahol éppen építkezés zajlik, átsétál az egyik félkész házban lehelyezett deszkapallón, „elküldi” védőangyalát, és a mélybe veti magát. Öngyilkossága egyrészt a kép által előrevetített sors beteljesítése, másrészt, az egzisztencializmus felől olvasva, az utolsó szabad döntése. Utóbbi olvasatot erősítheti, hogy Etelka hiúságból nem hordja szemüvegét, azonban öngyilkossága estéjén, amikor megmagyarázhatatlanul erős köd

gomolyog, felteszi a szemüveget, szimbolikusan *kitisztul a látása*. Ez a momentum a rendőrségi kihallgatáskor is előkerül: Iza biztos benne, hogy édesanyján nem volt szemüveg, mert tudja, hogy az asszony szégyelli felvenni. Így erősíti meg önmaga és a jelenlévők számára a balesetről szóló narratívát.

51

A *Pilátus* esetében annak lehetünk tanúi, hogy a kiterjesztett Szócs család különböző tagjai hogyan folytatják vagy éppen írják felül a nekik felkínált mintákat, mennyire teljesítik be a nekik szánt „sorsot”. Egy Szabó Magdával készült interjúban a következőt olvashatjuk: „[A]ki tisztességtelenül cselekszik, tisztességtelensége visszahat az igazságára, emberi méltóságára, egész sorsára. És ez így is sors, ilyen sors. Ha mindezt összevetjük, kiderül, hogy az állandó mozgásban és viszonylagosságban nem is lehet kizárólagos, makulátlan érték és boldogság. Valamennyire minden igazság és minden sors hiányos, sérült. Valamennyire mindenki a maga poklában forog, a hős is, a gyáva is a magáiban, persze egyik emberi méltóságának megtartásával, másik elvesztésével, elvesztegetésével. Igen, ez az emberismeret és életfölfogás debreceni örökség.”¹⁹ Ez a kálvinizmusból táplálkozó elképzelés mintha ott munkálna a *Pilátus* mögött is. Ugyanis a narrátori szólam erős sugalmazással él, már a cím révén is: Izát, a „modernkori Pilátust”, sorsa és döntései a boldogtalanságba vezetik. A nő nem értékeli anyja áldozatát, amit érte hozott meg, szemben a – református – Antallal, aki tovább viszi Szócs Vince és családja örökségét, és látszólag megtalálja az „igazságos” Lídia mellett a boldogságot.

Új Forrás 2022/10 – Murza Tímea: Predestináció és szabad akarat kérdései Szabó Magda prózájában

Mózes egy, huszonkettő

A *Mózes egy, huszonkettő* című kisregény 1967-ben jelent meg. A mű, akárcsak a *Pilátus*, külföldön nagy népszerűségnek örvendett, Franciaországban például négy kiadást is megért.²⁰ Azonban az előzőleg elemzett szöveghez hasonlóan a hazai recepció eléggé szórványosnak mondható, azzal a különbséggel, hogy az írónt saját bevallása szerint a könyv megjelenése után ötféle hivatalos fórumon is feljelentették.²¹ Véleményem szerint az igazság és szabadság kérdései összekapcsolva a generációs konfliktusokkal ebben a kisregényben is kulcsszerepet kapnak.

A *Mózes egy, huszonkettő* esetében a Bibliával való transztextuális kapcsolatot – a *Pilátussal* ellentétben – nemcsak a címben és a motívumrendszerben, hanem konkrét intertextuális utalás formájában is megjelenik. A cselekmény egyfajta keretként fogja körbe az Izsák-áldozat története, azonban míg a regény elején található intertextus változatlan, addig a végén Ábrahám és Izsák

története átíródik. A megidézett intertextus maga is a mindenkori apa és a fiú kapcsolatát tematizálja, illetve a szabad cselekvés kérdését is felveti.²² A tanulmány problémafelvetése szempontjából fontos lehet, hogy az idézetek a Károli Gáspár-féle református Bibliából származnak. A bibliai eredet-
 52 történetre való utalás a regény szerkezetében is megjelenik: a különböző szövegegységek, fejezetek az „Izsák” és az „Ábrahám” címeket viselik, és váltakozva követve egymást (Izsák – Ábrahám – Izsák). A bibliai narratíva és a címadás kijelöli a szereplők közti viszonyokat: az „Izsák” című fejezetek a fiatalok (elsősorban a Gál testvérek) nézőpontjából ábrázolják a történeteket, míg az Ábrahám névvel fémjelzett a felnőttekből. Az egymásra felelgető szövegrészek így egy olyan szerkezetet hoznak létre, mely helyettesíti azt a kommunikációt, párbeszédet, amely a regényben nem tud létrejönni a szereplők között. Ahogy a *Pilátusban*, itt is lehetetlen a kapcsolatteremtés a család különböző generációi között. A változatos formákban használt monológok (autonóm belső monológ, elbeszélte monológ, idézett monológ)²³ azonban a szereplők belső gondolatait, elhallgatott sérelmeit és elfojtott közeledési kísérleteit is ki tudják hangosítani.

A történet fő konfliktusát az egyik fiatal, Hugi terhessége és esküvője adja, mely a lány és testvére, Ádám, illetve barátai, Bartos Péter és Márta útját jelentheti az általuk vélt „szabadságba”. Hugi ugyanis azért esett therbe Huszár Miklóstól, a koncepció perben kivégzett Huszár Pál fiától, hogy Miklós tehető anyja vegyen nekik egy lakást, amit aztán baráti körök egyfajta „szigetként” használhat. (Huszár Pált ugyanis rehabilitálták, és Huszárné gyakorlatilag férje nevéből él – nemcsak anyagi értelemben, hiszen identitását is ez határozza meg: sosem megy újra férjhez, és a gyászruhát sem veti le). Így elvághatnák a családi köteléket, melyet mindegyik gyerek szorongatón érez. Egy kocka segítségével vetik ki, hogy melyik lány csábítsa el a „tisztességes” Huszár Miklóst. Bár Mártát sorsolja ki a kocka – a sors kérdése már itt is megjelenik, de a fiatalok másik szórakozása a lottózás, ami szintén a sorsot kíséri –, mégis Hugi mellett döntenek, mert úgy vélik, a Gál család viselkedése kiszámíthatóbb: az apa nem fogja túrni a család nevének esett csorbát, és házasságot akar majd. Számításaik beválnak.

A *Mózes egy, huszonkettőt* a befogadástörténet során gyakran értelmezték nemzedékregényként.²⁴ A „fiatalok” és az „öregék” és „vének” közötti konfliktus alapköve, ahogy a *Pilátus* esetében is, az egymás felé fordulás hiánya, illetve a szabadság korlátozása. A fiatalok generációja úgy érzi, hogy szüleik és nagyszüleik teljesíthetetlen dolgot várnak el tőlük: hogy ne legyenek önmaguk, engedelmességedjenek szó nélkül: „Mióta megvagyunk, hálátlanok, szeretetlenek, meg nem értők voltunk a szemükben, akik visszaéltünk a jószágukkal, mióta a világra jöttünk, nem állhattunk meg előttük soha, ha csak nem hazudtunk. Ha Hugi vagy én hajlandók voltunk átváltozni azzá, aki

valaha apa vagy anya volt, ha megjártszottuk egy döglött létforma két döglött képviselőjét, akiket rendkívül könnyen lehetett rekonstruálni, hiszen folyton önmagukról beszéltek, akkor volt zsebpénz és ajándék és szeretet, megpu-sziltak, dicsérgettek és mutogattak minket. Ám abban a pillanatban, mihelyt önmagunk mertünk lenni, vége lett mindennek.”²⁵ 53

A generációk közti különbségnek egyik eredője, hogy más történelmi időszakban nőttek fel, és ez más megküzdési mechanizmust kívánt tőlük. Ádámék nem értik, hogy szüleik életvalósága radikálisan más volt, mint az övéké. Pontosabban értik, de nem akarják elfogadni: „Azt már megszoktuk, hogy ha valamelyikünk késik egy félórát, otthon óriási jelenet fogadja, anyánk *érzi*, hogy meghaltunk, elgázolt valami, belénk ideg-ződött, hogy mindig legyen otthon tartalék szappan, zsír, liszt, cukor, felesleges kenyér, mert hátha hirtelen minden bolt becsuk, mert »történik valami«, az aranyfogakról is milliószor hallottuk, hogy nem szabad csináltatni, akármi legyen is a fogazatunkkal, nem mert ronda, hanem mert a koncentrációs táborokban olykor az elevenek szájából is kitördelték, de hogy anyánk lelkében képzeletbeli, jövőendő tüzek is égnek, és bombák hullanak a békés égből, ha ránéz a Nyugati pályaudvarra, azt mégse hittük volna.”²⁶

A fiatalok szüleik múltját teherként és visszatartó erőként fogják fel, empatizálni nem tudnak velük. Úgy érzik, hogy ha megszerzik maguknak a „szigetet”, az új lakást, akkor ott majd a múlt, az „öregék és vénék” és azok elvárásai nélkül önmaguk tudnak lenni. Azonban jelenleg Hugi, ha tükörbe néz, ősei arcát, mozdulatait látja viszont. Ahogy leendő férje, Huszár Miklós is, aki nemcsak külsejében hasonlít megtevéstésig az apjához, hanem viselkedésében is. Miklóst anyja is mintha egyfajta férjpotléknak tekintené: „Én én vagyok. Nem kísértet. Nem hasonmás. Ne csald magad. Én nem vagyok a férjed” – mondja a férfi anyjának, mikor beszámol Hugi terhességéről, és arra kéri az asszonyt, hogy vegyen nekik öröklakást.²⁷

A szabadság kérdése tehát itt is szorosan összekapcsolódik a családi sors és determináció problémájával. Akármennyire is különbözőnek érzik magukat a fiatalok a szüleiktől (Ádám például úgy fogalmaz, hogy mikor szüleik beszélnek, akkor hűgával mintha örültek összefüggéstelen kiáltásait hallanák), döntéseik mégis hasonlóan alakulnak, ahogy elődeiké. Hugi, és leendő anyósa, Huszárné életében például számos közös tematikus jegyet figyelhetünk meg: ilyen például az apjukhoz való ragaszkodásuk és az idealizált apából való kiábrándulás. Ezen folyamatok hasonló szimbolika mentén tematizálódnak: Huszárné kisgyermekként kavicsokat gyűjt apjának, amelyek képzeletében drágakövekké változnak, és úgy érzik, ezt apja is érteni fogja, így neki ajándékozza a gyűjteményt. Az apa azonban buta gyerekholminak

minősíti az ajándékot, és kidobhatja irodájából. Hugi pedig egy nap az apjától üveggolyókat kap ajándékba, amelyeket azonban anyja megsemmisít, apja pedig egy szót sem szól eközben. A büntetés oka, hogy Hugi az apja sziluettjét zsírkrétával a falra rajzolta, mert gyermeki félelmében úgy érezte, 54 ezzel a tetteivel megvédheti szerettét a haláltól. Hugi és Huszárné alakját összekapcsolja az is, hogy a Huszár-férfiak valamilyen formában fontosabbnak vélik szabadságukat, mint őket. Huszárnét az esküvő után hagyja ott férje, mikor rájön, hogy a németek megszállták az országot, és politikai tevékenysége miatt el fogják kapni; Hugi kérdésre pedig, miszerint szereti-e őt, így válaszol Huszárné fia, Miklós: „– Nem – felelte Miklós azonnal, gondolkodás nélkül. – Fontos? – Á – rázta a fejét Hugi. – Csak úgy kérdeztem. – A sziget megvan. Más nem volt benne a csontkockában. Nem kell a dolgokat komplikálni.”²⁸ A „sziget” Miklós számára is egyfajta kiutat jelent az anyjával közös életből, az apja halála által megpecsételt múltjából.

Nemcsak a fiatalok és felmenőik, hanem a szülők-nagyszülők viszonylatában is megjelenik az ismétlődés és elkülönöződés dinamikája. Ádám és Hugi nagyanyja „Vigaszomnak” hívta lányát, Klárit gyermekkorában, ahogy Klári is gyermekeit. A mama ugyanúgy elhidegült Kláritól, mint lánya az ő utódaitól. Még a közeledési kísérleteik is kísértetiesen hasonlóan alakulnak. Klári az elköltözni készülő Hugival próbál kapcsolatot teremteni, mert nem akarja, hogy Hugit belekényszerítsék egy házasságba, ahogy azt anno édesanyja vele tette. Azonban kettőjük személyisége között jelentős eltérés mutatkozik, melyet oppozíciós ekvivalenciaként értelmezhetünk: Hugi elutasítja a közeledését, és közli, hogy őt nem lehet semmire kényszeríteni, és ha anyját lehetett, az a saját felelőssége. Ezután Klári mentálisan összetörik, és amikor édesanyja – aki szerint lánya megérdemelte, hogy elárulják gyerekei, hiszen ő is ezt tette vele – megpróbál kapcsolódni hozzá, vigasztalni őt, akkor ösztönösen leveri kezét a válláról.

A szülők generációjában – kivéve Huszár Pál történetét, aki mártírhálalt halt –, visszatérő mozzanatot, hogy behódolnak a túlélés érdekében. Az erősebb generáció rájuk kényszerítette a döntéseiket. Hugiék apja, a család fő Gál például csak akkor tud sarkára állni a gyerekeivel szemben, mikor úgy érzi, „apja szelleme beléköltözik”. Hugiék ezzel szemben többször is kinyilatkoztatják, hogy őket nem lehet kényszeríteni, ők a szabad választás útját járják. A szöveg végi parafrázis is erre utal: „És monda Ábrahám: Az Isten majd gondoskodik az égő áldozatra való bárányról, fiam; és mennek vala ketten együtt. // Hogy pedig eljutának arra a helyre, amelyet Isten néki mondott vala, megépíté ott Ábrahám az oltárt, és reá raká a fát, és fogá a kötelet, hogy megköttözze azzal az ő fiát, és feltegye a farakás tetejére, hogy ott megáldozza égő áldozatul. // És Izsák kivevé az ő atyjának a kezéből a kötelet, és azt mondá: Csak magadat áldozhatod meg, atyám, ha a Jehovát engesztelni kívánod, mert

én nem halok meg a te Istenedért. Én a magam Isteneért halok meg egyszer, és hagyj engem, amíg megyek, hogy megkeresném. // És elindula Izsák az úton egyedül, és Ábrahám ott marada magára az oltár előtt, és sírt.”²⁹

A családtagok történeteiben megjelenő tematikus ismétlődéseken túl motivikus kapcsolatokat is megfigyelhetünk a kisregényben: 55 ilyen az áldozathozatal kérdése, amely az idézett szövegrészben is megjelenik. Amennyire kegyetlennek érzik szüleiket, nagyszüleiket a gyerekeik, annyira agresszorok ők maguk is. Szüleiktől elvárják, hogy emlékeiket felejtsek el, múltjukat – így saját magukat – tagadják le. Hugi házassága előtt elpusztítja az összes gyerekkori fotóját, ezzel gyakorlatilag maga is eltünteti múltját, ahogy azt a *Pilátus* Izája is tette, amikor megtagadta, hogy Vince emlékeit meghallgassa.³⁰ Továbbá az Izsák-áldozatot bizonyos szempontból a fiatalok is végrehajtják: terveik szerint abortálják Hugi és Miklós születendő gyermekét, több szövegrész is utal arra, hogy el fogják vetetni. Csak azért fogant meg, hogy kiutat jelentsen számukra, hogy megváltsa őket a szenvedéseiktől. A legerősebb utalás erre, hogy az esküvő után tizenketten ülnek az asztalnál, a tizenharmadik pedig a születendő gyermek. A közös étkezés az utolsó vacsorát idézi, a gyermek pedig ilyenformán Krisztussal kerül párhuzamba. A bibliai intertextuson túl nem ez az egyetlen bibliai utalás a szövegben: Gálék egykori patikáját Gileádnak hívják, mely szó jelentése „*tanúságul rakott kőhalom*”³¹ – a patika a háború előtti világ jelképe, hiszen az épület szinte érintetlenül élte túl a borzalmakat, a családfő, Gál pedig az államosítás után is a gyógyszerárban dolgozik. A Gál család egyébként hívő, Ádám egyetlen pozitív családi emléke egy karácsonyi betlehemi jelenet eljátszásához kapcsolódik: „A Hugi születése után egypár évvel, karácsonykor – ez szinte a legelső emlékem róluk – valami bölcsőt-mit fabrikált az ünnepre, belefektette Hugit, odaültette a fa alá anyámat is, aki azon az estén szép volt, titokzatos, meghatott, a homlokára valami glóriafényt illesztett egy különlegesen adjusztált gyógyszerdoboz belső sztaniollemezéből. Nem értettem sem azt, ki az a néni, aki kék kendőben ül, és akinek anyám felöltözött, sem a csillogó dísz a fején, szólt a gramofon, a lemezeről harangoztak, nagyanyám azt morogta, majd besúgja valaki a betlehemesdit, aztán készen leszünk, még a patikában sem maradhat meg. Hányban lehetett? Az ötvenes évek legelején. Apám kipirult a kifordítva magára húzott irhabundában, rátámaszkodott az esernyőjére. »József, szép kis Szent József, patikussegéd« – mondta nagyanyám, aki mindig velünk töltötte az ünnepeket, akkor is, mikor még nem élt állandóan nálunk, de hiába morgott, mind meg voltak hatva, mintha valami szent, titkos, gyönyörű dolgot cselekedtek volna. Én csak álltam, azt éreztem, hatalmasak és bátrak, mert szembeszállnak valamivel, ami rejtelmes, tilos és érthetetlen.”³²

Új Forrás 2022/10 – Murza Timea: Predesztináció és szabad akarat
kérdései Szabó Magda prózájában

A fiatalok által elképzelt „sziget” pedig egyfajta paradicsomként jelenik meg – ebből a szempontból jelentéssé lehet, hogy a szöveg egyik főszereplőjét Ádámnak hívják. Azt is megtudja az olvasó, hogy a fiatalok titokban hittanra is járnak, ironikus módon főként a mozgalmi családba született Bartos gyerekeket érdekli a Biblia világa. Azonban sem ők, sem szüleik nem gyakorolják a tízparancsolat egyik fontos tételét és Krisztus tanítását: a felebaráti szeretetet.

A kálvinizmus mint háttér

A Szabó Magdával készített interjúkból, illetve élettörténetéből tudható, hogy a kálvinizmus erősen formálta szemléletét, a Dóczi Leánynevelő Intézettől kezdve a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoki pozíciójáig.³³

A kálvinizmusban a szabadság kérdése kiemelt szerepet kap. Az eleve elrendeltségbe vetett hit mellett az irányzat alaptétele, hogy az embernek van döntési szabadsága. Eredendően bűnös, de „elfogadhatja vagy elvetheti a felé hajló üdvözítő kegyelmet. Döntése személyes döntés, a megtérés drámája az egyén drámája.”³⁴ A vizsgált regényekben a református közösséghez való tartozás fontos szerepet kap, elsődlegesen az idősebb generációkat képviselő szereplőknél. Azonban Iza és a *Mózes egy, huszonkettő* fiataljai életében is kirajzolódik egyfajta determinált életút, amit az ismétlődő családi motívumok mentén már bemutattam. A narratív ekvivalenciák felfejtése révén láthatóvá válik, hogy milyen eltérések és közös vonások ismerhetők fel a szereplők történeteiben. A vizsgálatból az is kitűnik, hogy a karaktereknek megvan a lehetősége arra, hogy saját döntéseket hozzanak, alakítsák sorsukat. Azonban ennek egyik alapfeltétele, hogy felismerjék saját bűnösségüket, mely eredendő bűnösség szintén a kálvinizmus alaptétele. Az új generációk látszólag megtalálják saját szabadságukat. Iza például kiépíti saját életét, napirendjét, úgy rendez be a lakását, ahogy ő szeretné, sikeres orvosként dolgozik. Azonban nem saját lelkiismereti szabadságára támaszkodva cselekszik, hanem alárendeli magát a „törvénynek”, annak az elvárásnak, hogy megfeleljen a „jó Iza” képének. Iza életében ez a rigorózusság a testtartásban, arcmimikában, beszédben és a tárgyi környezet szinte embertelen rendjében is megmutatkozik. Volt férje is azért hagyja el, mert rájön, Iza a közösen tervezett dorozsi gyógyszállóban nem azt a lehetőséget látja, hogy jóvá tegyenek valamit abból, hogy Antal apját és a többi szegény dorozsi munkást kizsákmányolta Bérczes Dániel, aki a „kupásokat” foglalkoztatta, hanem az üzleti lehetőséget. Iza annyira ragaszkodik a saját magáról kialakított képhez, hogy még anyja halála után sem képes beismerni, hogy az öngyilkosság lehetővé tette, és neki is része volt benne. Nem képes a

szembenézésre, a bűnei felvállalására, viselkedése ezzel szembe megy a keresztényen tanításokkal.

A Gál- és Bartos-gyerekek, illetve Huszár Miklós történetében a vágyott „sziget” ugyan elérhetővé válik, de a szabadság fogalma szintén félreértelmeződik. A gyerekek semmiféle empátiát nem tanúsítanak a többi generáció felé. Nem fordulnak szeretettel feléjük, és elveszik tőlük azt a szabadságot, hogy beszélhessenek múltjukról, vagy éppen sajnálhassák magukat azért, mert olyan történelmi időszakban voltak ifjúk, „mikor senkinek a világon nem lett volna szabad fiatalnak lennie”.³⁵ A másik korlátozása szintén szembe megy a keresztényiség tanításaival: „Annakáért a szabadságban, melyre minket Krisztus megszabadított, álljatok meg, és ne kötelezzétek meg ismét magatokat szolgásként igájával. [...] Mert mi a Lélek által, hitből várjuk az igazság reményességét. [...] Mert ti szabadságra hívtatok atyámfiai; csak hogy a szabadság ürügy ne legyen a testnek, sőt szeretettel szolgáljatok egymásnak. Mert az egész törvény ez egy ígében teljesedik be: Szeresd felebarátodat, mint magadat. Ha pedig egymást marjátok és faljátok, vigyázzatok, hogy egymást fel ne emésszétek” – olvashatjuk a *Pál apostolnak a Galátziabeliekhez írt levele* című bibliai szövegrészben.³⁶ A kálvinizmusban az eleve elrendeltség fogalma nem zárja ki a cselekvés szabadságát. „Minden egyes döntés visszahat sorsunkra” – állítja Szabó Magda a már idézett, vele készült interjújában.³⁷ Mind a *Pilátus*-ban, mind a *Mózes egy, huszonkettőben* végigkövethetők ennek a szabad döntéshozatalnak a kísérletei. Talán kissé didaktikus módon, főként a *Pilátus* esetében, a narrátori értékítélet azt is meghatározza, hogy ki hoz „jó” döntést, és ki „rosszat”. Ki a „gyáva” és ki a „hős”, ha tovább használjuk a Szabó Magda-interjú terminusait. A *Mózes egy, huszonkettő* ennél összetettebb képet mutat, bár sok értelmező szerint ebben a szövegben a fejezetek arányai miatt mintha a fiatalok álláspontja kapna megerősítést.³⁸ Véleményem szerint azonban a kisregényben az Izsák-történet parafrázisa nemcsak a gyerekek, hanem a szülők esetében is értelmezhető.

¹ SZABÓ Magda, *Mózes egy, huszonkettő*, Bp., Jaffa, 2016, 132.

² Wolf SCHMID, *Ekvivalenciák az elbeszélő prózában (Anton Csehov novelláiból származó példákkal)*, ford. SÁNDORFI Edina, HORVÁTH Kornélia, Helikon, 1992/1–2, 185.

³ *Uo.*, 206–207.

⁴ „A prózai szövegekben az alapozó jegyek szerint az ekvivalencia két típusát különböztethetjük meg. Az első típust [...] egy aktualizált tematikus jegy alapozza meg, egy (expliciten megnevezett vagy a történebből aktiválendő) tulajdonság vagy cselekvési funkció, amely a *történet* elemeit (a szituációkat, személyeket és cselekvéseket) kapcsolja össze. Ez a tematikus összekapcsolás a prózában az ekvivalencia primér formája. Azt a jelentés-felépítésbeli alaprelációt, kristályosodási tengelyt ábrázolja, amelyen minden további nem tematikus ekvivalencia lecsapódik szemantikailag. A második, a prózában másodrendű típus a *formális* ekvivalencia, amelyet nem egy tematikus jegy,

hanem két elbeszélőszegmentum egyezése, illetve meg nem egyezése alapoz meg egy olyan *eljárás* összefüggésében, amely az elbeszélést konstituálja.” (Uo., 188–189. Kiemelések az eredetiben.)

⁵ KOSZTRABSZKY Réka, *Narrációs technikák és paratextusok Szabó Magda korai regényeiben*, Létünk, 2015/2, 150.

⁶ A család a tanulmányban minden esetben a „kiterjesztett” családot jelenti, tehát az egykori házastársak és azok új élettársai is beleértendők.

58

⁷ Kónya Judit szerint a *Freskóban* jelenik meg először a Szabó Magda későbbi regényeiben „mindig visszatérő férfi Madonna is, Anzsú alakjában.” (Kónya Judit, *Szabó Magda: Ez mind én voltam...*, Bp., Jaffa, 2008, 85.) Soltész Márton pedig kiemeli, hogy a *Pilátus Szócs Vincénének* története nagyon hasonló Szabó Magda édesapjának történetéhez: SOLTÉSZ Márton, *Pilátus udvarában (II): A terápiás írás mintázatai Szabó Magda regényében*, Korunk, 2021/9, 101.

⁸ SZABÓ Magda, *Pilátus*, Bp., Európa, 2008, 38.

⁹ Uo., 42.

¹⁰ Uo., 32.

¹¹ A már idézett 2008-as kiadás fülszövegében a következő, a szerzővel készített interjúból származó részlet olvasható: „[U]gyanúgy elítelném Szócs Izát, ahogy pályám első szakaszában tettem. [...] Az én Pilátusom is megbukik, mert rossz a pénzmem, amivel fizetne, mindennel ellátja anyját, mégis gyilkosa lesz”.

¹² A heteroperszonális jelentése: különböző személyekre vonatkozó. Vö. SCHMID, *i. m.*, 189.

¹³ SZABÓ, *Pilátus*, *i. m.*, 250. (Kiemelés tőlem – M. T.)

¹⁴ Lásd például állandóan „hideg ujjait”, gyerekkorában korához nem illő „komolyságát”, „tárgyilagosságát”, vagy azt, hogy még a legtragikusabb élethelyzetekben – így például amikor férje, Antal elhagyja – sem sír.

¹⁵ SZABÓ, *Pilátus*, *i. m.*, 133.

¹⁶ Uo., 254.

¹⁷ POMOGÁTS Béla, *Szabó Magda három alkotói évtizede*, Alföld, 1976/4, 55.

¹⁸ SZABÓ, *Pilátus*, *i. m.*, 26.

¹⁹ SZÉKELYHIDI Ágoston, „*Debrecent vállalni kell...*”: *Beszélgetés Szabó Magdával*, Hajdú-Bihari Napló, 1987. október 3., 8.

²⁰ GÁCH Marianne, „*Az írást – tettnek szánom!*”, Film Színház Muzsika, 1969. június 7., 10.

²¹ NÁDRA Valéria, *Rómába számtalan út vezet: Beszélgetés Szabó Magdával*, Magyar Nemzet, 1990. március 31., 8.

²² Az eredeti történetben is van választása Ábrahámnak, hiszen dönthet úgy, hogy nem áldozza fel fiát.

²³ Lásd ennek részletes értelmezését: KOSZTRABSZKY Réka, *Az elbeszélés-technika sajátosságai Szabó Magda Mózes egy, huszonkettő című regényében*, Irodalomismeret, 2017/3, 60–71.

²⁴ Például: FARAGÓ Vilmos, *Királyok, nők, teenagerek*, Élet és Irodalom, 1967. június 3., 7.

²⁵ SZABÓ, *Mózes egy, huszonkettő*, *i. m.*, 14–15.

²⁶ Uo., 19.

²⁷ Uo., 90.

²⁸ Uo., 183.

²⁹ Uo., 196.

³⁰ „Hát engem nem érdekel a gátja, ne haragudjék – mondta Iza, és megsimogatta az apja karját szeretettel. – Az emlékeket, sajnos, nem lehet átadni senkinek örökségül.” (SZABÓ, *Pilátus*, *i. m.*, 45.)

³¹ SZABÓ, *Mózes egy, huszonkettő*, *i. m.*, 96.

³² Uo., 28–29.

³³ SZÉKELYHIDI, *i. m.*, 8.

³⁴ Ács Marianna idézi Győri L. Jánost. Ács Marianna, „*Non est currentis...*”: *A kálvínista szellemű leánynevelés emlékezete Szabó Magda műveiben*, Valóság, 2013/6, 53.

³⁵ SZABÓ, *Mózes egy, huszonkettő*, *i. m.*, 121.

³⁶ Gal 5,1; 5,5; 5,13–15

³⁷ SZÉKELYHIDI, *i. m.*, 8.

³⁸ TÓTH Dezső, *Szabó Magda: Mózes egy, huszonkettő*, Társadalmi Szemle, 1967/8–9, 183.

Mostanában gyakran eszembe jut a rég elsüllyedt múlt, amelynek kútja – jól tudjuk – mélységes mély. Álmomban nemegyszer ott vagyok a folyómenti határátkelőhelyen, gyerekkorom általános iskolás, málnafagyí ízű éveiben.

A hegyekkel koszorúzott kis település azóta büszkén viseli a városi címet. Sok minden változott, de a hosszú Árpád utcán a gesztenyéket az április még mindig feldíszíti fehér gyertyás virágokkal

Fráter Zoltán 59

KIÁLLÍTOM MIKSZÁTHOT

(megbízható, tavaszi karácsonyfák), őrizve a járdát az egykori Intézettől az iskoláig. Szeptemberben még mindig a gyerekcipők elé hullanak a zöldsbarna tövisburokból kikandikáló, barnán fénylő gömbök. Ma is magam előtt látom a nagy utcakanyarban álló, egyetlen könyvesbolt saroképületét, ahol életemben először önállóan és saját, „megtakarított” pénzből vásároltam. Mikszáth híres művét, a *Tót atyafiak* és *A jó palócok* elbeszéléseinek olcsó könyvtári kiadását vettem meg, egy kötetben, négy forintért. A két kirakattal is csalogató apró árudából ki tudja, mi lett, de éjszakánként most is megállok az esőcseppektől foltos üveglak előtt, hogy az időnként cserélődő kínálatot böngésszem. Mindig az újdonságot lestem, vártam valami színes csodát. Már nem tudom, miért éppen Mikszáthot néztem ki magamnak. Még nem tanultunk róla, bár én már olvastam anyám tanári kézikönyvében a Mikszáth-életrajzot és a *Házi olvasmányok elemzésében* a regénymagyarázatot. Meglehet, a tévé esti műsorában láttam valamilyen feldolgozást, alighanem *Az én kortársaim* címmel. Annyi bizonyos, hogy a barátságos címbetűkkel in-tegető, sárgásfehér alapszínű és a fenyvesek zöldjével hívogató kartonborító oly üdítően virított, mint márciusi réten a zsendülő fű. Lelkesen mutattam otthon zsákmányomat. Szüleim, átfutó felhőzettel arcukon, megértően bólintottak. A pillanatnyi meghökkenést, úgy véltem, csupán bejelentésem váratlansága okozhatta, mert határozott elismerésük nyomban szentesítette nagyfiús ízlésem törvényét. Később fedeztem fel, hogy a családi könyvtárnak használt vitrines szekrényben megtalálhattam volna az író válogatott novelláinak gyűjteményét, büszkén zsákmányolt kincsem teljes szövegével.

Miért fontos nekem Mikszáth? Miért volt fontos már iskolásként, az első önálló könyvvásárlás élményén túl? Visszanézve úgy tűnik, az éjt nap-pallá tévő olvasás során csakhamar bekövetkező meglepetés miatt, amikor felfedeztem, hogy ugyanabban a Mikszáth Kálmánban több Mikszáth van: a regények és novellák írója kiválóan megfér a szatirikus cikkek szerzőjével. Miért felejthetetlen *A pénzügyminiszter reggelije*, amelyet „tananyagként” hetedikben olvastunk? Nem feltétlenül az úgynevezett szociális érzékenysé

miatt (a kifejezést se hallottam), egyszerűen csak igazságérzetem háborgott. Akkor még nem tudtam megfogalmazni, őszintén szólva nem is törekedtem rá, hogy mi az, ami tetszik ebben a karcolatban. Vélhetőleg öntudatlanul is lenyűgözött az ellentétek egymás mellé állítása és annak hatása, hogy 60 az órákon unos-untalan ismételtgetett társadalmi egyenlőtlenséget, a gazdagok és szegények közti különbséget így is el lehet mondani. Hiszen mindjárt átérezzük az égbekiáltó igazságtalanságot, ha szemünkbe ötlük az országot vezető „urak” terített asztala, amelynek közelében lepisszegek a székelemek éhezéséről fennhangon társalgó erdélyi képviselőket, mivel odabent „a pénzügyminiszter reggelizik”.

Jöttek az újabb és újabb regények, köztük a számomra legkedvesebbek, a *Szent Péter esernyője* és az *Új Zrínyiász*. Természetesen nem mulasztottam el a filmes feldolgozásokat és a szinte rendszeresen műsorra tűzött adaptációkat, *A fekete város*, *A sipsirica* és számos politikai szatíra tévéváltozatát sem. Tikkasztó nyarakat, hidegteleket, katonaságot, kórházat éltem túl Mikszáthtal. Cikkeinek, karcolatainak bölcsessége sokszor eligazított. Egy idő után úgy tekintettem rá, mint sokat megélt, tapasztalt nagybácsira, aki mindenre tud kádenciát, aki leül mellém (vagy mellé ülhetek), ha kétségek gyötörnek minden rendű és rangú emberi dolgok miatt. Mintha mindig is biztos alapokon álló, vidéki házából szemlélné a nagyvilágot, amelynek folyásáról véleményt is formál, felvértezve sajátos látásmódjával, némi megértő fölényvel. Az én szememben máig ő a legszemélyesebb „közéleti” író, aki a magyar irodalmi hagyomány nemzeti identitásképző és identitásőrző szerepét viszi tovább, miközben a tartalmas szórakoztatás lehetőségét sem tartja elvetendőnek az értékes irodalomban. Korpulens alakjának kedélyessége a mindinkább homályosuló fotográfiák alapján még ma is rávetül az életműre, de azt a bensőséges, már-már családias elbeszélői szólamot, amellyel szereplőit és környezetüket megörökíti, mégsem mondanám érdektelen, megfakult hangnak. Mikszáth a huszadik századi kezdődő modernség fejleményei felé tájékozódó szerző, aki akarva-akaratlan rátapintott korának és az epika mesterségének felvetődő kérdéseire. Több művében kikezdi, feszegeti például az időbeliség érvényesülésére hagyatkozó és az események sorrendiségén alapuló elbeszélés hagyományát. A történetmondó megszólalásmódjának rendszeres változtatásával utat nyit a hangulat meghatározó szerepének, valamint az emlékezéssel és a képzettársításokkal folytonosan bővülő belső világ érzékeltetésének. Megszabadulva az „objektív idő” kötöttségeitől, regénypoétikája Krúdy fellépését készíti elő.

Olvasói tapasztalataim szerint a belátás és befogadás széles horizontját jellemzi Mikszáth gondolkodását. Írói, újságírói tevékenysége során érdeklődéssel, időnként megértő mosollyal fordult az irodalmi-ízlésbeli újdonságok felé. Jellemző, ahogyan az ő nemzedékét bíráló fiatalokhoz viszonyult.

Anélkül, hogy rásütném a modernség bélyegét, csak arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy ez a beérkezett és a kilencvenes években kissé el is kényelmesegett, népszerű szerző nem állt távol a kialakuló „századvégi” életérzés felismerésétől és beszédmódjának elfogadásától. Az igen karakteres novellákkal jelentkező Bródy Sándort szerette, támogatta, ő javasolta a feltörekvő naturalistának, hogy az *Erzsébet dajka lesz* című elbeszélésből írjon színdarabot, s ezzel hódító útjára is indult Bródy három felvonásos megdöbbentő „erkölcsrajza”, *A dada*. (És nem mellesleg kezdetét vette a saját korát legélesebben bíráló drámaíró pályája.) A még fiatalabb „nyugatosok” és „holnaposok” mozgalmát nem kísérte feszült figyelemmel, de véleménye szerint „minden próbálkozás, birkózás, lárma és zaj csak jóleső kedves elevenség a háznál” még akkor is, ha „eközben ütnek is a fiúk (mégpedig minket öregeket), de semmi az, hiszen a mi unokáink ők – és nem fáj az nagyon” – nyilatkozta a *Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachja* 1909-es kötetében, a *Nyugat* szerzői és *A Holnap* antológia botránya kapcsán. Paradox jelenségként írásaiban nem is mindig lehet szétválasztani az irányzatokat, valóságos új „izmust” alkot a műveiben fellelhető szemléletmódok sajátos ötvözetével. Miközben az életmű kétségtelenül a romantika és a realizmus jegyében is értelmezhető, a tüzetes olvasás rámutathat, hogy Mikszáth mind a romantika, mind a realizmus eredményeit, eljárásait nem egy esetben felbontja, megkérdőjelezi. Mindkét irányzat elemei jelen vannak jelentős műveiben, kizárólagosan viszont egyik sem érvényesül, vegytiszta kivitelben sem egyikkel, sem másikkal nem rukkolt elő. Kettőből a harmadik minőséget kikeverni: a két nagy irányzat közötti terra incognita, ez az ő terepe. „Kései romantikus” és „kritikai realista” helyett valójában: kételkedő mesélő.

Kételkedő, mert látta korának visszásságait, és meg is fogalmazta azokat. Érzekelte az elbeszélői helyzet ingatagságát, és tisztában volt azzal, hogy örök érvényű tanítások nincsenek, hiszen a történetmondás mikéntje a nézőpont kiválasztásától függ. Ha még érzékszerveink is sokszor megcsalnak, játszanak velünk, hogyan lehetünk biztosak mások állításaiban? Az átalakuló, „modernizálódó” társadalomban mindjobban megroppant a naiv bizalom tartógerendája. Éles felvetései, rákérdezései mögött csalódás szülte kétely munkál.

És mesélő is, mert mégiscsak a mese varázsköpenyébe bújta egyedi történeteit. Mesélő hangja a társaságot meghökkentő esetekkel traktáló nagy kópé vagy a tűz mellett duruzsoló nagyszülő gyógyító-szórakoztató történeteinek előadását idézi. Kedvelt különceiből antológiát lehetne összeállítani. Az általa szerkesztett *Almanach*ban halála évében a népmesék fontosságára intett, s a fantázia szükségessége mellett érvelt. „Az emberiséget legpraktikusabb találmányaiban a fantázia is segítette. A világ

gyönyörűségeinek, a művészetnek, az irodalomnak pedig egy fő alkotóeleme. Fantázia nélkül nagy emberek nincsenek, se nagy dolgok.” (*A fantázia és a mesék*) Ugyanitt említi, hogy a közállapotokkal elégedetlen és az állami viszonyoktól megcsömörlött politikus-ismerőse is olyan országba
62 vágyik, „ahol még mesélnek az emberek”.

Írásait mindenkinek szánta, mint ahogy újságírói tevékenységét is az vezérelte *Az Újság* szerkesztőségében, hogy ő és munkatársai is úgy írjanak, mintha egyenesen a józan ítéletű, világos, tisztességes gondolkodású szegedi öregúr, Pálffy Ferenc számára készítenének beszámolókat. (*Kinek csináljuk a lapot?*) A legnagyobb dicséretnek azt tartotta, amikor szakácsnője azzal adta vissza az egyik könyvét, hogy nincs abban semmi különös, ilyet ő is tudna írni.

Hol rendeznék kiállítást Mikszáth emlékére? Bár többfelé lakott Pesten, s rövidebb-hosszabb ideig érvényes tartózkodási címeit a legtöbb helyen emléktábla jelzi, utolsó lakása a volt Reviczky tér (a mai Mikszáth tér) 1-ben bizonyára megérdemelne a múzeum kialakítását. A Sophianum épülete azonban 2020-tól a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának ad otthont, ahol feltehetőleg minden teremre szükség van. De talán nem is Budapesten lenne annak a kiállításnak a Mikszáthhoz illő, legméltóbb tere. Az író eleve a csendesebb, eldugottabb utcákat kedvelte, a forgalom zajától távolabbi, falusias környéket. Vidéki ember maradt a nagyvárosban is. Évekig kereste a bajok, gondok elől menedéket nyújtó, titkos alkotóházát, de valamilyen hibája mindegyiknek volt. Amíg egyszer csak hírért nem vette, hogy elhalt politikustársa, Szontágh Pál parlamenti képviselő Nógrád megyei birtoka eladó. Meg is vette azon nyomban, láthatlanul. Nem csalódott a vételben, sőt ifj. Mikszáth Kálmán, vagyis a családban második keresztnevén, Lászlónak szólított fia tervei alapján valóságos kis kastélyt építtetett a régi kúria mellé. Utolsó négy-öt évét, amikor tehetett, itt töltötte. A berendezés egy része mind a mai napig megvan, s hangulatos keretet ad az író életét és munkásságát bemutató tárlatnak. A kegyetlen idő azonban lassan, de biztosan rongálja a szép és tartalmas gyűjtemény relikviáit, fotóit, feliratait. Az eredeti koncepció kiváló, csak itt-ott érdemes módosítani rajta, a már meglévő műtárgyak megújított kontextusba helyezésével.

Mit állítanék ki, különösen Horpácson?

Különösen (mondhatnám önironikus somolygással), hogy Mikszáth kora és életműve sohasem tartozott szűkebb szakterületemhez. Illetve, voltak bizonyos kilengéseim komolytalan, kis történetek formájában és egy-két eszszéisztikus ötletirka erejéig, ha nem is tanrendi keretek között, csak a magán-szorgalmú és magánérdeklődésű kutakodásaimban. Nemrég azonban eljött az idő a cselekvésre, most már – ráfogva egyéb dolgaimra – nem halogathatok

semmit, mese nincs. Negyven év után, a hivatalos beosztás megszűnésével, észrevétlenül kilépve az egyetemről – nem otthagya, ám abbahagyva az oktatást (amit sohasem éreztem munkának) –, végre elkezdhetem második életemet, vágyaim valóra váltását. Lássuk, uramisten, mire megyünk ketten.

63

Mikszáth megnyilatkozásai szerint az irodalom hagyományosan a társadalom része, tényleges társas esemény, amelyben az írók párbeszédet folytatnak a kiadókkal, szerkesztőségekkel és egymás között, valamint természetesen az olvasókkal. Továbbviszik, fejlesztik vagy éppen elsorvasztják egymás elgondolásait, vagyis az irodalom ebben az értelemben egymásra reagáló, közös cselekvések hálózata. A kiállítás ennek a gondolatnak a jegyében felfedné az írónak és olvasóinak visszajelzésekkel teli kötődéseit. Éppen ezért fontos megjeleníteni Mikszáth kortársi kapcsolatrendszerét, amelyet széles merítésben lehetne bemutatni. Legalább jelzésszerűen felvillanhatna elődeihez való viszonya (például barátsága néhány mozzanata Jókaival), valamint a következő nemzedék iránti érdeklődése is (Bródy Sándor, Herczeg Ferenc, Krúdy Gyula emlékezései alapján). Mikszáth nehezen képzelhető el magányosan – noha szellemi értelemben többnyire egyedül volt –, hiszen a korabeli felvételeken magánemberként általában családjá körében látjuk, íróként munkatársaival, barátaival együtt a *Pesti Hírlap* szerkesztőségében vagy miniszterek, képviselők között szivarozva a parlamenti folyosón, de kivált a T. Ház büféjében és a klubban a kártyaasztal mellett.

Kiemelt szerepet kapna a manapság különösebb nehézség nélkül megvalósítható interaktivitás. A látogató bejön és játszik. Mikszáth életének és műveinek helyszíneivel, szereplőivel, az író ismeret-ségi körével, családjával. Csoportképet állíthatna össze a magyar írók panteonjából, de csak olyan portrékból, amelyek eredetijével Mikszáth valóban találkozhatott. Számos filmfeldolgozás egy-egy jelenetéből kellene felismerni a mű címét. Lenne Mikszáth-asztal evésre-ivásra és kártyapartira is.

Végül, de nem utolsósorban, az új kiállítás magában foglalhatná a horpácsi kúria és az ott megépült kiállítások történetét, s ezzel a „kiállítások kiállítását” is lehetne.

Még valamit fontosnak gondolok Mikszáth kapcsán. Különböző nézetek léteznek az író mosolyáról. Értelmezés kérdése, hogy cinikus, kaján, esetleg bölcs, rezignált vagy kényszeres mosolyról beszélünk. Az én kiállításom mindenesetre őrizni fogja a gyerekkor örömét, felhőtlenségét, és azt a rácsodálkozást, amely Mikszáth műveinek olvasásakor elfogott már kiskamaszként is. Sok-sok apró részlet mellett a kiállítás minden ízében éreztetné, hogy – a magyar irodalomban nem túl gyakori jelenségként – kivételes, elégedett

alkotóról van szó, álmokat beteljesítő, kerek pályáról. Ahogy maga a jubiláns mondta a négy évtizedes írói működésének tiszteletére rendezett ünnepségen, köszönő beszéde végén: „méltóztassék hazaoszolni azzal a tudattal, hogy láttak ma végre egy boldog embert”.

64 Boldog író! Nem dolgozott, csak mulatott negyven éven át.
Ez volt a titka.

(A kiállítás 2023-ban nyílik meg a horpácsi Mikszáth-kúriában.)

Fráter Zoltán legújabb könyve a múlt századforduló és a 20. század eleji magyar irodalom legismertebb alakjain (Jókai Mór, Móricz Zsigmond, Ady Endre, Babits Mihály, Krúdy Gyula és Kosztolányi Dezső) keresztül vizsgálja a korszak szerteágazó alkotói törekvéseit. A kiválasztás szempontjait feltehetően a korban betöltött meghatározó szerep és az esztétikai minőség motíválhatták, aminek következtében a könyv olyan irodalmi korszakot igyekszik megrajzolni, amely a századelő irodalmának

Hocza-Szabó Marcell 65

TÉRKÉP ÉS IRÁNYTŰ

Fráter Zoltán:

Alvajáró emberek

teljes spektrumára valamelyes rálátást enged az olvasónak. A kötet anyaga ezáltal voltaképpen részletgazdag térképpé áll össze, miközben a szövegek olvasása során könnyen az az érzésünk támadhat, hogy egy iránytűvel a kezünkben lépünk a megidézett korba. Annak ellenére viszont, hogy néhol fontos szerepe van a földrajzi helyeknek – például Ady Endre budapesti lakásának irodalmi szalonná válása vagy Krúdy Gyula nyíregyháziságának műveiben való megjelenése kapcsán –, a térkép metaforája mindenekelőtt a gondolati szintre utal, vagyis arra, hogy az írások feladatuknak érzik azon hiánypótló információk felkutatását is, amelyek elárulhatják, hogy az egyes művek milyen irányokba mutatnak. Ugyanakkor nincs szoros összefüggés a tanulmányok között, láthatóan nem egy pontos narratíva felvázolásának igénye motiválta a válogatást.

A könyv – műfaját tekintve – a tanulmány- és az esszékötet között áll. A leginkább helytálló meghatározás a tudományos esszékötet lehet, hiszen egyszerre szól tárgyias alapossággal és esszéisztikus könnyedséggel, kialakítva egy olyan nyelvet, amely úgy bővíti az olvasó ismereteit, hogy közben gördülékeny olvasást is biztosít. Az esszék minden esetben ezt a két szempontot tartják szem előtt, ezért jelenhet meg bennük néhol egy-egy értéktétel, vagy akár elsőre csupán anekdotázónak tűnő részlet is, amely végül mégiscsak egy tanulmány konzekvens tézisébe fut ki. Jellemző továbbá a párbeszédességet teremtő értelmezői kérdések megjelenése is, amivel úgy érezheti az olvasó, hogy az esszével együtt haladva, mintegy közösen gondolkodva maga is társsá válik az elemzésekben. A könyv nem kevésbé fontos érdemeihez sorolható az a szellemiség is, mely részben megerősít, részben pedig kiegészít, viszont semmiképp sem töröl el már meglévő narratívákat, azaz mindenekelőtt gondolkodásra késztet – valami ilyesmi hiányozhat a mai irodalmi tankönyvekből.

Az esszék a mélyreható elemzés érdekében számításba veszik az írók által megélt történelmi környezetet – ahogy az *Irodalom, történelem* alcím is mutatja –, sőt olykor olyan biográfiai vetületeket is, amelyek vélhetően közrejátszhattak a művek megírásában. Nehéz, ugyanakkor annál érdekesebb utat választ, mivel egy olyan narratíva felépítését vállalja, amelyben egy-egy kitekintéssel a történelmi és életrajzi adatok eluralkodhatnának a olvasaton, azonban jól érződik, hogy olyan adalékok ezek, amelyek inkább a kérdésfelvetésekben segítenek, semmint a végső konklúzióban. Az elemzések végkifejletei mindig az objektív ténymegállapítások felé lépnek. Soha nem egyoldalúan a történelmi folyamatokból vezetődik le a művek értelmezése, hanem az alkotás marad a kizárólagos origó. Hasonló intencióval használja fel az írói szerepek vizsgálatát is. A tárgyalt alkotók olyan flexibilis egyénisége és alkotói tendenciája rajzolódik ki, amelyek mögül a magyar irodalmi közeg szellemi mobilitása és széleskörű érdeklődési köre sejlik fel. Az írókat ezért eddig nem megszokott szerepekben is láthatjuk. Jókait például a kor nagyapafigurájaként, Kosztolányit pedig anyanyelvének legnagyobb becsülőjeként, aki művészetének Trianon utáni fejezetét a szétszakított ország nyelvi összetartozásának szenteli.

Nemcsak az írói szerepek, hanem a művek interpretációi is új aspektusokat kapnak azáltal, hogy a szerző figyelembe veszi azokat az írásokat is, amelyeket észrevehetően használhattak a művek megírása közben. Ennélfogva válik bizonyossá, hogy Krúdy Gyula *A vendég az ebédlőben* című novellájának ikonikus szereplője mindent elkövet, hogy étkezése közben az 1854-es *Illendőségtan, vagyis a művelt és jó erkölcsű magaviselet szabályai* kézikönyvben leírt szabályokat pontról pontra áthágja. A párhuzam által ugyanakkor nemcsak az írói munkafolyamatba láthatunk bele, hanem az is igazoltá válik, hogy az étel elfogyasztásának ilyen fokú élvezése egy állandó metafora arra, hogy „az étkezés szertartása a létezés elérhető teljességének pillanatnyi reményét villantja fel”. E felismerés gyökeresen megváltoztatja a Krúdy által leírt megmosolyogtató szövegrészek értelmezését – amelyek eddig leginkább a kuriozitás élményével hatottak –, és lehetőség nyílhat arra, hogy az étkezések leírása ennél mélyebb gondolatstruktúrákhoz vezessen az egyes művek tekintetében.

Móricz Zsigmond *Hét krajcár* című, áttörést hozó novelláskötetének elemzése is hasonlóan radikális következtetésre jut, amikor a mű párhuzamba kerül Ady Endre *Vér és arany* című verseskötetével, valamint Szilasi Vilmos *Görög derű* című korabeli tanulmányával. Ezen írások oszcillációjában való értelmezésével a *Hét krajcár* szereplői a „szenvedélyüknek fogságában élő, úgymond alvajáró emberek” megtestesítői lesznek. Az esszé bizonyításai után nehéz a Móricz-novellák motívumait nem a *Vér és arany* felől olvasni, ugyanis a két kötet „egymásra olvasása” közben egyértelművé válik, hogy ugyanazon

mozgatórugók vannak a háttérben: „arany és vér, vér és arany.” Hasonló felismerést hoz magával a Szilasi Vilmos-tanulmány *Hét krajcár*hoz való „hozáolvasása”, hiszen a görög derű mint fogalom helyes definiálása, vagyis a borzalom és a megőrülés eluralkodása a Móricz-novellák „alvajáró embereinek” sorstragédiájában is felfedezhető. Az esszékötet címében 67 is szereplő kifejezés mindazonáltal nemcsak a Móricz-novellák tekintetében fontos, hiszen valamiképpen az összes esszét a szenvedélyhez fűződő viszony uralja. Ennek két jelentősebb pontja a könyvnek az első világháborút érintő, valamint a Krúdy művészetéről szóló írásai.

A háborús éveket vizsgáló esszé szerint a keletkezett szövegek álláspontja a konzervatív ideológus Rákosi Jenő *Háború és esztétika* című értekezésének revelációjában érhető tetten, mivel ebben az időszakban „[a]lig lehetett olyan tollforgató, aki ne olvasta és ne próbálta volna Rákosi gondolatmenetét alkalmazni saját műveiben.” Fráter Zoltán elemzése e hatást Móricz Zsigmond *Az orosz* és Krúdy Gyula *Johanna esti vendége* című novelláival bizonyítja. Előbbi műben a könyörületesség, utóbbiban pedig a könnyűvérű nők megjelenése villan fel mint a háborúból fakadó lehetséges pozitívum. A szöveg több ponton figyelmeztet azonban, hogy ezen történetek nem a háború dicsőítését szolgálják, hanem egy általános, kezdeti romantizálást mutatnak csupán, ellentétben a Rákosi-féle narratívával, amely ennél sokkal többet, szinte az olasz futurizmus programpontjaihoz hasonló megváltást tulajdonított a háborúnak. Az esszé későbbi részeiben e következtetést támasztja alá a deklarált háborúellenesség az írók körében, amely idővel a művek szintjén is kitapinthatóvá vált. Fráter vizsgálatában Móricz – szinte revideálva előzőleg említett novelláját – az *Öt korona* című elbeszélésével megfosztja a háborút minden esetleges magasztosságától, és az individuum önmeghasonulását érzékelteti azzal, hogy a főszereplő katona a háború vérzuhatagában is csak a hadnagya ötkoronás tartozására gondol. Hasonló folyamat megy végbe Krúdy művészetében is. A *Czinke a Jezsuita-lépcsőn* című elbeszélésben a könyv ezt tárgyaló szövege szerint a dáma és a kalandor közötti szerelmi kapcsolat veszekedésből és hazugságokból álló mindennapjait felváltja az őszinteség és a békesség mint egyetlen út az önmagunkká váláshoz, ami – mivel a beszélgetés háttérben egy fiatal katonatiszt halála is felmerül – metaforikusan mindennemű háború és béke viszonyára is utal.

A könyv további, háborúval foglalkozó írása Babits Mihály költészetét tárgyalja. Észrevételének sarokpontja, hogy a Babits-versekből hiányoznak a Móricznál és Krúdynál tapasztalható fordulatok, és helyette az egyre mélyülő megéléssel lehet találkozni. Gondolatmenete alapján a versek többsége nem konkrét háborús történésekről szól, hanem a kezdetben eluralkodó

döbbenet hangneme figyelhető meg egészen 1915 tavaszáig, amikor is kialakítja sajátos beszédmódját: a biedermeier stílusban írt ironikus-önironikus-ságot. Fráter értelmezésében a hagyományos forma – amely többnyire a szerelmes költeményekre volt jellemző – és az ebben felsejlő háborús képek egyaránt vitatják a háború ihlető hatását, valamint ezzel együtt magát az értelmét is. Az esszé végső következtetése ezért lehet az a gondolat, hogy a Babits-versek „biedermeieressége nem feltétlenül elfordulás és visszamerengés a múlt időkbe, hanem egyszerre elutasítás [...] és ugyanakkor, ha nincs más élehető választás, a jobb híján kitűzött, elérendő céljelzése is.” E tekintetben pedig valamelyest hasonló utat jár be az előzőleg említett Krúdy-novellával.

Krúdy Gyula az esszékötet megkerülhetetlenül fontos alkotója, ugyanis a legtöbb írás az ő művészetét tárgyalja. A könyv az említett, étkezéssel kapcsolatos írás mellett még négy Krúdy-elemzést tartalmaz: a „monarchiás” művészetéről, a jótanácsairól, az *Őszi versenyek* magyar nemzetkarakterológiájáról és nyírségi-őbudai identitásáról. Talán a legismertebb művei az Osztrák–Magyar Monarchia évtizedeit bemutató regényei és novellái. A Krúdyt e tekintetben vizsgáló írásból a Monarchia működésének alappillérei tűnnek ki, így némiképp összefügghet a könyv egy másik, végső soron a magyar néplelket analizáló írásával is. A két szöveg hosszas fejtegetései – amelyek a Krúdy-novellákban felbukkanó Ferenc József személyét övező kultuszról és annak mélyebb jelentéséről, valamint az *Őszi versenyek* elcsapott szokójának már csak képzelgések által átélhető dicsőségéről értekeznek – egyrészt a feudalizmusban megjelenő polgári jegyekre, illetve a magyar identitásként működő hajdani sikeresség elmúlásán való búslakodásra mutatnak rá mint mai napig kitartó narratívákra. Krúdy e vizsgálatok alapján a magyar néplelket a leghitelesebben ábrázoló íróként tűnik fel, ami egészen más megvilágításba helyezheti a már jól ismert műveket is.

Az *Alvajáró emberek* inspirációt nyújthat nemcsak annak felismerésében, hogy mit adhat egy-egy szöveg a még felderítetlen párhuzamok révén az irodalomtudománynak, hanem arra is, hogy választ keressünk olyan, akár az identitásunkat is érintő kérdésekre, amelyekre a Fráter által vizsgált művek reflektálnak. Fontos problémákat tematizálnak a kötet esszéi, amelyekből nemcsak az elemzett alkotások szerkezetét és háttérét ismerjük meg, hanem – talán nem túlzás kijelenteni – saját magunkat is. Fráter Zoltán könyve azoknak képes sokat adni, akik az említett térkép és iránytű metaforikus fogalmát nemcsak a külső, hanem a belső világukra is szeretnék kiterjeszteni. (*Joshua, Bp., 2022*)

Éppen otthon voltunk, amikor megszólalt a kaputelefon, és egy férfihang karattyolt bele kifulladásra valami érthetlenséget. Akkoriban folyamatosan ruhákat-könyveket-lemezeket-kiegészítőket rendeltünk, hogy aztán jó részüket visszaküldjük, ha már sejtjeink feltöltődtek endorfinnal. Aznap nem vártam semmit. Kérdőn pillantottam Larára, aki belemerülve egy munkahelyi hívásba nem tudott elmozdulni az íróasztalától, de egy alig látható biccentéssel jelezte, hogy igen, a szállítás neki szól.

Claudio Lagomarsini 69

DOBOZOK

Nem találtam a maszkomat, így fedetlen arccal mentem ki, készen arra, hogy a könyökhajlatommal takarjam el a szám, ha a lépcsőn lefelé találkoznék a társasház valamelyik nyolcvan körüli lakójával, akik mint a banditák vagy a lázadók, mindig elővigyázatosan, maszkban közlekedtek.

Mire leértem a földszintre, a futár már eltűnt. Az előtérben, a postaládák alatt várt két doboz. A szokásos barna színük volt, de ahhoz túl terjedelmesek voltak, hogy olyasmik legyenek bennük, amiket egyenként, praktikus kis dobozban vagy műanyagba csomagolva szoktunk kapni. Először megdöbbsentem, hogy egy ilyen küldeménynél a futár nem kérte, hogy elismervényt írjunk alá. Aztán elképzeltem, amint karba tett kézzel ácsorog, míg én késlekedve megyek le, láttam a padlón doboló lábát, a száját elhagyó káromkodást, a szemét, ahogy az órát ellenőrzi a telefonján, miközben odakint újabb dudálás hallatszik, amiért a furgonjával tilosban parkol. És akkor annyi, egy felszabadító firka és futás el.

A címkén Lara neve állt. Kicsivel lejjebb a feladó adatai: Giulia Residori, 31 Camden Passage, London N1 8EA, UK. Nem voltam biztos benne, melyik Giuliaról is van szó. A külvilágról és az azelőtti világról szóló beszélgetéseinkben Lara kettőt vagy hármat említett, azt hiszem, az egyik egy egyetemi csoporttársa, a többi szellemlény, akik összezavartak, talán egyet vettem ketté, vagy különböző embereket mostam össze. Teszteltem az első doboz súlyát, mely méretéhez képest túl könnyűnek tűnt. A rövidebbik oldalára ragasztott sárga figyelmeztetés alapján óvatosan kellett vele bánni, így próbáltam vízszintesen tartani és nem összerázni, ahogy elindultam a lépcső felé. Felértem a lakásba, kifújtam magam, és gyorsan visszamentem. Leszoktam arról, hogy házimunkákkal kínozzam magam, és ennek meg is látszott az eredménye. Már a második dobozzal mentem fel, amikor a harmadikon, a mi emeletünkön Ferrari asszonyba botlottam, aki épp' készült becsukni maga mögött az ajtót, és megfordulva felháborodott pillantást vetett rám:

– Elnézést, és a maszkja?

- Igaza van, hölgyem, csak épp jött a futár, és siettem le...
- És amiért maga siet, nekem kockára kell tennem az életemet?

Az idő nem volt alkalmas arra, hogy vitatkozni kezdjek. A szomszédunk sohasem volt könnyű eset, és nem volt valószínű, hogy a kijárási tilalom javított volna a már eleve katasztrófával fenyegető helyzetén (özvegy volt, rokonok és macskák nélkül).

70 – Csináljuk azt – javasoltam –, hogy maga visszalép egy pillanatra, én leteszem ezt a házban, aztán hagyom elmenni.

Rám se nézett, megrázta a fejét, a zárba helyezte a kulcsot, és egy kis rést nyitva eltűnt odabent.

Abban a kétszobás lakásban éltünk, amit a szüleim vettek nekem az egyetem végén, amikor már udvaroltam Larának, de még nem voltunk együtt. A hely épp' hogy nekem elég volt, és az együttélés elképzelt romantikája azonnal összeütközésbe került azzal a szerény alapterülettel, amit a családom megengedhetett. A bejárat/nappali/konyha egyharmadát elfoglalta a divány és a tv-állvány, a második egyharmadát a főzősarok egy kerek asztalkával, az utolsó egyharmadát pedig egy Billy könyvespolc a fal mentén. Rövid folyosó vezetett a másik szobába: hálószoba/dolgozószoba/gardrób; a végéről nyílt egy keskeny és sötét fürdőszoba.

Csak elképzelni tudom, milyen arcot vághattam, amikor a két videókonferencia közti szünetben Lara közölte, hogy a dobozok pár hétig nálunk maradnak. Nem, eltérően attól, amit reméltem, nem egy adag Earl Greyről és teasüteményről volt szó, amit a rejtélyes Giulia küldött, hogy segítsen átvészelné a kontinentális elszigeteltséget. Semmiféle viktoriánus regény vagy a commonwealthi telepések értékes fűszerei, se szabadságlevelek, hogy kidíszíthessük a lakásunk falait. A Londonból Kanadába való átköltözése okán Giulia megkérte Larát, hogy őrizzen meg neki néhány dolgot, amíg nem lesz állandó címe. Néhány hét kérdése, biztosított. Legfeljebb egy hónap vagy kicsivel több.

- És lehet tudni, mi van bennük?
- Micsoda kérdés, Gianluca. Persze hogy az ő szarjai vannak bennük. Mély levegőt vett, horkantott és hozzátette:
- Te is milyen vagy, egyszer tehetnél valakivel valami jót.

Nyeltem egy nagyot, hogy felhívítsam a savanyú tiltakozást, ami erjedésnek indult a gyomromban. Mit képzelt magáról ez a Giulia, ki ő, hogy úgy rendelkezzen a lakásunkról (az én lakásomról!), mintha az ő raktára lenne? És Lara hogy engedhette meg magának, hogy nekem még csak ne is szóljon?

Kerestem a megfelelő szavakat, hogy legalább a második kérdésre választ kapjak, de leblokkoltam.

– Azt akarod mondani, hogy nem emlékszel, mikor beszéltünk róla? Ez most komoly? Vacsoráztunk, és szó szerint azt mondtad: *nyugodj meg, semmi baj*. Ahh...

Arra gondoltam, blöfföl-e. Ha igen, akkor amennyire ördögi, annyira csodálatos is volt a teljesítménye. Lehetséges, hogy egy ilyen esemény csak úgy, nyom nélkül törlődjön az emlékezetemből? Hogyan mehettem bele, hogy egy idegen egy jelentős részt elfoglaljon a lakásunkból a dobozaival? 71

Ha már a magánterület elfoglalásánál tartunk, ötletem sem volt, hová tehetnék az új lakókat. Mivel törekenyek voltak, nem lehetett őket egymásra tornyozni. Hosszuk, kábé egy méter, túl nagy volt ahhoz, hogy az ágy alá toljuk. Arra gondoltam, a Billyre rakhatnánk, de azon kívül, hogy felborították volna a nappali eddig is bizonytalan esztétikai egyensúlyát, a dobozok veszélyesen túllógtak volna a polcon, azzal fenyegetve, hogy a fejünkre zuhannak.

– Lara, szerelmem, esküszöm, nem akarok vitatkozni. De Giulia nem mondta, mekkorák lesznek? Nem gondoltad, hogy ez nekünk problémás lesz?

– Mit tudom én, két dobozt mondtott, dobozkát, azt hittem, kicsik lesznek. Csak nem képzeled, hogy megkértem, mérje le, már ne is haragudj.

– És nem nyithatnánk ki? Talán a tartalmát betehetnénk egy fiókba, egy polcra... Aztán majd ha vissza kell küldenünk...

– Szó sem lehet róla. Le van pecsételve, mit szólna hozzá?

Elkerekedett a szemem, amikor Lara megmutatta, hogy a ragasztószalagokra és a dobozok széleire néhány téglalapot ragasztottak lila csomagolópapírból, amit ha eltávolítanánk, könnyen szétmállott volna. Hogy a rossz szándékúakat figyelmeztessék, a téglalapokon apró betűk hirdették, hogy *security seal*. Morogtam egyet. Ki lehetett annyira paranoiás, hogy biztonsági pecsétet tesz néhány dobozra? És tényleg: ki volt valójában ez a Giulia Residori, és mit akart az életünkől?

A dobozok végül a hálószobában találtak helyet. Vagy inkább a hálószoba alkalmazkodott, és talált nekik helyet a sarokban, a fotel mellett, ahová dolgozni vackoltam be magam, amikor egy mindennél fontosabb hívás, mely tökéletes csendet és természetes fényt kívánt, tiltott övezetté változtatta a dolgozószobát. Hogy ne verjék ki a szemünket minden alkalommal, amikor meglátjuk, Lara úgy gondolta, lefedi a dobozokat egy gyapjútakaróval.

– Nézd csak – mondta megjátszott vidámsággal –, amíg dolgozol, ide-teheted a csészéd vagy a szemüveged.

Az igazság az, hogy túl nagy teret foglaltak el. Hogy elérjem a fiókokat, át kellett másznom rajtuk, hogy beüljek a fotelbe, át kellett másznom rajtuk, hogy kimehessek a fürdőbe az ágyból, át kellett másznom rajtuk.

Megvártam a megadott két hetet, hogy rákérdezzek Laránál –
 72 ügyelve arra, hogy a tőlem telhető leggyengédebb hangot üssem meg –, berendezkedett-e már a barátnője. Azt felelte, hogy igazából még nem beszéltek, de Giulia már posztolt egy képet az Instagramon a torontói felhőkarcolóról. Már tényleg csak napok kérdése lehet. Kihasználta, hogy ezt hallhatóan derűs hangszínnel mondta, és próbáltam összekaparni néhány információt erről a Giuliáról: mi jót csinál Kanadában? És milyen szerencsének köszönhető, hogy amikor a fél világ, beleértve a nagykövetségeket is, ott-honról dolgozik, és a főbb légifolyosók is le vannak zárva, neki összejön egy tengerentúli utazás?

Lara biztos volt benne, hogy már erről is többször beszélt. Giulia Residori – mondta vagy ismételte – a lánya Antonio Residorinak, aki egy nagy hal a diplomácia világában, egyike a következő madridi olasz nagyköveti posztjelöltjeinek. Az apjához hasonlóan – bár mind vele, mind a család többi tagjával haragban volt – Giulia nemzetközi tanulmányokat végzett és épp' Londonban képezte tovább magát. Néhány héttel korábban, amikor a torontói főkonzulátuson megüresedett egy határozott idejű állás, Giulia beadta a jelentkezését, amelyet el is fogadtak. Talán – és ekkor Lara valamiért sejtelmesen lehalkította a hangját – az apja juttatta be, és az sem kizárt, hogy az apja keze volt a tengerentúli repülőút ügyében is. Volt már rá példa korábban is, de amikor Giulia tudomására jutott a kéretlen segítség, összeveszett az apjával, és hónapokig nem beszéltek.

Egy kispolgár kíváncsiságával és egy proletár dühével hallgattam ezeket az információkat. Ha Giulia egy diplomata lánya volt, és az apjának egy fejbiccentése elég, hogy feltegye őt egy repülőre egy világjárvány alatt, hogyan lehetséges, hogy a dobozai pont az én kétszobás lakásom végéje előtt landoltak?

Hogy elkerüljem a vitát, nem tettem fel se ezt, se a többi kérdést, mely a fejemben kavargott. Én is továbbképeztem magam diplomáciából. Mivel minden nap minden órájában együtt voltunk Larával, elkerülhetetlenek voltak a konfliktusok. Mindketten megtanultuk, mely csatákat éri megvívni és melyek azok, amiket jobb feladni vagy már bele se kezdeni. Vártam. Ha Giulia csakugyan megérkezett Torontóba, akkor már tényleg csak rövid idő kérdése lehetett. Nem kérdeztem meg, de úgy képzeltem, hogy amikor az állást megkapva sietősen távozott Londonból, Giuliát a barátai fogadták be, vagy egy hotelben szállt meg, amíg nem talált lakást.

Aztán történt valami furcsa. Vagy talán egyáltalán nem is volt furcsa, a környezeti változásokhoz való alkalmazkodás minden állatfaj veleszületett

képessége, aki nem alkalmazkodik, az kipu sztul. Néhány idegtudós állítja, hogy az intelligencia számos lehetséges definíciója közül csak egy igazán észszerű: az intelligencia az a képesség, hogy megtaláljuk a helyünket egy folyamatosan változó világban. Minden egyéb (memória, számolási, nyelvi készség) csak járulékos tulajdonság, az alkalmazkodás nagy 73 szoftverjéhez való csatlakozás...

Egy hónap elég volt hozzá, hogy hozzászokjak a dobozokhoz. Már nem volt terhemre, hogy át kellett másznom rajtuk. Sőt, úgy tekintettem, hogy ez egy új edzésforma és a rámkényszerített ülő életmód ellenszere. Amikor pedig a fotelben ültem, végül is hasznos volt, hogy volt hová tennem a könnyebb tárgyakat, mint amilyen egy csésze vagy egy könyv, melyeket amúgy nem lett volna hová raknom.

Larán ezzel szemben a türelmetlenség jelei kezdtek mutatkozni. Az egyik nap küldött egy üzenetet Giuliának, aki pár perccel később el is olvasta, de nem méltóztatott rá válaszolni se aznap, se másnap, se harmadnap.

– Hát elfelejtette – vettem oda. – Bárkivel előfordul, nem? Elolvasod, miközben épp’ csinálsz valamit, elkezdesz válaszolni, aztán valami félbeszakít...

– Igen, Gianlu, de ilyet akkor se csinálsz. Oké, hogy aznap elfelejtesz válaszolni, de másnap meg harmadnap se jut eszedbe, hogy két szegény pára másfél hónapja kerülgeti a cuccaid? Á, szerintem ez csak süket duma.

Nem hibáztathattam, ez a nézőpontváltás is az emberi természet része. Amikor én húztam fel magam, Lara kicsinyítette le a problémát, és próbált meggyőzni, most, mikor ő dühödött fel, nekem kellett megnyugtatom. Hogy elkerüljük a szakítást, fontos volt az egyensúly fenntartása.

– Szerinted mi van benne?

– Mit gondolsz, mi lenne? Szezonon kívüli ruhák, pár könyv, egy-két fénykép keretben, amik megrikatnak, amikor távol vagy otthonról. Szóval olyan cuccok, amiket nem raksz a kézipoggyászba, de a csomagterbe se kerülnek.

– Vagy talán, gondoldj bele, plüssállatok, amiket ha felvágsz, drogot találsz bennük... Vagy készpénzke tegek, amiket nem mert a londoni lakásában hagyni.

– Megőrltél? Nem jutott volna át a határellenőrzésen.

– De megmagyarázná a pecséteket. Meg aztán ha bizonyos összegben belül maradsz, küldhetsz pénzt is, nem?

– Mit tudom én, Gianlu, ki küldött már pénzt világkörüli útra.

Az ágyban feküdtünk, a dobozok néhány centire a karomtól. Szerda este, az utolsó videóhívás után leittuk magunkat, hátha megjön a kedvünk a szexhez. Aztán átkaroltuk egymást, és beszélgettünk, Lara füvet szívott. Néhány pillanatra csend támadt. Nem emlékszem, hogy én vagy ő, de valaki megszólalt: Figyelj, csináljuk a következőt. Megnézzük, mi van bennük, és ha plüssök, ruhák és fotók, akkor azokat szétpakoljuk a la-
74 kásban, a dobozokat meg kidobjuk!

Nevettünk ezen az esetlen viccen, a fű szaga engem is fejbekölíntott egy kicsit.

– Ha viszont pénz, megtartjuk.

– Hogy tartjuk meg?

– Hát, kiraboltak minket, megesik az ilyesmi. Elmentünk vásárolni, és mire visszaértünk...

– Elég már. Inkább azt mondd, mivel magyarázzuk a pecsét feltörését!

– Ez könnyű. Azt mondjuk Giulianak... na, azt mondjuk, hogy... mondjuk szívárgott a mosógép. A dobozok eláztak, és hogy ne kockáztassunk, kinyitottuk őket, hogy meentsük, ami menthető.

– Zseniális!

Felkeltem az ágyból, még mindig meztelenül, és rátérdeltem a dobozokra. Lehúztam a gyapjútakarót, és a szalaghoz nyúltam. A körmömmel hozzáértem egy pecséhez, és megpróbáltam felfejteni egy sarkát. Nem csak hogy azonnal feltört, de még egy lila tintafolt is maradt alatta tájékoztatás-képp: *opened*.

– Biztosak vagyunk benne?

– Nem tudom, most egy kicsit zavart vagyok. Aludjunk rá egyet, és holnap reggel meglátjuk.

Visszafeküdtem, és a mellkasomra vontam Lara fejét. Aztán ideadta a cigit, mélyet szívtam belőle, amitől köhögési roham tört rám, ettől ő is összerándult. Ezen is nevtünk, aztán Lara megfordult és megcsókolt, és újra szexelni kezdtünk.

Éjjel a dobozokkal álmodtam. Lara elment otthonról, így én egyedül maradtam, s majd' megölt a kíváncsiság, hogy mi lehet bennük. Hogy meg ne sértsem a pecséteket, fogtam egy skiccet, és rajzoltam egy körvonalat a kartonra, melyet aztán egy kasszafúró tehetségével vissza tudtam illeszteni. Meglepetten konstatáltam, hogy a karton csak egy külső burka a tényleges műanyag csomagolásnak. Így vágtam még egy lyukat, csak hogy megtudjam, üveg van-e a dobozban, ami igazolná a sárga figyelmeztetést és a *törékeny* feliratot. Mivel nem vágtam bele üvegbe, így megpróbáltam belenézni, de sötét volt, piszkos és homályos. Ekkor felkapcsoltam a telefonom lámpáját, megvilágítottam az oldalait, és belestem. Először egy színes csíkot láttam meg, majd még egyet, olyan volt, mint egy trópusi hal, mely a fény vonzásában nekimegy

a falnak. A dobozok (melyek mostanra egy dobozra korlátozódtak az álom törvényeinek köszönhetően) egy akváriumot tartalmaztak. Ebben a pillanatban meghallottam, hogy Lara kulcsa fordul a zárban.

– Gyere, nézd! – kiáltottam neki. – Egy hal. Meg kell etetnünk és kicserélnünk a vizét.

75

De mire Lara beért a szobába, késő volt, a hal fulladozott, és miután leszedtem a műanyagot meg a kartont, már csak azt láthattam, ahogy a víz felszínén lebeg, kimúlva.

Másnap reggel Larát egy Giuliától kapott üzenet várta. Egész pontosan üzenetek sora, szmájlik füzérével tördelve. Az utolsó egy hangüzenet volt, amit Lara hangosan lejátszott. Giulia raccsolt, és tipikus római akcentusa volt, amit legszívesebben elrejtett volna. Megszólalásig hasonlított Maria Chiara Liparira, a Marta Russo-ügy koronatanújára. A karanténban kaptam rá, pár nappal azelőtt hosszú órákig hallgattam egy podcastet a tárgyalásról, és többek között igen felháborodtam Lipari téveszmés vallomásán. Több hasonlóság is volt közte és Giulia között. Mindketten nagyhatalmú apák lányai voltak (Liparié fontos ügyvéd, római csempész, Washington DC-ben politikus), és mindketten hozzászórtak, hogy kulcsszerepet töltenek be, akik tudják, hogy mindig a talpukra fognak esni.

A hangja által kiváltott ellenérzés miatt majdnem lemaradtam az üzenet tartalmáról, mely egy sor észszerű kifogás után utasításokat adott, hova, hogyan küldjük a dobozokat. A hangjából némi sürgetést hallottam ki, mintha Giulia most sietősen vissza akarná kapni a holmiját, és nekünk, szolgálknak kötelességünk lenne mihamarabb teljesíteni a kívánságát.

Anélkül, hogy kommentálta volna, Lara javasolta, hogy már aznap reggel menjünk el a postára, hogy egyszer és mindenkorra megszabaduljunk a dobozoktól. Hazafele vehetnénk avokádót, aztán összedobhatnánk valami kaját, délután meg befejezhetnénk a Vikingek utolsó évadát.

Öltözés közben meghatározhatatlan bosszúság vett rajtam erőt. Nem tudtam eldönteni, hogy csak a felhalmozódott feszültség, ami Giuliának köszönhetően kitörni látszott, vagy a hirtelen felismerés okozta frusztráció, amiért sose tudom meg, mi volt a dobozokban. Vagy talán, gondoltam, ezek mind csak hamis érvek, amelyek elterelték a figyelmemet az elfojtott agresszióm igazi tárgyáról: Laráról. Nem tudtam megbocsátani neki a habozását, a tétova viselkedését a távoli barátnőjével szemben, a megingott szilárdságát, a kíváncsiság és a kezdeményezőkétség elkeserítő hiányát.

Kabátot és maszkot húztunk, levettük a gyapjútakarót a dobozokról, és felkaptunk egyet-egyet. A lépcsőfordulóban találkoztunk Ferrari asszonnyal,

aki bevásárolni indult a banyatankjával. Sziszegett egy mérges *Jó reggelt*, és lesietett a lépcsőn, nehogy közelebb kerüljünk egymáshoz, és be kelljen szívnia a fertőző lélegzetünket. Én mentem utána, Lara követett.

76 Nem tudnám megmondani, pontosan hogy történt. Ilyen esetekben könnyű a tudatalattira fogni, egy kioldódott cipőfűző rögtön metaforájává válik az apánkkal való nehéz viszonyunknak, hisz gyerekkorunkban ő kötötte be a cipőnket, és az azt követő elesés nem magával a fűzővel van kapcsolatban, hanem más eséseket idéz fel, amik korábban történtek, más ügyetlenségekkel együtt. Mint sok más gyerek és kamasz, én is egyike voltam azoknak, akik gyanúsan sokszor öntötték ki a vizet az asztalra, talán hogy észrevegyenek vagy rám kiabáljanak a figyelmetlen és nemtörődöm szüleim... De nem hinném, hogy ez az anamnézis megnyugtatta volna Ferrari asszonyt, amikor egy terjedelmes téglatestet látott a rossz csípőjétől néhány centire zuhanni, és kővé dermedten állt a lépcsőn a katasztrófa néma szemlélőjeként, inkább kíváncsian a rombolás láttán, mint a gyilkossági kísérlettől megrémülten. A doboz vagy tizenkettőt pattogott, mielőtt tompa puffanással földet ért, de így sem sérült meg, úgy körbe volt véve a szalagokkal és a pecsétekkel.

Nem mozdultam azonnal. Előbb elnézést kértem a nénitől, és kifejeztem őszinte sajnálatomat, ő ellenben válaszra sem méltatott, inkább elment, húzva maga után kiskocsiját, s amint elérte az előcsarnokot, a visszhangot kihasználva teátrálisan bejelentette, hogy hívni fogja a biztonságiakat.

– Jól van, nagyszerű – mondta Lara. – Együttal hívja a rendőröket is. Hülye picca.

Alig ismertem rá. Azt hittem, hogy leszedi a fejem a doboz miatt, ehelyett letette a földre az övét és masszírozni kezdte a vállamat.

– Jól vagy?

– Igen, ne haragudj, megcsúsztam... Annyira béna vagyok, sajnálom.

– Szerintem nem vagy az. Veled történt, de ugyanígy velem is történhetett volna. Sőt, tudod, mit? Velem is *megettörtént*.

Még fel se fogtam, Lara doboza már szánkázott is lefelé a lépcsőn, és egy hangos puffanással elérte az enyémet. A zajra kinyílt egy ablak. Egy öregember, aki a lakásban is hordta a maszkot, lenézett az udvarra, és meg rázta a fejét. Összenéztünk Larával, és nevetésben törtünk ki, csakúgy, mint előző éjjel.

Lementünk megnézni, mi maradt azokból, amik majd' két hónapig a lakótársaink voltak. Ilyen állapotban nem küldhettük el, vagy ha mégis, nem akartuk. Nekiálltam kinyitni Lara dobozát, amely nagyobb károkat szenvedett az eséstől, mint az enyém. Az egyik éle már szétnyílt, beledugtam az ujjam, és feltéptem a kartont, a szalagokat, a pecséteket. Amikor becsúsztattam a kezem, valamiféle nejlont éreztem, hasonlót a bevásárlószatyrokhoz.

77

– Oké – mondtam –, ha legalább egy plüssállat van benne, te állod a reggelit.

Sokcsevits Judit Ráhel fordítása

Új Forrás 2022/10 – Claudio Lagomarsini: Dobozok

„Senki nem tudhatja, hol végzi.”
 (Federico García Lorca:
 Bernarda Alba háza)²

Reinaldo Arenas 79

Azon a nyári éjjelen 1891-ben (bizony, 1891-ben), melyen Pepe Romano ott hagyta Adelát, miután a szüzességét elvette, úgy látszott, minden a legtra-

A HALLEY-ÜSTÖKÖS¹

gikusabban végződik Bernarda Alba öt lánya számára: Adela – Pepe szeretője – lányszobája tetőgerendáján lóg felkötve, Angustias negyven éve szűz, és a húgaira, Magdalenára, Ameliára és Martirióra is vénlányság és zárdaélet vár.

Mégsem így alakultak a dolgok. És ha García Lorca befejezetlenül és homályban hagyta is történetüket, elnézzük neki. Hevesebb lévén – és okkal – a teremtményeinél, a nyomába eredt Pepe Romanónak, e kentauruszerű óriásnak, aki úgy liheg, mint egy oroszlán. Néhány héttel később (de ez már egy másik történet), szegény Federico áldozatul esett ennek a nagy ámítónak, aki miután kifosztotta anélkül, hogy előbb kielégítette volna, (vademberként) elvágta a torkát.

Úgy esett, hogy miközben Bernarda megközelíthetetlen zordsággal intézkedett lánya temetéséről, a testvérek Poncia segítségével leemelték Adelát, majd pofonjaikkal, kiáltásaikkal és szemrehányásaikkal feltámasztották, egyszerűbben mondva: magához térítették.

Amikor Bernarda Alba, akire rázárták az ajtót, már fennhangon követelte, hogy engedjék ki, az öt lánytestvér úgy döntött, ezerszer jobb menekülni, mint a rémes vénasszony zsarnoksága alatt élni. Poncia segítségével kiugrottak az ablakon, átmásztak a kertfalon, majd a karámkerítésen, és amikor végre kiértek a nyílt mezőre (meg kell jegyezni: egy csodásan lorcai holdfénybe), a szabadság először átélt mámora egy pillanatra eloszlatta egymás iránti neheztelésüket. Átölelték egymást, és örökönyeket hullatva megfogadták, hogy nemcsak otthonukat és városukat hagyják el, hanem egész Andalúziát, sőt Spanyolországot is. Poncia csakhamar utolérte őket. Bosszúsága ellenére – és olyan örömmel, melynek több köze volt Bernarda Alba kudarcához, mint a nővérek boldogságához – átadta nekik az összes családi ékszert, a saját megtakarításait, és még az Angustias esküvőjére szánt hozományt is. Azok kérelték, hogy tartson velük. De az ő helye – mint mondta – nem az óceán túlsópartján, hanem a szomszéd szobában van, Bernarda Alba mellett, akinek hangos háborgása őt a tenger morajlásánál is jobban elringatja.

Az öt nővér pedig folytatta útját.

Napraforgótáblák sokaságán mentek át, olykor a kielégületlenül hal-
dokló költő verseit énekelve. Maguk mögött hagyták Córdobát és Seville, át-
keltek a Sierra Morena hegyláncán, és Cádizba érve rögvest jegyet váltottak
Havannába, ahova aztán egy hónap múltán, még mindig örömtől re-
80 pesve és megfiatalodva érkeztek meg.

A nagymúltú Püspök utcában béreltek házat, közel a tengerhez,
és (elbizakodottságukban) udvarlók ostromára számítottak. Nem volt olyan
szerencsájük a férfiakkal, mint Adelának. Angustias éjjel-nappal a rácsos ab-
lakban üldögélt, mindhiába. Az ösztövé, harmincas Magdalena a sétányon
próbálgzott, de csak egy dragonyos tiszt jutott neki, aki majdnem eltaposta
a lovával, aztán ráförmedt, amiért akadályozza a forgalmat. A púpos Amelia
a kültelki csibészek gúnyos megjegyzéseinek, időnként kavicsainak céltáblája
volt. Vagy, ami még rosszabb, a spanyol katonaképzősök boszorkánysággal
és a királyi sereg megsértésével vádolták, és az erőd vizesárkába akarták ha-
jítani. Martirio pedig abban a reményben, hogy ragad rá valami Adela
vonzerejéből, le nem szállt a testvéréről, akinek úgy nőtt a hasa, mint a sze-
retőinek száma. Noha a nővérek tudtak Adela szerelmi életéről, számos ha-
vannai sikeréről, és nehezteltek is rá érte, a botrány és a közfelháborodás
csak akkor tört ki, mikor megszületett a kicsi. Huszonöt ijesztő alak (köztük
hat néger, egy kínai és négy mulatt) vállalta az apaságot, azt állítva, hogy a
kisfiú idejekorán született. A négy nővér, aki látta, hogy az újszülött Pepe
Romano arcvonásait örökölte, nehezen viselte Adele gyalázatát, vagy inkább
győzelmét. Vészjósnak ítélték és otthagyták. Mivel szertelensége miatt al-
kalmatlannak tartották a gyereknevelésre, elvették tőle a kicsit, de csak mi-
után Josénak kereszteltetett a székesegyházban. Adela őszinte könnyeket
hullatott, viszont volt huszonöt lovagja, aki megvigasztalja.

Angustias, Magdalena, Amelia és Martirio valamely távoli tengerparti tele-
pülésre vágytak. Sok kérdezősködés után végül Cárdenast választották.

Ez a falu (ma már város) jelentéktelen, nagyon vidéki és unalmas hely
volt, nagyon más, mint a Püspök utca, mely mindig tele volt rikkancsokkal,
kocsikkal, illatokkal, hölgyekkel, lovakkal és férfiakkal. Mindez izgatta, s arra
késztette őket, hogy a legjobb ruhájukat, a legszebb ékszereiket és legfino-
mabb parfümjüket viselve lépjenek ki e forgatagba. Cárdenasban semmi szük-
ség nem volt erre. Az asszonyoknak hangját se lehetett hallani, a férfiak pedig
mindig távol voltak, halásztak vagy a földeken dolgoztak.

– Nincs nagyobb büntetés, mint nőnek születni – jelentette ki Angus-
tias, miután berendezkedtek új otthonukban.

És mind a négyen megfogadták, hogy lemondanak a nőiség minden
jeléről.

Sikerült nekik.

Sötét függönyt tettek ablakaik elé. Feketébe öltöztek, és szülőföldjük hagyománya szerint sötét szürke főkötőt viseltek még a legforróbb, végeláthatatlan kubai nyárban is. Átadták magukat a trópusok lanyhaságának és nemtörődömségének, és testük elveszítette kevés maradék formáját is. Borjazott tehének módjára unokaöccsük felnövelésével foglalkoztak. 81

Adela nevét persze ki sem ejtették a házban, még véletlenül sem. José (becenevén Pepe) számukra, sőt önmaga számára is, a Spanyolországból hozott unokaöcs volt, akinek anyja belehalt a szülésbe. A történet ételszerűnek hangzott, és érzelmessége miatt mindenki, végül még a négy nővér is elhitte.

Idővel nemcsak Adela történetét felejtették el – tizennyolc év telt el a szigetre érkezésük óta –, hanem magát Adelát is. Ami korábbi életük többi részét illeti, helyét apránként elfoglalták az új közös megpróbáltatások emlékei vagy lidércei: Kuba függetlenségi háborúja, mely hátrányosan érintette őket; az 1897-es éhínség; meg a köztársaság születése, mely ahelyett, hogy véget vetett volna a háborúnak, szünni nem akaró zavargásokat hozott. És ha mindez nem lett volna elég, mindenfelé megjelent egy pimasz népség – ahogy ők nevezték: a söpredék. Ejöttek „a spanyol apácák” néven kezdték emlegetni a négy nővért, és elvárták tőlük, hogy csatlakozzanak ostoba, ámde lármás társaságukhoz.

Emiatt a nővérek még inkább bezárkóztak éreynységükbe és öregedésükbe. Félénk, bájos és (apjához hasonlóan) göndör fürtű ifjúvá cseperedett unokaöccsük gondozásának szentelték életüket, aki csak akkor hagyta el a házat, amikor a nővérek készítette papírvirágokat és kézimunkákat árulta az utcán.

Mértéktartó és feddhetetlen élete miatt Cárdenas-szerte csendes csodálat övezte a négy testvért, alig néhányan irigykedtek rájuk. A „spanyol apácák” a város legtiszteletreméltóbb női lettek. Szokásba jött egy hölgy erkölcsiségét így dicsérni: „Erényes, mint egy Alba nővér”. A helyi pap úgy hivatkozott rájuk (mindig az unokaöccsükkel mentek misére), mint az állhatatosság és a keresztény erkölcs példaképeire. Jóhírük akkor ért csúcspontjára, amikor az egyik húsvétvasárnap predikációjában méltatta őket. Tény, hogy Angustias olykor segített a papnak, és három testvérel közösen olyan alázattal törölgette az oltárt, söpörte és mosta a templompadlót, mintha Bernarda Alba szelleme felügyelte volna őket. De el kell ismerni, hogy nem kötelességből vagy képmutatásból tették mindezt, hanem önzetlen odaadásból.

Életük egyhangúságát egyedül a vízparti séta szakította meg vásárnaponként. Talpig fekete ünneplőben, nagy fekete napernyők alatt látogattak ki Cárdenas meglehetősen néptelen tengerpartjára. Ahol a szüntelen

hullámveréstől elrévült óriási varjakként néha több mint egy órát töltöttek a sziklák és a víz közötti fövényen. Napszállat előtt indultak haza, a környékre jellemző különös, violaszínű fényben. Úgy festettek, mintha ünnepegről térnének vissza. José a verandán várta őket a napi bevétellel, mely vasárnap lévén nagyobb volt a szokásosnál. A házhoz érve büszke pillantást vetettek a VILLA ALBA: MŰVIRÁGOK ÉS KÉZIMUNKÁK táblácskára, melyet néhány éve tettek ki az ajtóra.

Minden jel arra vallott, hogy négyük napról napra ájtatosabb és csöndesebb élete már-már egészségtelen jámborságba torkollik, melynek minden mozzanata a templom harangszavához igazodik.

Az unokaöccsük viselkedését sem szabad figyelmen kívül hagyni. Egyke és félénk lévén, előírásosan (vagyis fekete öltöny páncéljába) öltöztetve, csupán annyi kapcsolata volt a külvilággal, amennyi a megélhetésüket biztosító áruk eladásához kellett. Tizennyolcéves volt, de még soha senki nem látta egy lánnyal, vagy bármilyen baráttal. Úgy tűnt, hogy beéri nénikéi szemérmes anyai szeretetével. És e kölcsönös szeretet arra is elegendőnek látszott, hogy a négy nő életét kitéltse. Tény, hogy egyiküknek se jutott még eszébe, milyen lehet annak – Poncia szóhasználatával élve – akinek gyík futott a két melle közé. Még kevésbé – mint Martirio mondja – akit belső tűz epeszt.

Tényleg senki nem láthatja előre, hol végzi, de Cárdenasban minden arra utalt, hogy az Alba nővérek élete nyugodalmas, de legalábbis szélsőség- és botránymentes lesz.

Valami nagyon különlegesnek kellett történnie ahhoz, hogy kiszakítsa őket beszűkült életük kábaságából. Így is lett.

Rendkívüli esemény történt ama 1910-es év tavaszán. A Föld felé tartott a Halley-üstökös. Szükségtelen itt felsorolni a katasztrófákat, melyekkel érkezése kapcsán a korabeli sajtó riogatott. A könyvárakban megvannak a vonatkozó lapok. Elegendő megemlíteni, hogy a kor legnépszerűbb (és mára méltán elfeledett) írója, García Markos, aki (persze csillagásznak is tartotta magát) az olyan könyvek mellett, mint az Asztrológia hölgyeknek, Amit a csillagokról tudniuk kell a kisasszonyoknak, és A szerelem vérhányás idején, egy sor cikket is publikált, melyek néhány hét alatt bejárták a világot. Nagy tudálékosan kifejtette bennük, hogy amint az üstökös csóvája behatol a föld levegőburkába, halálosan tönkreteszi („meggyéríti”) azt, és minden életnek véget vet bolygónkon, mert „a légköri oxigén elegyedése a csóva hidrogénjével elkerülhetetlenül azonnali fulladást fog okozni”. Ezt a képtelenséget (ma – évtizedekkel a közzététele után – tudjuk, hogy az) talán szokatlan drámaisága miatt nagyon komolyan vették. Mint feltevést azonban nehéz volt megcáfolni: Markos szerint az üstökös minden látogatásával közelebb került

a Földhöz. És – ki tudja? – lehet, hogy ez az év lesz az utolsó! Az áltudós azt is kijelentette, hogy az ütközés dögvészt hoz a kentaurokra, griffekre, láng-halakra, nyákmadarakra, lampionbálnákra és a többi „felsőlégköri szörnyre”, melyek meteorzápor közepette mind a Földre zuhannak. És az emberek többsége fenntartás nélkül elhitte mindezt. Tudni való, hogy azok (ahogy mindegyik) elmaradott idők voltak, alig valami választotta el a butaságot a naivitástól, a képzelgést az előrelátástól. 83

A cárdenasi plébános a legnagyobb egyetértéssel fogadta García Marcos és minden követője végítéletyszerű jövődőlését. Egy ihletett fatalista prédikációban nyíltan megjósolta az apokalipszist: a klasszikus befejezést, ahogy az a Bibliában a végítéletéről megíratott. Isten haragját, természetesen, a sok mértéktelenség és szentségtörés váltotta ki, melyet történelme során az emberiség elkövetett. A vég, tehát, nemcsak fenyegető volt, hanem megérdemelt is. Ez persze sok cárdenasit (és máshol élőt) nem tartott vissza attól, hogy földalatti óvóhelyek építésébe kezdjen, ahol átvészélheti az üstökös távozásáig tartó időszakot. Az is igaz azonban, hogy néhány helybéli, óvintézkedések helyett előrehozta végzetét; öngyilkos lett. Az előljáráóság számos levelet őriz, melyben a tűzvészt megelőzve, kétségbeesett anyák lemondanak önmaguk és minden csemetéjük életéről.

A pap, természetesen, kibúvókeresésnek tartva egyaránt elítélte az öngyilkosságot és az óvóhelyépítést. Mindkettő – mondta egy másik prédikációjában – önkényeskedés: pogány, sőt törvénytelen cselekedet, mert az isteni igazságszolgáltatást akarja elkerülni.

Ez utóbbi istentiszteletről hazatérve Angustias, Martirio, Magdalena és Amelia a kertben találták unokaöccsüket, aki épp egy ötszemélyes búvóhelyet épített.

– Temesd be azt az üreget! – szólt oda neki Angustias halkan, de ellentmondást nem tűrően.

Mivel az ifjú megmakacsolta magát, a négy nővér maga lapátolta vissza a földet. Miután végeztek, Martirio elkezdte újraültetni a Pepe által kihúzott növényeket.

– Testvérem, hát nem látod, hogy ennek már semmi értelme? – emlékeztette Magdalena.

Martirio, néhány gardéniatővel a kezében, könnyekre fakadt.

– Menjünk be! – szólította fel és terelte befele a nővéreit Angustias. – Gyerünk! Ne csináljunk itt jelenetet! Mit szólnak majd a szomszédok?!

– De hát ennek már éppúgy nincs jelentősége – mondta Martirio a szemét törölgetve.

Angustias egy pillanatra tétovázni látszott, de nyomban kijelentette:

– Talán az utolsó cselekedeteink számítanak majd legtöbbet.

Ekkor a négy testvér bement.
Már esteledett.

84 Aztán elérkezett 1910. április 11-e vészterhes éjszakája. Nem sokkal éjfél után volt esedékes az üstökös Földbe csapódása, vagyis a világvége.

Meg kell jegyezni, hogy voltak Cárdenasban, akik ügyet sem vetettek a pap szenvedélyes prédikációira. Mások, noha hitték, hogy aznap éjjel eljön a vég, nem imádkoztak megbánva bűneiket. Épp ellenkezőleg: úgy döntöttek, hogy nagyszerűen töltsék utolsó földi óráikat. Kora délutántól csapatostul járták az utcákat a részeg fiatalok. Amellett, hogy szokatlanul hangosak voltak, trágár nótákat gajdoltak és sűrűn káromkodtak. Olyan nők csatlakoztak hozzájuk, akik mindaddig többé-kevésbé mértékletes életet éltek. Lärmázásuk közben időnként hallhatóvá lett a nővérek Angustias vezetésével fennhangon mondott imája. A nagy zsvajban egyszer csak megálló konflis zajára, majd kopogásra lettek figyelmesek.

– Nehogy ajtót nyissatok! – kiáltotta Angustias anélkül, hogy letette volna a rózsafüzért.

A kopogás azonban egyre erősebb lett, és a testvérek José de Alba kíséretében úgy döntöttek, megnézik, ki van ott.

Óvatosan kinyitották az ajtót. Adela állt ott. Gyönyörű, piros csipkeszegélyes zöld selyemestélyiben, piros csipkefejkendőben, fehér kesztyűben és velűrbőr-bokacipőben. A kezében tartott pompás pávatoll legyezőt és a flitteres retikült előredobta a folyosóra, hogy megölelhessen nővéreit. Ám azok riadtan hátrahőköltek. Adela, nem zavartatva magát, csípőringatva belépett a házba, de előtte odaintett a kocsisnak, hogy vegye le a poggyászát, egy kitűnő borokat, kristálypoharakat, egy lemezjátszót és Pepe Romano nagy olajportréját rejtő nagy utazóládát.

– Úgy látszik, én vagyok az egyetlen keresztény a családban – mondta belépve a nappaliba. – Én nem feledkeztem meg rólatok e válságos pillanatban. Amellett megbocsátottam.

– De mi nem – szegült szembe Angustias.

– Hát, kedvesem, akkor nem tudom, mi a te vallásod, ha még egy ilyen pillanatban sem tudsz megbocsátani a saját testvérednek – mondta a cipőjéből kibújva, és ránézett a rózsafüzérre, melyet Angustias még mindig a kezében tartott. Furcsa valaminek, szinte koloncnak látta. – Drága nővéreim – folytatta Adela meghatottan és kihasználva a szavai okozta zavart –, azért jöttem, mert ez az utolsó éjszaka. Ugye tudatában vagytok? Az utolsó ezen a világon. És ahogy közösen elmenekültünk a mi régi, gyűlölt világunkból, szeretném, ha ezt a mostanit is közösen hagynánk el. Nagyon más lett az életünk, de soha, egyetlen napra sem felejtettelek el titeket!

És ha hozzá akart is tenni valami, képtelen volt rá. Szoknyájába temetve arcát, sírva fakadt.

Martirio lépett hozzá elsőként, és térdre ereszkedve átkarolta a lábát. Amelia és Magdaléna, szintén könnyek között, nyomban csatlakozott.

Angustias pedig kézen fogta, és José de Albára mutatva így szólt: 85

– Íme a fiad. Nem sok időd maradt elmondani neki, hogy ki vagy.

– Arra nem lesz szükség – válaszolta Adela. – Férfi már, és mindent meg tud érteni.

Férfi, férfi már, mondta magában derűsen José de Alba, és önkéntelenül elpirult.

– Férfi – ismételte meg Adela –, és nagyon jóvágású, mint az apja.

Aztán megkérte a kocsist, hogy gondoskodjon a lovakról, majd odament a hatalmas utazóládához, és elkezdte kipakolni. A poharakat néhány palack borral együtt az asztalra tette, és mielőtt bárki tiltakozhatott volna, kifüggesztette a nappali falára Pepe Romano nagyszerű (Landaluze³ festette) portróját.

A kép láttán a nővérek hirtelen megváltoztak.

– Igen – folytatta Adela az arcmásra, majd a fiára pillantva –, örökölte apja csinosságát, de még nála is vonzóbb. Ha belegondolok, hogy épp akkor jöttem el hozzád, amikor véget ér a világ... Dugóhúzó!

– Hogy kicsodát? – kérdezte Angustias meglepődve Adela hirtelen témaváltásán.

– Igen, kedvesem, egy dugóhúzó szeretnék. Vagy csak elüldögélünk itt egyetlen pohár bor nélkül várva a világvégét?

Angustias ellenkezett volna, de Martirio már nyújtotta is a dugóhúzót.

– Hát ezt honnan vetted? – hökkent meg Magdaléna. – Sose használtunk ilyet a házban.

– Te nem használtad, mert sose főzöl. Másként hogyan nyitnál ki egy ecetes üveget?

– Drága testvéreim – szólt közbe Adela kitűnő vörösborral megtöltve a poharakat –, nyakunkon a világvége, és ti egy dugóhúzón perlekedtet?! Fogjátok a poharatokat, és menjünk ki a kertbe üstökösnezőbe!

– Éjfél előtt semmit nem látni belőle – mondta Amelia.

– Rosszul tudjátok – felelte Adela – Éjféltájban van vége a világnak, de az üstököst már napnyugta után látni lehet. Nem olvastátok a havannai újságokat?

– Sosem olvasunk efféléket – berzenkedett Angustias.

– A ti bajotok, és már késő orvosolni – jegyezte meg Adela, aztán kézen fogta ámuldozó fiát, és kivezette a kertbe.

86 Csodás éjszaka volt. Olyan, amilyen csak a trópusok bizonyos részein, leginkább Kubában élvezhető. A szárazföld és a tenger halványan derengett. Úgy tetszett, minden fának saját dicsfénye van, egy sor sosemvolt kandeláber világítja meg az elektromosság nélküli falucska egét. A csillagképek, még a legtávolabbiak is mintha jelet küldtek volna, talán bonyolultat, talán egyszerűt, de többé nem megfejthetőt. A Dél Keresztje tökéletesen kirajzolódott (pedig még április volt), a Fiastyúk is tisztán látszott, és a távoli, de ismerős Orion vörös színben hunyorgott. Az óceán fölé kúsó tavaszi hold fényásvja ott tünedezett a vízen. Egyetlen – égi kígyóhoz hasonló – test törte meg a firmamentum harmóniáját: a Halley üstökös, mely akkor tűnt fel a mennybolt békésen csillogó végtelenjében. Adela múltbéli, de nagyon tiszta hangon dalra fakadt:

Nyissatok ajtót, ablakot,
lányok, szép leányok,
kalaphoz rózsát adjatok,
ha arató köszönt rátok!

És mint egy évekg visszatartott inger kielégüléseként, a többi nővér is rázendített:

Kalaphoz rózsát adjatok,
ha arató köszönt rátok!

Adela, aki előrelátóan egyik kezében egy palack borral jött ki, újratöltötte a poharakat, miközben folytatták éneküket:

Nyissatok ajtót, ablakot,
lányok, szép leányok!
Házasodjunk tenger partján,
tenger partján...

Ismét kiürültek a poharak, és Adela beszélni kezdett:

– Bizony – mutatott az üstökösre –, az égen áthúzó tűzgolyó, mely néhány óra múlva megsemmisít minket, az a góc – és itt egyenként a nővéreire mutatott –, melyet a lábatok közt hordotok, de mivel nem oltottátok el időben, elröppent és most jogos bosszút áll rajtatok.

A többiek megpróbálták ellenkezni, de Adela máris folytatta és újratöltött.

– Az a tűzgolyó olyan, mint a parázsdarab, melyet Bernarda Alba akart feldugni Librada lányának hüvelyébe, amiért az nőként viselkedett. Nőveim! Az a tűzgolyó ti vagytok, akik ellentétben velem, soha nem akartátok eloltani a vágy tüzét, és most az örökkévalóságig égni fogtok. Így bűnhődtök. Nem a tetteitekért, hanem azért, amit elmulasztottatok. De még nem késő! Még van idő! – kiáltotta Adela a kert közepére penderrülve, és hangja belevegyült a részeg gajdolókéba, akik az utcán várták a világvégét. – Még nem késő! Nem az életünket menteni, hanem a mennybe jutni. És mi juttat a mennybe? – kérdezte immár ittasan a gardéniákhoz szédülve. – A gyűlölet vagy a szeretet? Az elutasítás vagy az örömszerzés? Az őszinteség vagy a képmutatás?

87

Megbillent, de José Alba, aki Pepe Romero hú másává változott, elkapta, és ezért hálából csókot kapott az ajakára.

– Két óránk maradt! Csupán két óra! – kiáltotta Adela míves ezüstórájára pillantva, melyet egy holland lovagjától kapott. – Menjünk vissza a házba, és töltsük igazi szerető közösségben maradék időnket!

A hat alak bedülöngélt a nappaliba. A trópusi hőség miatt könnyítettek ruházatukon Adela segítségével. Fejfedő, kesztyű, kabátka, szoknya, sőt alsószoknya is lekerült, majdnem az egész búcsúöltözet. Adela maga vette le fiáról a kalapot, a nyakkendőt és az inget. Így, félmeztelenül, Pepe Romano portréjához vezette, és közös áldomást javasolt. Mind felemelték poharukat.

– Nem tudom, mi lesz ebből – mondta Angustias minden él nélkül, unokaöccse karjába kapaszkodva.

– Várjatok csak! – mondta Adela. Az utazóládához lépve kivette a gramofont, és a középen álló asztalra tette. Kisvártatva az egész házat megtöltötte Raquel Meller⁶ kuplét éneklő hangja.

Maguktól kialakultak a párok. Angustias Pepével, Magdalena Ameliával perdült tánra, Martirio pedig Adelával, aki blúzából kibújva közölte, hogy sose szokott hozzá a trópusi hőséghez.

– Nem irigységből szoltam anyának a Pepe Romano iránti szerelmed miatt – szólalt meg Martirio, mintha bárki kérdezte volna. – Téged féltettelek.

– Mindig is sejtettem – mondta Adela, és a két nő összeölekezett.

Mivel fülsiketítő volt az utcai lárma (már csak egy óra és három perc volt hátra a világvégéig), úgy döntöttek, becsukják az ablakokat, behúzzák a függönyöket, és teljes hangerőre állítják a lemezjátszót. Tánc közben az egyikük eloltotta az olajlámpát. Az egész házban csak a hold, a csillagok sokasága és a Halley-üstökös világított.

Amikor Raquel Meller a *Fumando espero*⁵ című kuplét énekelte – és a számítások szerint negyvenöt perc volt hátra a világvégéig – Adela kinyitotta

az ajtót, és intett a kocsisnak, hogy jöjjön be. Az illető – egy laza fickó Havana óvárosából – ünnepélyesen bevonult, majd nyomban kivedlett köpenyéből, zekéjéből és bőrcsizmájából.

Mielőtt a gramofont újra fel kellett volna húzni, José de Alba és a kocsis sorban megölelte az őt – alig öltözött – nővért. Egy újabb pohár bor után, immár meztelenül, mindannyian átadták magukat a nemi élvezeteknek Pepe Romano portréja alatt.

– Kizárt, hogy e négy fal között várjuk be a világvégét – jelentette ki Adela. – Irány az utca!

Az őt Alba nővér, amúgy pucéran, az alsógatyás José és a csak sarkantyúit viselő kocsis kíséretében kitérült az utcára.

Amíg világ a világ (és bízunk benne, hogy örökre lesz), soha többé nem töltik meg Cárdenas utcáit olyan sikolyok, melyek akkor hangzottak el. A kocsis – akit, valljuk meg, Adela bujtott föl – magáévá tette az őt testvért, egyiket a másik után. Mindjárt utána önszántából José de Alba következett, és mesterien debütált. Végül több (Angustias szóhasználatával) tahó is csatlakozott a kavalkádhoz, sorban meghágvva a nővéreket, akik szemmel láthatóan nem érték be ennyivel. Ám egyedül Martirio használta ki a kavarodást arra, hogy kibújjon valamelyik martalóc karjaiból, és Adela keblére tapadjon. Aztán ők ketten (amikor csupán tizenöt perc maradt a világvégéig) bementek a házba, és kihozták Pepe Romano portréját.

– Most már folytathatjuk – mondta Adela a festményt arcképpel az ég felé tartva.

Öt perc múlva volt esedékes az üstökös felbukkanása az ég közepén.

És pontosan így történt. És folytatta útját. És eltűnt a láthatáron. És felkelt a nap. És délben, amikor az Alba nővérek felébredtek, döbbenet látták, hogy nem a pokolban vagy a mennyországban vannak, hanem Cárdenas főutcájának közepén, teljesen pőrén, paraszttal és a kocsisal egymásba fonódva. No meg José Albával, aki megannyi ölekezés után is lankadatlan ifjonti hévvel bújt elő az izzadt testek közül. Egyetlen dolog tűnt el a nagy felfordulásban: Pepe Romano portréja, de ezt senki nem vette észre.

– Nos hát, mégse lett vége a világnak – mondta Adela álomittasan. Nagyot nyújtózkodott, majd meggyőzte testvéreit, hogy az lesz a legjobb, ha hazamennek.

A menetet Angustias vezette, akinek ötvennyolc éves meztelen testét először érte a nap, utána a kocsisal karöltve Magdalena lépkedett, mögöttük Amelia egy illetővel, akiről valaki azt mondta, hogy állástalan asztalos, és legvégül Martirio, Adela és José triója. Ebben a sorrendben vonultak át a gardéniáktól illatozó kerten, befelé a házba. De mielőtt belépett volna a folyosóra, Adela levette a VILLA ALBA: MŰVIRÁGOK ÉS KÉZIMUNKÁK táblát.

Még aznap délután a sokkal színesebb és fényesebb HALLEY-ÜSTÖKÖS feliratúra cserélte.

A „Halley-üstökös” nemcsak Cárdenas, hanem az egész tartomány leg-híresebb és legrangosabb nyilvánosháza lett. A szakértők szerint ve-
tekedett a havannai, sőt a barcelonai és párizsi bordélyokkal is. Évekig 89
kitűnően működtették alapítói, a jól képzett és nagyvonalú Alba nő-
vérek, akikhez hasonlót ma már nem találni. Ők értettek hozzá, hogyan tár-
sítható szerelem és érdeklődés, élvezet és bölcsesség, gyöngédség és bujaság...
E hölgyek életéről több részlet azonban nem közölhető – erre eskü köt, mint
a Fürkész-díjas csillagászok és az Új Galaxis Rend lovagjainak egyikét.
A tények teljes ismeretében csak annyit mondhatók: egyikük sem halt
meg szűzen.

Szilágyi Mihály fordítása

Reinaldo Arenas (1943–1990) író, költő, színpadi szerző a 20. századi kubai irodalom kiemelkedő alakja. Tizenévesen csatlakozott a Fidel Castrót 1959-ben hatalomra juttató forradalomhoz. A José Martí Nemzeti Könyvtár kutatója (1963–68), majd a Kubai Könyvtézet (1967–68) és a La Gaceta de Cuba irodalmi magazin szerkesztője volt Havannában. Az 1970-es években többször bebörtönözték, amiért nyíltan bírálta az elnyomó rendszert. 1980-ban az USA-ba emigrált. AIDS-től beteg 47 évesen öngyilkos lett. Közvetlenül halála előtt írott önéletrajzi könyve, a *Mielőtt leszáll az éj* 2015-ben jelent meg magyarul (Európa, Bp., ford. Körösi Ivett).

¹ Halley-üstökös: Először i.e. 466-ban észlelték. Következő, i.e. 240-es megfigyelése óta átlagosan 26 évenként jelent meg. Nevét Edmund Halley angol csillagásztól kapta, aki 1705-ben elsőként számította ki a pályáját. Legutóbb 1986-ban volt látható, 2021-ben meteorzápor érkezett róla a Föld légterébe. Következő eljövetele 2061/62-ben esedékes.

² A szövegben található hivatkozások és versbetétek forrása: Federico García Lorca: *Bernarda Alba háza* (dráma 3 felvonásban, ford. András László), ld. F.G.L. válogatott művei / Európa, Bp., 1963.

³ Victor Patricio de Landaluze (1830–1889) spanyol festőművész, élete nagy részében Kubában alkotott.

⁴ Raquel Meller (1888–1962) spanyol énekes és színésznő, nemzetközi sztár az 1920–30-as években.

⁵ [Cigaretta zva várom]: Híres műdal, zenéjét Joan Viladomat Massanas, szövegét Félix Garzo írta. Ld. <https://www.youtube.com/watch?v=Tk9KTR51m-I>.

90 Hegedűs Gyöngyi

Enkidu pihenni vágyik

és elnémultak a mobilok, és a hívott számok nem voltak kapcsolhatók, *csak a csönd, csak a mély csönd! Sűrű éj szállt le a fák közt*, anyjához hajnali egykor érkezett a nem fogadott hívásról az értesítés, ő akkor már látta az oltárt, ami előtt egy fényévyire megállt a napkitörés, visszalökte az ébredésig, mert még nem hervadt el a virág rajta, hogy ő cserélje le, majd egy másik naprendszerből érkező, mert onnan érkeze is oltár, amit látott, és ott is van, mi úgy hal, hogy eliramlik, és látta, hogy hány átjátszó tornya van az oltárnak, míg szó lesz a hangból, míg letranszformálja, hogy ne rögtön halálos ütés legyen, mi végig pulzál az emberiségen, és látott és látott és látott, lélegzet helyett is látott, van hang, mi féynél elevenebb, nincs három, csak egyetlen *semper*, nem hiszi a látvány pékségből vett úrvacsora kenyeret, az átváltozás nélküli bort, ki virágot nem, oltárt miért cserélne, ama utolsó napkitörés is megáll ezelőtt az oltár előtt, az utolsó fényévet már maga teszi meg, sem nap, sem hold, nem kísérhetik, nem állnak mellé csillagai, *Barátom lássuk álmainkat is*, a zónázó idő addigra elfelejt minden emberit.

ha itt a tenger

(Váli Dezső 80. születésnapjára)

a kisvárosban, ahova megérkeztek, a főtéren a szökőkútban két nő fürdött, nyár volt, nagy meleg, *miért fürdenek a szökőkútban, ha itt a tenger?* a mondat morajlására ébred, nincs ennél jobb önleplező mondata, úgy mosolyodik el önkéntelenül, mint éjszakai tehervonatokra nyaralójuk ágyában, ez is visz egy masinisztát, tehát személy, ez már egy másik nap, de még a nap nem ismeri fel magát az éjszakában, tudja, hogy ez MÁV telepen felnőtt anyja mosolya az ő arcán, nem baj, ha semmi sem ő, nem mint az előtte korban álló, még az is bennék, amit kérjük, ürítsék ki zsebeiket felszólításra kirak, saját anyag, akárha keresztcsont fölött begyulladt cisztája ürülne ki, haj, fogak, körmök, magzatkori felfüggesztés, na ugye, hogy belefér, dicsőséges napurak, na ugye, hogy belefér.

hadronütköztető

(Mányoki Endre emlékének)

egy ütő volt nála. nem tudja milyen játékban milyen pontokat lehet vele szerezní, de a kezében arra való volt, hogy hátulról leütve a sisakost véget vessen a háborúnak egy parton, amiről senki nem tudott. a sisakos már elvesztette ütőjét, a földön feküdt, egy üveg palackért nyúlt, gondolta fegyvernek használja majd ellene, ütés közben látta, hogy a szájához emeli, roppant az üveg fogai közt, ahogy koponyáját elérte az ütő, és akkor megfordult a földön, felnyílt sisakja mögött a fia arca, milyen érdekes, ahogy minden kortyra üveg-szilánkokat érzek, érzem, ahogy súrolják belülről az ereimet, nézte tejfogra emlékeztető maradó fogait, csak ezek a szavak voltak köztük, a vizet a biztonságiak kiöntették vele a palackból, csak üres palackkal lehetett bemenni, a fia szájából hangok a színpadról a küzdőterre folytak, ahol egy goásan tekerő lány és egy ugráló fiú foghíjtelkében állva egész testtel próbálta az ismeretlenek testén át hozzá átrezgő hangot fogni, épp az a palack víz hiányzott a sejtjeiből, még senkihez nem jutott el a hír, hogy a háborúnak vége, nem tudja mennyi idő alatt ér el egy álom ismeretlen partjairól ide, hogy jó szokás szerint csak a saját fiát kellett egy szülő megölje a mélyebb békéhez, de azóta a jobb szeme könnyezik szüntelen, nem kimosható az álom, a mit sem tudó oltár. *a dolgok valóban itt vannak, de ha rájuk nézel, azonnal legyőznek.*

A 9. angyali rend

Állok magam fölött és csodálkozom,
 a szűk – de megnyilvánulni szükséges – helyen,
 amit elhagyva határtalan örömben létezünk,
 persze magyarázhatatlan a szülők teremtő szándéka,
 mikor – és miért akkor? – az Éggel felettük s bennük.

Rácsodálkozol a magas értelemre,
 arra, ami adatott,
 kibomlott az időtlenben – mértékre,
 mimindenre jó – s ez a miminden mire jó?
 néha, mintha meg lehetne érteni – egy pillanatra,
egy angyali kéz emberként, tenyerébe veszi arcodat,
 rád tekint és érzed egyszerűségében az igazat,
 ahogy a lepel előtt állva csaknem húsz percen át érezted,
 nincs semmi homály, átlátszó és tiszta világosság.

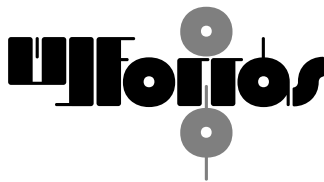
Elmerülsz az érzelem egyetemességében,
 a feltétel nélküli – ahogy én szerettelek benneteket,
 a végesnek vágyai, érdekei, igényei, szükségletei,
 a benne működő végtelen a játékot szemléli,
 a mediterrán táj háttér
 az elégiákhoz,
 a gyermekkor szomszéd faluja színtér
 a hétrét hajtogatott, át nem adható szeretethez,
 a kavicsos hegy – a messzi sóvidék közelében – megsúgja,
 hogy mire felnő a gyereked
 már alkalmas lennél kísérni az útján,
 mire emberöltőnyit éltél a pároddal,
 lassan felismered, kivel is töltöd el az életed,
 a jóval több, mint négyszáz hangsor,
 jóval több, mint négyszáz érzelmet idéz,
 milyen kifinomult lehet az a lélek,
 itt még fennáll teljes pompájában,
az angyali kéz magához von, egyesítve a kettőt,
 magasba emel, távolra vezet,
 ahol látod a csaknem láthatatlant – fényünket.

Számodra tudattalan az égi akarat,
az ember minden tetteben mágikus lény,
önmagát vagy másokat szántsándékkal befolyásol,
ha önző – sötét, ha önzetlen – világos,
az emberi lét minden megnyilvánulása akaratátvitel,
célirányosnak látszik, ám a voltak mutatják, mivé változott mostanra.

Ott lenni, ahol éppen van az ember,
a gondolatok függőnye nélkül élni,
elsőre döbbenetes a valóság,
folytonosan ebben maradni s az emberlét határáig kiterjedni,
egy olyan Úton, aminek Szíve van
és az *angyalkéz* megsimogat, átölel,
mutatja az Örökkévalóság kegyelmet adó akaratát,
a bölcsesség szeretetében halált halva,
elveszted, amire nincs semmi szükség
és feltámadva poraid közül, tudod, kérdés és válasz nélkül,
érted, hogy egy állat miért sóvárog az emberi létforma után.

a Szív szeméből könnycseppek gurulnak végig az *angyali arcon*
úttjukat folytatva arcodon,
titokzatos, megfejthetetlen mosoly kíséretében
és csak csend, csend, vég nélkül, örökké.

dukay barnabás

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT. és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (főszerkesztő-helyettes, kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

HEGEDŰS GYÖNGYI, KAKUK TAMÁS, MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR,
SOPOTNIK ZOLTÁN, SZILÁGYI MIHÁLY

Online

PAPP MÁTÉ (felelős szerkesztő), SZŰCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BARI KÁROLY, BUJI FERENC, CSEKE ÁKOS, DUKAY BARNABÁS, GERLÓCZY GÁBOR,
KELÉNYI BÉLA, KRULIK ZOLTÁN, MONOSTORI IMRE (1945–2021), MUZSNAY ÁKOS,
TOLNAI OTTÓ, URI ASAF

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvan kilencben

Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a BD Sollers nyomdájában Tatán.